

รายงานการวิจัย

รายงานวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา

The Study in Body of Knowledge and Temple Museums Building
Management Process in Lanna Communities

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา

Temple Museums and Communities Management for Electronic
Communities System in Lanna Communities

โดย

ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร

ผศ.ดร.ตระกูล จิตวัฒนากร

ผศ.ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ

ดร.เกียรติ บุญยไพ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS ๘๐๐๗๖๕๐๓๖

รายงานการวิจัย

รายงานวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา
The Study in Body of Knowledge and Temple Museums Building
Management Process in Lanna Communities

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา
Temple Museums and Communities Management for Electronic
Communities System in Lanna Communities

โดย

ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร

ผศ.ดร.ตระกูล จิตพัฒนการ

ผศ.ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ

ดร.เกียรติ บุญยไพ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS ๘๐๐๗๖๕๐๓๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research sub-project 1

Temple Museums and Communities Management for Electronic
Communities System in Lanna Communities

Under Research plan

Temple Museums and Communities Management for Electronic
Communities System in Lanna Communities

BY

Asst.Prof.Dr.Busakorn Watthanabut

Asst.Prof.Dr.Trakul Chitwatthankorn

Asst.Prof.Dr.Wirote Muenthep

Dr.Kiat Bunyapo

Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Nakhon Lampang Buddhist College

B.E. 2565

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800765036

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อรายงานวิจัย : ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา
- ผู้วิจัย : ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร, ผศ.ดร.ตระกูล จิตวัฒนาร, ผศ.ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ, ดร.เกียรติ บุญโย
- ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
- ปีงบประมาณ : ๒๕๖๕
- ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น 2) ศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น และ 3) เสนอแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้เครื่องมือวิจัย ได้แก่ การศึกษาข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 16 รูปหรือคน ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา เลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงจำนวน 3 พื้นที่ ได้แก่ วัดน้ำจำ วัดต่อมกลาง และวัดบ้านก้อง

ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑของวัดน้ำจำ วัดต่อมกลาง และวัดบ้านก้อง เกิดขึ้นจากการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่มีการศึกษาที่เกี่ยวเนื่องและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและกระจายโอกาสการศึกษาสู่ชุมชน 2) กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑของวัดในล้านนา ได้แก่ การรับบริจาคสิ่งของที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ การรวบรวมบริหารของพระผู้ใหญ่ การรวบรวมคัมภีร์ ฝ้ายันต์ เครื่องมือทำมาหากิน การสร้างแบบจำลอง การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การกำหนดตารางผู้ดูแลพิพิธภัณฑและผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้ที่มาเยี่ยมชม โดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบที่ความคิดเห็นเป็นมติจากการประชุมร่วมกันและบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ 3) แนวปฏิบัติที่ดี ได้แก่ การให้ความรู้ความเข้าใจการจัดการพิพิธภัณฑ การจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ การจัดทำหมวดหมู่ของโบราณวัตถุ และการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุด้วยการบันทึกเลขทะเบียนวัตถุ ชื่อวัตถุ หมวดหมู่ ประเภทวัสดุ ขนาด ปีพุทธศักราชที่สร้างผลงาน และภาพถ่าย

คำสำคัญ: องค์ความรู้, การจัดการ, พิพิธภัณฑของวัดและชุมชน, ล้านนา

Research report title : **Temple Museums and Communities Management for Electronic Communities System in Lanna Communities**
Researcher : Asst.Prof.Dr.Busakorn Watthanabut ,
 Asst.Prof.Dr.Trakul Chitwatthankorn
 Asst.Prof.Dr.Wirote Muenthep ,Dr.Kiat Bunyapo
The division of : Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
 Nakhon Lampang Sangha College.
Year : 2022
Research funding : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research article were 1) to study Body of Knowledge for Management in temple and community Museums. 2) to study temple and community museums management process and 3) to purpose best practice in temple and community museums management process. This research was qualitative that research tools were documentary research and in-depth interview from key informants 16 persons. Populations were temple and community museums in Lanna as Namjam temple , Tomklang temple and Bankong temple. The research results were body of knowledge for management of Namjam temple , Tomklang temple and Bankong temple had be developed from education center as sharing knowledge to people and visitors who came to each communities 2) Temple and community museums management process were donated something that had valued for serve as conservative such as utensils for the monks , scripters, Making a living tools, model , cultural tourism network and set timetable for museums manager and village sage who share communities knowledge for visitors including set committee for manage in each museums. 3) The best practice in temple and community museums management process were collected data as system like antiquities collection.

Keywords: Body of Knowledge, Management, Temple and communities museums, Lanna

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุและชุมชนในล้านนา สำเร็จได้ด้วยอาศัยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากคณะผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการร่วมเก็บข้อมูลภาคสนามและการลงพื้นที่วิจัยให้คำแนะนำชี้แนะจนทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และพระมหาชุติภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและติดตามงานวิจัยด้วยดีตลอดมา

งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์แบบด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ที่ได้ให้โอกาสแก่คณะผู้วิจัยในการดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในทางวิชาการ และคณะผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ที่ได้ให้กำลังใจและคอยสอบถามความก้าวหน้าด้วยดีเสมอมา

สุดท้ายนี้ คณะผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์สำหรับพิพิธภัณฑวัตถุและชุมชนในจังหวัดลำปาง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ต่อไป

ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร และคณะ

๑๐ กันยายน ๒๕๖๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพประกอบ.....	ฌ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ ทฤษฎีการบริหารจัดการองค์กร	๖
๒.๒ แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	๘
๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน	๑๑
๒.๔ แนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	๒๓
๒.๕ แนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในต่างประเทศ.....	๔๒
๒.๖ แนวคิดเรื่อง Soft Power	๔๓
๒.๗ แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	๔๗
๒.๘ บริบทพื้นที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ทำการศึกษา.....	๕๓
๒.๙ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๘
๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๖๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๕

๓.๑	รูปแบบการวิจัย.....	๖๕
๓.๒	พื้นที่ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๖๗
๓.๓	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๖๘
๓.๔	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๘
๓.๕	การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๒
บทที่ ๔	ผลการวิจัย.....	๗๓
๔.๑	องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	๗๓
๔.๒	กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	๙๕
๔.๓	แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา.....	๑๑๐
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๑๑๓
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๑๓
๕.๒	ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๘
บรรณานุกรม.....		๑๒๐
ภาคผนวก ก.....		๑๒๕
ภาคผนวก ข.....		๑๓๑
ภาคผนวก ค.....		๑๓๕
ภาคผนวก ง.....		๑๓๘
ภาคผนวก จ.....		๑๔๒
ประวัติผู้วิจัย		๑๕๒

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่	หน้า
๒.๑ รูปแบบการจัดการความรู้ในชุมชน.....	๒๒
๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖๔
๔.๑ พระครูพิศาลเจติยารักษ์.....	๘๙
๔.๒ ข้าวของเครื่องใช้ วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่	๙๐
๔.๓ เครื่องใช้ในครัวเรือน วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่	๙๑
๔.๔ ฝ้ายนัตยักษ์ วัดบ้านต้อม ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.....	๙๔
๔.๕ ยุงข้าว วัดบ้านต้อม ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.....	๙๕
๔.๖ พระพุทธรูป วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.....	๙๗
๔.๗ การจัดระบบทะเบียนเครื่องบริหารของครุบาแก้ว.....	๑๐๑
๔.๘ การจัดระบบทะเบียนฝ้ายนัต.....	๑๐๔
๔.๙ การจัดระบบทะเบียนพระพุทธรูป.....	๑๐๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พิพิธภัณฑวัดและชุมชนนับว่าเป็นสถานที่เรียนรู้ให้แก่ท้องถิ่น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม อีกทั้งยังทำให้มีความคิดที่กว้างขวาง เข้าใจอัตลักษณ์ของชุมชนและรอบอบในวิถีชีวิต มีเหตุผลในการพัฒนาท้องถิ่นที่ชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง หากชุมชนใดมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะทำให้คนในชุมชนมีเหตุผลในการเลือกแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกของชุมชน ชุมชนเองก็จะมีเหตุผลและผลในการเลือกอัตลักษณ์ ดูแลสิ่งที่มีมูลค่าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และทางจิตใจในสายตาของชุมชนการเรียนรู้ อันเป็นกระบวนการในการก่อให้เกิดรูปแบบและการพัฒนาความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ทักษะ (Attitude) และพฤติกรรม (Behaviour)^๑ ซึ่งเป็นผลมาจากการศึกษา (Education) ฝึกอบรม (Training) การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และประสบการณ์ (Experience) การเรียนรู้จะก่อให้เกิดการปรับตัว การยอมรับ การมีแนวทางปฏิบัติตามให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ ในขณะที่การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันทั้งในแง่ของเวลาและขอบเขต บางคนสามารถเรียนรู้ได้เร็ว บางคนเรียนรู้ได้ช้า บางคนเรียนรู้ได้ครบถ้วน บางคนเรียนรู้ได้เฉพาะส่วน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละบุคคล อันได้แก่ ความปรารถนาและแรงจูงใจ ดังนั้นคุณภาพ และวิธีการถ่ายทอดความรู้หรือการเรียนรู้ สภาพบังคับที่จะเรียนรู้ทั้งที่เกิดจากตัวเขาเองที่ต้องการศึกษา ต้องการเพิ่มทักษะ หรือคุณภาพงาน หรือเกิดจากการบังคับของผู้อื่นหรือองค์กรที่ต้องการให้เขามีความรู้หรือทักษะหรือคุณภาพงานตามที่ต้องการ เกิดจากแรงเสริมของตนเองที่ต้องการพัฒนาในการสร้างโอกาสในการพัฒนาชุมชนของตนเอง หรือทัศนคติของแต่ละคนที่ต้องการเรียนรู้ในสิ่งที่ดีในชุมชนและการเพิ่มพูนความรู้เรื่องในชุมชนและทักษะของตนเอง เป็นต้น

การศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน อันประกอบไปด้วยการเข้าใจความหมายการเรียนรู้ของชุมชน องค์ประกอบของการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน การรวมตัวกันร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลการกระทำ^๒ เพื่อสนองต่อสถานการณ์ที่มี Soft power ที่เป็นอิทธิพลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงความคิด การทำให้มีส่วนร่วมหรือคล้อยตาม ด้วยการดึงดูดความสนใจและการโน้มน้าว

^๑ Richard Pettinger, *Mastering Organisational Behaviour*, (Macmillan Education UK, ๒๐๐๐), p. ๑๕๗.

^๒ วชิรวัชร งามละม่อม, *ทฤษฎีการมีส่วนร่วม*, (ปฐมธานี : สถาบันวิชาการไทยวิจัยพัฒนาการจัดการ TRDM, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

เป็นพลังขับเคลื่อนสังคม ในการพัฒนาการจากภารกิจหนึ่งในสามหลักการรวมตัวเป็นประชาคม เศรษฐกิจอาเซียน คือความร่วมมือด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งทั้ง ๑๐ ประเทศต่างมีจุดเด่นและ รากฐานที่เชื่อมโยงกัน รวมถึงสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ ร่วมกับศูนย์ภูมิภาคโบราณคดี และวิจิตรศิลป์ในองค์การรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัยที่เคยจัดงานประชุมวิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ระดับนานาชาติ (Museum Forum ๒๐๑๖) ในปี ๒๕๕๙ งานนี้ได้มีผู้เชี่ยวชาญด้านพิพิธภัณฑ์ทั้งในประเทศไทยและประเทศ เพื่อนบ้าน อาทิ เวียดนาม สปป.ลาว ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ฯลฯ ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และ กระบวนการทำงานด้านพิพิธภัณฑ์ โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการพิพิธภัณฑ์ไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีโอกาสเปิดโลกทัศน์การสร้างสรรค์ ต่อยอดการพัฒนาองค์ความรู้ ด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ รวมถึงการปรับบทบาทของพิพิธภัณฑ์ไทยให้มีความเชื่อมโยงกับ สังคมมากขึ้น เพื่อเป็นตัวผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนของพิพิธภัณฑ์ในยุคปัจจุบันมากกว่าการ รองรับเพียงการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมไปถึงการขยายบทบาทสู่การพัฒนา การศึกษาของประชาชนในชุมชน สร้างพิพิธภัณฑ์ไทยให้มีกระบวนการถ่ายทอดประสบการณ์อัน หลากหลาย มีความน่าสนใจ ทันสมัย และสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งมี ผลต่อการนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนในอนาคต

ในขณะที่การอนุรักษ์และการเรียนรู้วัฒนธรรม มีการขยายขยายการถ่ายทอด มรดก ทางวัฒนธรรมกับการสื่อสารในโลกยุคดิจิทัล ผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่และเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตของคนในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งสะท้อนมุมมองที่ว่าเทคโนโลยีจะเข้ามาเป็น พื้นที่ของความเท่าเทียมที่เปิดโอกาสให้คนสามารถเข้าถึงมรดกวัฒนธรรม และศิลปะจากทั่วทุกมุม โลกได้ตลอดเวลา โดยช่วยลดข้อจำกัดทางกายภาพของพิพิธภัณฑ์ได้ เพียงอาศัยปลายนิ้วสัมผัส การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมรับรู้สู่กระบวนการขับเคลื่อนพิพิธภัณฑ์ ที่มุ่งให้ชุมชนมีส่วนร่วมใน กระบวนการวิจัย^๓ เก็บรวบรวมฐานข้อมูลวัฒนธรรมรับรู้ อาทิ นิทาน ตำนาน ประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการกำหนด เนื้อหา วิธินำเสนอ การนำชม อันก่อให้เกิดการสร้าง อัตลักษณ์ และความภาคภูมิใจในตนเอง รวมไปถึงการสร้างบทบาททางสังคมของพิพิธภัณฑ์ใน ฐานะองค์กรที่จะฝึก บูรณาการ ช่วยเหลือชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถเผชิญหน้ากับความ เปลี่ยนแปลงมหาศาลของสังคมได้ รวมถึงจะช่วยสร้างความเป็นพลเมือง และสะท้อนอัตลักษณ์ ร่วมของกลุ่ม การปกป้องคุ้มครอง การส่งเสริมงานด้านพิพิธภัณฑ์และวัตถุที่เกี่ยวข้อง และการให้ การศึกษาเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมการให้การศึกษาเรื่องมรดกวัฒนธรรม ที่มุ่งสร้างพื้นฐานความ เข้าใจในมรดกและความเป็นชาติให้กับเยาวชนตั้งแต่วัยเด็ก ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การผลักดัน ให้โรงเรียนใช้เส้นทางมรดกวัฒนธรรม ในการเรียนการสอนนอกห้องเรียน การนำนิทรรศการที่มี เนื้อหาเน้นเรื่องพหุวัฒนธรรม ไปจัดแสดงตามที่สาธารณะต่าง ๆ และที่สำคัญการสร้างการมีส่วน

^๓ ศุภวัณณ์ พลายน้อย, นานาวิถีวิทยาการถอดบทเรียนและการสังเคราะห์องค์ความรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : พีเออีฟวิง, ๒๕๕๖), หน้า ๒๕.

ร่วมของชุมชนในการสร้างและดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ด้วยตัวเอง^๔ มีส่วนร่วมในการตีความเนื้อหา พัฒนานิทรรศการ ให้คำแนะนำหน่วยงานภาคีภายนอก ร่วมออกแบบ ร่วมตัดสินใจ และทำการ จัดโปรแกรมการเรียนรู้และการท่องเที่ยวชุมชน ร่วมกับผู้ร่วมพัฒนาพิพิธภัณฑ์จากภายนอก

ปัจจุบันประเทศไทยมีพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้หลายแห่งกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค หากสถานที่ต่าง ๆ ได้รับการผลักดันและพัฒนาโดยบุคลากรด้านพิพิธภัณฑ์ผู้มีความรอบแนวคิดในการทำงานอย่างสร้างสรรค์ และพร้อมปรับตัวไปตามความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยก็จะนำมาซึ่งความสนใจของผู้วิจัยที่จะศึกษาวิธีการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อพัฒนารูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และนำเสนอแนวคิดในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมตลอดชีวิตของชุมชน และเป็นองค์กรทางสังคมที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ที่ทรงประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการดำเนินงานที่ดี นำไปสู่การสร้างเครือข่าย การส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะ พัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างความร่วมมือ เป็นองค์กรที่เชื่อมโยง อดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าด้วยกัน เพื่อให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ได้มีโอกาสเรียนรู้และมีส่วนร่วม ผ่านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อสร้างให้คนในชุมชนได้รู้จักตนเอง รู้จักรากเหง้าของตนเอง รู้จักชุมชน รู้จัก สังคม อันจะก่อให้เกิดจิตสำนึกในชุมชนที่บ่งบอกถึงความเป็นเจ้าของ และนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนให้เข้มแข็ง เพราะเมื่อคนในชุมชนมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สิน หรือมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบสิ่งใด ๆ ก็ตาม ย่อมนำมาซึ่งการอนุรักษ์ รักษา พัฒนา จนนำไปสู่การ มีจิตวิญญาณชุมชน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีองค์ความรู้ภายในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการจัดการชุมชน ที่ดีมีเครือข่ายชุมชน มีภาวะผู้นำชุมชนเกิดขึ้น เป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองและยั่งยืนได้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในลำนานา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีอะไรบ้าง
- ๑.๓.๒ กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีลักษณะอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในลำนานาเป็นอย่างไร

^๔ สมลักษณ์ เจริญพจน์ และคณะ, คู่มือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิคพอร์แมท ไทย แลนด์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔.

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา” มีการกำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาลักษณะโดยนำเสนอประเด็นการพัฒนา Soft power อันเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการพิพิธภัณฑ กระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่นเสมือนจริงเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน รวมไปถึงการพัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมของชุมชนต่อการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น ในการสร้างแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา และมีแผนในการแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัด และชุมชน โดยนำเสนอเกี่ยวกับทฤษฎีการบริหารจัดการองค์กร, แนวคิดการมีส่วนร่วม, แนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น, แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต, เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหาร ผู้จัดการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสถานที่โดยศึกษาจากองค์การศึกษาที่มีการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ต่อการศึกษาค้นคว้าและกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา เป็นจำนวน ๑๖ รูปหรือคน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

- ๑) เป็นผู้ที่มีส่วนในการดูแลพิพิธภัณฑ
- ๒) เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการพัฒนาพิพิธภัณฑวัดและชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์
- ๓) เป็นบุคคลที่มีส่วนในการบริหารจัดการภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย คือ วัดทั้ง ๓ วัด จาก ๓ จังหวัดในภาคเหนือ ซึ่งเป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งรวบรวมโบราณวัตถุที่เก่าแก่ และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่

๑. วัดน้ำจ๋า ตำบลร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
๒. วัดด้อมกลาง ตำบลบ้านด้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และ
๓. วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๔ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ รวมเป็นระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในวิจัยเรื่อง “ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา” ผู้วิจัยกำหนดความหมายต่างๆ ของการใช้คำในวิจัยดังนี้

องค์ความรู้ หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นการถ่ายทอดจาก ประสบการณ์ของผู้นำและคนในชุมชน และจากการรวบรวมโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑวัดและชุมชน ที่สะสมกันมาจากบรรพบุรุษของชุมชนในท้องถิ่น เพื่อนำมาสร้างเป็นความรู้ของชุมชนและเป็นทุนทางสังคมเพื่อให้คนรุ่นต่อไปและผู้ที่มาท่องเที่ยวได้ศึกษาค้นคว้า เรียนรู้วิถีชีวิต คติธรรมผ่านชิ้นงานที่ถูกสร้างขึ้นมาและรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑวัดและชุมชน โดย

๑. วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีองค์ความรู้ในด้านการใช้ชีวิตเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนคนภาคเหนือ ทั้งด้านความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตแบบพื้นเมือง

๒. วัดตอมกลาง ตำบลบ้านตอม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีองค์ความรู้ในด้านความเชื่อ ความศรัทธาผ่านผ้ายันต์ ที่มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์

๓. วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีองค์ความรู้ในการรวบรวมเครื่องรางของขลังในลักษณะพระพุทธรูป

กระบวนการสร้างการจัดการ หมายถึง กระบวนการสร้างการจัดการและหน้าที่ต่าง ๆ ในการใช้ทรัพยากร คน วัตถุ ดิน การจัดการ งบประมาณ ที่ช่วยกำหนดทิศทางในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายเป็นแนวปฏิบัติที่ดีต่อไป

พิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา หมายถึง พิพิธภัณฑวัดและชุมชน ในพื้นที่ล้านนา ได้แก่ วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ , วัดบ้านตอม ตำบลบ้านตอม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และ วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทราบองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา

๑.๖.๒ ทราบกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา

๑.๖.๓ ทราบแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา

๑.๖.๔ นำผลการวิจัยใช้ประโยชน์ในกลุ่มภาครัฐ กลุ่มภาคเอกชน กลุ่มภาค กลุ่มชุมชนที่มีสถานที่มีรวมกลุ่ม และกลุ่มชุมชนสมัยใหม่ หรือชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) อื่น ๆ ชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา” ผู้วิจัยจะนำเสนอการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเข้ามาประกอบการทำวิจัยเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นเที่ยงตรงตามหลักระเบียบวิธีวิจัย ดังมีประเด็นที่ศึกษาประกอบไปด้วย

- ๒.๑ ทฤษฎีการบริหารจัดการองค์กร
- ๒.๒ แนวคิดการมีส่วนร่วม
- ๒.๓ แนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- ๒.๔ แนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในต่างประเทศ
- ๒.๕ แนวคิดเรื่อง Soft Power
- ๒.๖ แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- ๒.๗ บริบทพื้นที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ทำการศึกษา
- ๒.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ ทฤษฎีการบริหารจัดการองค์กร

การบริหารจัดการองค์กร อันเป็นกระบวนการสั่งการและควบคุมกิจกรรมของสมาชิกในองค์กร เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำตามเป้าหมาย^๕ การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ มีหลักการ กฎเกณฑ์ และทฤษฎี ที่เชื่อถือได้ โดยการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ ดังนั้นการบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่กลุ่มเดียวกับสาขาวิชาอื่นๆ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมแล้ว การบริหารในลักษณะเป็นศิลป์ (Arts) การบริหารเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การชี้นำหรือภาวะผู้นำ และการควบคุม เพื่อใช้ให้กิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยคนและทรัพยากร หรือการบริหารคือกิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง

การบริหารเป็นการดำเนินกิจการที่ทำด้วยปัญญา ทำด้วยความหวังและต้องทำเพื่อสังคม

^๕ กิตติมา ปรีดีติลล, ทฤษฎีบริหารองค์กร, (กรุงเทพมหานคร: ธนะการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๔.

หรือน้อยที่สุดทำเพื่อตัวเอง ต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญหายุบสรรคด้วยสติปัญญา และการบริหารต้องใช้ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น นักบริหารมีหน้าที่วางแผน จัดองค์กรแต่งตั้งบุคคล อำนาจการ และควบคุมทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนความหมายของการบริหารในทางธรรมคือวิธีการบริหารต่างๆ ที่ใช้กันทั่วไป สามารถกล่าวประมวลได้ตามลักษณะ แต่ที่ดีที่สุด คือ แบบถือธรรมหรือหลักการเป็นสำคัญโดยยึดเอาความสำเร็จเป็นพื้นฐาน ทำให้งานสำเร็จ ไม่เอาความขัดแย้งส่วนตัวมาเกี่ยวข้อง และยินดีรับคำแนะนำจากทุกฝ่าย เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสแสดงความสามารถ อาจจะได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน วิธีการนี้เรียกว่าธรรมาธิปไตยคือใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ^๖ ส่วนผู้บริหารที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมสำหรับผู้บริหารงานคือจะต้องมีความหนักแน่น มั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคล รู้จักกระจายงานให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระ ผู้บริหารที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงาน^๗ สำหรับหลักการบริหารบุคคล หลักการได้คนดีมีฝีมือมาทำงานหรือหลักในการคัดเลือก บรรจุ แต่งตั้ง และมอบหมายงาน หลักการบำรุงรักษาคนที่มียุ่แล้วหรือบรรจุไว้แล้วให้อยู่กับหน่วยงานตลอดไปด้วยความสุข หลักการโยกย้ายคนที่หน่วยงานไม่พึงปรารถนาโดยไม่ผิดกฎระเบียบและก่อให้เกิดความเสียหายแก่หน่วยงาน หลักการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์กับหน่วยงาน^๘

ในขณะเดียวกันการบริหารเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์โดยการนำเอาทรัพยากรมาประกอบเป็นกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ การบริหารจึงเป็นการที่มีบุคคลทั้งสองขึ้นไปทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อันเดียวกัน เป็นศิลปะในการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือจากบุคคลอื่นๆ หรือเป็นการทำงานของคนะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกันปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หมายถึงกระบวนการทางสังคม ซึ่งสามารถมองได้ในเรื่องของโครงสร้าง เป็นความสำคัญระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอน ส่วนความหมายของการบริหาร หมายถึงการแก้ไขปัญหาให้บรรลุเป้าหมายตามลักษณะของการแก้ไขปัญหา อาจดำเนินไปในรูปของการตัดสินใจและการปฏิบัติงาน หรือกล่าวได้ว่าการบริหารเป็นการนำทรัพยากรมาใช้ดำเนินงานตามกระบวนการจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^๙ โดยสาระสำคัญของการบริหารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมเป็นการตัดสินใจสั่งการ เป็นการปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป และเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน^{๑๐} ซึ่งเป็นกระบวนการสั่งการและควบคุมกิจกรรมของสมาชิกในองค์การเพื่อวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ หมายถึงการดำเนินกิจการด้วย

^๖ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๓.

^๗ พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี, **คนสำราญงานสำเร็จ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พลัสลิซซิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๕.

^๘ ภิญญู สาร, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๕๒), หน้า ๔๗.

^๙ กมล รอดคล้าย, **คู่มือการบริหารวัด**, (กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๙๙.

^{๑๐} ถวิล เกื้อกูลวงศ์, **การบริหารสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๕๒), หน้า ๓๘.

ปัญหา ทำด้วยความหวังและทำเพื่อสังคมเพื่อตัวเอง ต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญหาลุ่บสรคด้วย สติปัญญา และการบริหารต้องใช้ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น

ในทำนองเดียวกันการบริหารจัดการในแต่ละองค์กรต้องอาศัยปัจจัยหรือทรัพยากร ทางการบริหารจัดการที่สำคัญ ได้แก่ บุคลากร(Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) ซึ่งเรียกรย่อ ๆ ว่า 4M's ถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ใช้ใน การบริหารองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ เนื่องด้วยการบริหารจะประสบผลสำเร็จตรงตามวัตถุประสงค์ ต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพ มีปริมาณที่เหมาะสม ต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินการ เพียงพอ อาศัยวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับความต้องการของหน่วยงาน โดยต้องมีระบบการจัดการที่ดีมี ประสิทธิภาพเพื่อให้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด^{๑๑} ในการดำเนินธุรกิจใดก็ตาม ต้อง อาศัยหลายๆปัจจัยประกอบกัน เพื่อก่อให้เกิดกิจกรรมในการประกอบธุรกิจ ซึ่งปัจจัยพื้นฐาน ในการ ดำเนินธุรกิจมี ๔ ประเภท หรือที่เรียกว่า ๔ M

๑. ทรัพยากรมนุษย์ ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นพนักงาน หรือบุคลากรทั้งจาก ภายในและภายนอก อันเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุด เนื่องด้วยการทำธุรกิจหรือดำเนินการใดๆ จะต้องเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยคน ทั้งในกระบวนการด้านความคิด การวางแผน การดำเนินการ หรือ จัดการทำให้เกิดผลทางธุรกิจทุกรูปแบบ การพัฒนาคนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเพื่อให้ประสบความสำเร็จ ในการดำเนินธุรกิจ การบริหารกำลังคน ต้องมีการพัฒนาคนด้านความรู้ ทักษะ และวางแผน เพื่อให้ เกิดการใช้คนหรือจัดการทำให้เกิดกิจกรรมทางธุรกิจหลายรูปแบบ เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการ ประกอบธุรกิจนั้นๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับงานให้มากที่สุด

๒. เงินทุน (Money) เป็นปัจจัยในการดำเนินธุรกิจ เงิน หรือทุนชนิดอื่นที่ใช้ในการดำเนิน ธุรกิจทั้งจากเงินทุนภายในและภายนอก ในทางธุรกิจเงินทุนถือว่าเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุด เพราะ การดำเนินธุรกิจทุกชนิดไม่สามารถดำเนินได้ดีหากขาดทุนในการดำเนินงาน หรือการทำธุรกิจทุก อย่างจะต้องเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยเงินทุน เนื่องด้วยเป็นตัวขับเคลื่อนธุรกิจและปัจจัยต่างๆ ให้ ดำเนินการไปได้ทั้งในด้านค่าจ้างพนักงาน ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ค่าใช้จ่ายในการซื้อวัสดุมาใช้ในการ ดำเนินธุรกิจ การมุ่งเป้าไปที่การพัฒนาเงินจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการ ดำเนินธุรกิจ ซึ่งการบริหารกำลังเงินทุน ต้องมีการวางแผนในการจัดสรรเงินทุน ให้เกิดประสิทธิภาพ สูงสุด และประสิทธิผลกับการกับงานให้มากที่สุด

๓. วัสดุ (Material) ได้แก่ วัสดุสิ่งของ วัตถุดิบ ผลิตภัณฑ์ บริการหรืออุปกรณ์อื่นๆ ซึ่งมี ส่วนนำมาใช้ในการผลิตสินค้า เป็นสิ่งที่สำคัญเนื่องจากทุกธุรกิจต้องอาศัยสิ่งที่ได้ในกลุ่มนี้มาใช้ในการ ผลิต ดังนั้นต้องรู้จักบริหารจัดการวัตถุดิบ ให้มีประสิทธิภาพสามารถมีเพียงพอในการผลิต บริหาร จัดการให้ได้ต้นทุนที่ต่ำในการผลิต และทำให้ธุรกิจได้ผลกำไรสูงสุด การบริหารวัสดุ ต้องมุ่งประเด็น พิจารณาความสิ้นเปลืองทรัพยากรในการผลิตให้น้อยที่สุด หรือการใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าสูงสุด

๔. วิธีปฏิบัติงาน (Method) เป็นวิธีการ ขั้นตอน หรือขบวนการในการทำ ธุรกิจ ความสำเร็จของการดำเนินธุรกิจ ซึ่งการปฏิบัติงานในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินธุรกิจ ควรมี การวางแผน และควบคุม ส่วนใหญ่จะมาจากการที่หน่วยงานมีการกำหนดขั้นตอนแนวทางในการ

^{๑๑} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

ดำเนินงานที่ดี การที่จะมีแนวทางการปฏิบัติงานและขั้นตอนของการดำเนินธุรกิจที่ดีได้ ควรต้องมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน มีวิสัยทัศน์ที่ดี มีการวางแผนจัดการ การติดตามความก้าวหน้าของงาน การตรวจสอบคุณภาพผลงานที่ได้ และการควบคุมการทำธุรกิจอย่างต่อเนื่อง การบริหารวิธีปฏิบัติงาน ต้องมีการพัฒนาขั้นตอนการทำงาน นำเอาความรู้เทคโนโลยีใหม่ และวางแผนขบวนการทำงานให้ดีขึ้น ขั้นตอนที่ไม่ซับซ้อน ประหยัดเวลา สามารถติดตามตรวจสอบได้ง่าย และกระบวนการจัดการบริหาร ควบคุมเพื่อให้งานทั้งหมดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการบริหารจะเป็นกระบวนการสั่งการและควบคุม กิจกรรมของสมาชิกในองค์กร ผ่านการใช้ทรัพยากรทางการบริหาร ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ตาม เป้าหมาย การบริหารจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินกิจกรรมทางกระบวนการจัดการทั้ง ระบบ

๒.๒ แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ที่มุ่งเน้นความสำคัญของคน มากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top - down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ โอคเลย์^{๑๒} ที่กล่าวว่าแนวทางจากระดับล่างขึ้นบนเกี่ยวข้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหายไปในการบวนการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน ๔ มิติ^{๑๓} ได้แก่ การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค โดยเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม^{๑๔} แบ่งได้ออกเป็น ๒ ลักษณะ^{๑๕} ได้แก่

^{๑๒} Oakley , P. Approaches To Participation In Rural Development. Geneva : Internation Office, ๑๙๘๔. p.๑๘

^{๑๓} Cohen, J.M., and Uphoff , N.T.. Rural Development Participation: *Concepts and Measures for Project design , Implementation and Evaluation*. New York: the Rural Development Committee, Center for International Studies, Cornell University, ๑๙๗๗ P.๖.

^{๑๔} United Nation Organization. *United Nation Department of Internation Economic and SocialAffair. Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development.* (Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert.) New York: United Nation, ๑๙๘๑, p.๕.

^{๑๕} สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (ออนไลน์. ๒๕๔๗).

๑. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผล ประโยชน์ต่อชุมชน ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

๒. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำที่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาสความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม บนพื้นฐานของเหตุผล ค่านิยม ประเพณี และความผูกพัน ความสนใจ ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๑๖} โดยปัจจัยของการมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม^{๑๗} มีด้วยกัน ๓ ปัจจัย คือ ๑. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ , ๒. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม และ ๓. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

ในขณะที่ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน^{๑๘} โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล การดำเนินงาน การใช้บริการจากโครงการ และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยมีขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน ๔ ขั้นตอน^{๑๙} คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนแนวทางแก้ไขการกำหนดปัญหา ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

^{๑๖} Koufman. ๑๙๔๙ : ๗

^{๑๗} ประยูร ศรีประสาธน์ (๒๕๔๒ : หน้า ๕)

^{๑๘} Fornaroff. ๑๙๘๐ : P.๑๐๔

^{๑๙} อภิญา กังสนารักษ์ (๒๕๔๔ : หน้า ๑๔ - ๑๕)

๒. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ

๓. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน

จากการทบทวนเอกสารจากหนังสือ ตำรา และนักวิชาการได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดการมีส่วนร่วม เพื่อการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลทุกระดับร่วมคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผลในกิจกรรมเป็นการสร้าง ปลุกฝังจิตสำนึกในความรับผิดชอบกิจกรรมและโครงการ ได้มีนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลต่างๆ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ดังนี้

การมีส่วนร่วมของบุคคลจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องจะส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อหน่วยงานและภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วม^{๒๐}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลที่ดี กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินโครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอกและเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งที่อำนาจอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจ และผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย^{๒๑}

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการจูงใจและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากรเป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น มีลักษณะเป็นกระบวนการที่จะทำให้พนักงานมีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงานของตน บุคลากรที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอาจมีความผูกพันในการทำงานยิ่งกว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

^{๒๐} เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, “หน่วยที่ ๗ ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา”, ใน ประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาปัญหาและแนวโน้มทางการบริหารการศึกษา, (นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

^{๒๑} เสาวนิตย์ ชัยมุสิก, การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บุคพอยท์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

เท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นการเข้าไปมีส่วนร่วมจะทำให้บุคลากรเกิดทัศนคติต่อการบริหารงานขององค์กรดีขึ้น ส่งผลให้บุคคลเกิดความพอใจในการทำงานและมีแรงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จในชีวิตการทำงาน ตลอดจนทำให้เขาได้รับการยอมรับ (Recognition) มีความรับผิดชอบ (Responsibility) และเกิดความนับถือตนเองมากขึ้น (Self-esteem) นอกจากนี้ยังพบว่าการมีส่วนร่วมของบุคลากรส่งผลให้เขามีความชัดเจนในความคาดหวังมากยิ่งขึ้น กล่าวคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะทำให้บุคลากรเกิดความเข้าใจการทำงานและการบริหารงานในองค์กรได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งจะเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจในการทำงานกับระบบรางวัลได้ดีขึ้น^{๒๒}

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชนซึ่งเป้าหมายของกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือทำให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกๆ คน^{๒๓}

การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่น เพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนโดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผนและร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบาย และการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทางทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยลดความเสี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่ร้ายแรงที่สุด” ช่วยให้เกิดความ

^{๒๒} โกวิทย์ พวงงาม, คู่มือมิติใหม่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สมธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^{๒๓} Creighton (เจมส์ แอล เครตัน), คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจของชุมชน, แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, (นนทบุรี: ศูนย์สันติวิธีเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

นำเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชน และค่านิยมของ
 สาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน^{๒๔}

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเงื่อนไขหลักของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
 และยังจะช่วยให้กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาและโครงการต่างๆ ของรัฐบาลเป็นไปด้วยความ
 รอบคอบ ลดความขัดแย้งในสังคม และบังเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ชุมชน และประเทศชาติ ทำให้
 คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีเจตนารมณ์ชัดเจนในการ
 เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อันเป็นการต่อเนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ที่มีการบัญญัติ
 เรื่องการมีส่วนร่วมไว้ในหลายมาตรา โดยให้ประชาชนทุกภาคส่วนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมใน
 กระบวนการทางนโยบาย และให้มีการมีส่วนร่วมในระดับที่เริ่มตั้งแต่การริเริ่มกฎหมาย การรับรู้ข้อมูล
 ข่าวสารต่างๆ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นปรึกษาหารือ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ
 ติดตามตรวจสอบ ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง^{๒๕}

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ในที่นี้หมายถึง การที่องค์กร
 ปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์นโยบาย กระบวนการบริหาร
 และตัดสินใจของท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ต้องอยู่บน
 พื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำ และ
 มีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมนั้นๆ โดยหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะ
 การเข้าร่วมอย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด ไม่ใช่เป็นการจัดเวทีการมีส่วนร่วมครั้งเดียว^{๒๖}

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา มีดังนี้^{๒๗}

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจน
 ความต้องการของชุมชน
๒. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ รวมทั้งวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน
 หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
๓. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหา
 รวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน
๔. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๒๘.

^{๒๕} ถวิลวดี บุรีกุล, พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีต จนถึงรัฐธรรมนูญแห่ง
 ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด,
 ๒๕๕๒), หน้า ๕.

^{๒๖} อรรถัย กักพล, คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร:
 ส เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๒๗} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การบริหารการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗,
 หน้า ๗.

๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน

๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย

๘. ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ โดยเอกชนและรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ได้ตลอดไป

สรุปได้ว่า ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง อาจเป็นการเข้าร่วมแบบทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ และยังเป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการจูงใจ และสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากร เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น การเข้าไปมีส่วนร่วมยังทำให้บุคลากรเกิดทัศนคติต่อการบริหารงานขององค์กรดีขึ้น ส่งผลให้บุคคลเกิดความพอใจในการทำงาน เกิดความผูกพันต่อหน่วยงานและภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วมมีแรงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จในชีวิตการทำงานลักษณะของการมีส่วนร่วม

๒.๓.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลได้จำแนกทฤษฎีการมีส่วนร่วมออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ๑. ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำและถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้นำ เป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกันกับการบริหารงานที่ดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ เน้นเฉพาะการวางโครงสร้างสถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ ได้แก่ บรรดาผู้นำต่างๆ ที่เสนอตัวเข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น ๒. ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ทฤษฎีนี้การมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแค่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ยิ่งกว่านั้น ทฤษฎีนี้ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษา และพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบนั้นคือการไม่ยอมให้มีส่วนร่วมที่นับว่าเป็นการคุกคามต่อเสรีภาพของผู้ตาม^{๒๘}

ทั้งนี้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นมาก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ การผลิตสินค้าต่างๆ เป็นการผลิตด้วยมือในครอบครัวหรือในโรงงานขนาดเล็ก ต่อมาการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้มีการนำเครื่องจักรมาช่วยในการผลิตโดยเฉพาะแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ของมนุษย์ (Human Relations Approach) เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานในองค์การเป็นปัจจัยที่ทำให้การทำงานขององค์การดำเนินไปอย่างราบรื่น โดยเห็นว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้พนักงานสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน รูปแบบการสื่อสารนอกจากจะเป็นแนวดิ่งจากบนลงล่างแล้ว ยังเป็นแนวระนาบระหว่างพนักงานด้วยแนวคิดเหล่านี้รวมถึงการศึกษาของฮอว์ธอร์น ทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ ทฤษฎีปัจจัยภูมิคุ้มกันและจูงใจของเฮิร์ซเบิร์ก และทฤษฎีเอ็กซ์และทฤษฎีวายของ แม็คเกรเกอร์ แนวคิดต่อมาให้ความสำคัญกับพนักงานในองค์การมากขึ้นโดย

^{๒๘} ดิน ปรัชญพฤกษ์, ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมพฤติกรรมในองค์การหน่วยที่ ๒, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๖๔๒ - ๖๔๓.

มองว่าพนักงานเป็นทรัพยากรที่มีค่าขององค์กร แนวคิดนี้เรียกว่าแนวคิดเชิงทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Approach) ขณะที่การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์การเพื่อให้พนักงานเกิดความพึงพอใจ รูปแบบการสื่อสารในแนวคิดนี้เกิดขึ้นได้ทุกทิศทางและทุกรูปแบบ แนวคิดนี้รวมถึงแนวคิดกรอบโครงการในการบริหารของเบลคและมูตัน ระบบการบริหารของโลเคิร์ตแบบที่ ๔ และทฤษฎี Z ของอูชิ และให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในระบบย่อยหนึ่งๆ อื่น ๆ จะส่งผลกระทบต่อระบบย่อยอื่นๆ และระบบใหญ่ในที่สุด นอกจากนั้น องค์การยังมีวัฒนธรรมของตนเองซึ่งประกอบขึ้นมาจากวัฒนธรรมย่อยของพนักงานและระบบย่อยต่างๆ

หลักของการมีส่วนร่วมในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วมนั้นๆ ได้นำไปสู่การตัดสินใจใด ๆ อย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรมหรือไม่ ซึ่งในภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า “Meaningful Participations” คือ การมีส่วนร่วมนั้นๆ ทำขึ้นหรือวางระบบขึ้น ไม่ใช่เพียงเพื่อว่าได้จัดทำให้มีแล้วเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมนั้นๆ ได้นำไปสู่การพิจารณา ตัดสินใจ หากสมเหตุสมผล ต้องมีความชอบธรรมก็นำไปปฏิบัติ หากผู้มีอำนาจคิดว่าไม่เหมาะสมก็ต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรม (Legitimacy) ในการตัดสินใจนั้นๆ ที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้ ที่อาจจะขัดกับผลของการมีส่วนร่วม^{๒๙}

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยเป็นทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self-government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุกๆ แขนง โดยโคเฮนและอ็อพพฟ์ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปหมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefit) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมการพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่ก็เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการ และผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed - back) จากการประเมินผลและการปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย

สรุปแนวความคิดของโคเฮน และอ็อพพฟ์นี้ จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมมี ๔ ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ ซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนั้นมุ่งให้ ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ

^{๒๙} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖๓.

เป็นผู้ที่มีบทบาทในทุกๆ เรื่อง ไม่ใช่ที่กำหนดให้ประชาชนปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา^{๓๐}

การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะหลักเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมคือ ถ้าการตัดสินใจใดก็ตามส่งผลกระทบต่อบุคคลต่างๆ บุคคลเหล่านั้นควรจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น หมายความว่า หลักการนี้ตั้งอยู่บนความคิดที่ว่าบุคคลแต่ละคนย่อมทราบดีว่าตนต้องการอะไร เพราะฉะนั้นการที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบต่อบุคคลหนึ่ง บุคคลนั้นย่อมจะทราบว่าเขาต้องการหรือไม่ ต้องการอะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอง ดังนั้น เพื่อความยุติธรรมบุคคลนั้นควรที่จะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดให้เหตุการณ์นั้นเป็นไปอย่างที่เขาต้องการเพื่อให้ผลที่ตามมาเป็นไปตามที่เขาต้องการ

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสาระสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมหรือในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับ นานาชาติ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่นและระดับชุมชนก็ดี มิใช่ของใหม่ แต่เป็นเรื่องที่พยายามทำกันมาหลายทศวรรษแล้ว^{๓๑}

การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotion Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย และการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
๒. ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
๓. ประชาชนต้องเต็มใจต่อการมีส่วนร่วม^{๓๒}

การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรในส่วนของตนต่อกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมต้องมียุทธศาสตร์ประกอบดังนี้

๑. ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา
๒. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัวเช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินและวัสดุในกิจกรรมพัฒนาและได้ขยายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

^{๓๐} อิศิน รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและ วัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๓๒๐.

^{๓๑} ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๗.

^{๓๒} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๓.

๒.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

๒.๒ การมีส่วนร่วมของประชาชนสะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยความสมัครใจเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผนและดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาการพิจารณาในมิติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงานและทรัพยากร) เพื่อการพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

๒.๓ การมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบายและลักษณะเศรษฐกิจ สังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน^{๓๓}

การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภทคือ

๑. การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

๒. การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกันและประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง”^{๓๔}

การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะตีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิมนั้นรัฐมักจะมองในแง่การมีส่วนร่วมสมทบแรงงาน วัสดุ เงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วมบำรุงรักษามากกว่าร่วมสมทบด้านวัตถุและเงินแม้ว่าจะยังจำเป็นอย่างยิ่งก็ตาม โดยภาพรวมก็ยังเน้นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นจะต้องเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

^{๓๓} ปรัชญา เวสารัชช์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อชุมชน”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๓-๕.

^{๓๔} ปาริชาติ วลัยเสถียร, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๘ - ๑๓๙.

๑. ร่วมศึกษา ปัญหา สาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชน
๒. ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาเพื่อสนองความต้องการของชุมชน
๓. ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงานโครงการหรือกิจกรรม
๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๕. ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงานและทุนตามขีดความสามารถ”^{๓๕}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ความร่วมมือด้วยความตั้งใจและสมัครใจโดยไม่ถูกบีบบังคับขู่เข็ญ ซึ่งกระบวนการความร่วมมือนั้นต้องประกอบด้วย

๑. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ
๒. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ
๓. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ
๔. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม”^{๓๖}

มีความเห็นที่สอดคล้องใกล้เคียงกันว่า “การมีส่วนร่วม หมายถึง สิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร (Allocation) และการใช้ประโยชน์ (Utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิต ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าร่วมในการวางแผน เพื่อการกินดีอยู่ดี และสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เข้าถึงซึ่งการพัฒนาให้คนจน ได้รับประโยชน์เพื่อการผลิต การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย และการมีส่วนร่วมคือการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในระดับต่างๆ ทางการจัดการบริการทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งความต้องการของตน การจัดลำดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นโดยเน้นการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท และเป็นกระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง ทั้งนี้โดยมิใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก ตามนิยามที่กล่าวถึงนี้ การมีส่วนร่วมทางของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะเป็นในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตของตนเองเป็นตัวของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี”^{๓๗}

^{๓๕} ไพรัตน์ เดชะรินทร์, ทบทวนการพัฒนาชนบทไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ดี แอนด์ เอส, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕.

^{๓๖} ชาลูนชัย ศิลปะอวยชัย และคณะ, “ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๓๗} ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๒.

ความหมายของการมีส่วนร่วมที่เน้นในรูปกลุ่มหรือองค์กร หรือชุมชนไว้ว่า หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือชุมชน มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีผลกระทบใดๆ ต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง แล้วมีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน จนมาสู่การตัดสินใจกระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นๆ มีความร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ มีกลุ่มหรือองค์กรชุมชนรองรับ ประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญา และการรับรู้สามารถคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตของตนเองได้ ประชาชนหรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม^{๓๘}

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประกอบด้วย

๑. ร่วมประชุม
๒. ร่วมออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
๓. ร่วมในการตีปัญหาให้กระจ่าง
๔. ร่วมในการออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
๕. ร่วมในการออกเสียงเลือกตั้ง
๖. ร่วมในการบริจาคเงิน
๗. ร่วมในการบริจาควัตถุ
๘. ร่วมช่วยเหลือด้านแรงงาน
๙. ร่วมในการใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง
๑๐. ร่วมช่วยเหลือในการรักษาโครงการ
๑๑. ร่วมในการทำงานและเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง^{๓๙}

แนวการพิจารณารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาใน ๒ ลักษณะประกอบด้วย

๑. รูปแบบของการมีส่วนร่วม อาทิเช่น เป็นการเข้าร่วมกิจกรรม เพราะเกรงใจใครหรือถูกบังคับเข้ามาทำงาน เพราะมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า เช่น ถ้ามาช่วยขุดดินสร้างเขื่อน จะได้รับของแจก เช่น ปลาซาร์ดีนคนละกระป๋อง หรือเข้ามามีส่วนร่วม โดยเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น และอยากเข้ามามีส่วนร่วมทำ เพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่จะก่อประโยชน์ระยะยาวให้กับตนเอง

๒. ช่วงจังหวะที่คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ในงานที่รัฐบาลจัดขึ้น เช่น โครงการสร้างงานในชนบทที่เคยทำด้วยกัน สามารถแบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข การตัดสินใจเลือกแนวทางการวางแผนพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผนการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนาการลงทุนในกิจกรรม

^{๓๘} ทศพล กฤตยพิสิฐ, “การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีโครงการ / กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง บวร และบรม เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘).

^{๓๙} อารณพันธ์ จันทรัสว่าง, การพัฒนาบุคคล กลุ่มและชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๔๖.

โครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงานที่ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลได้ให้ใช้ประโยชน์ตลอดปี^{๔๐}

กระบวนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนตลอดจนมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ ๒ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ ๓ การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ ๔ การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ ๕ การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย เป็นการประเมินผลการทำงานเป็นระยะ ๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา การตัดสินใจ เป็นส่วนสำคัญที่จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้กระทำการตัดสินใจ ในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา จึงจะถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของประชาชน/องค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถกำหนดความต้องการที่แท้จริงในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเองได้ ทั้งนี้ ในทางปฏิบัตินั้น ประชาชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพราะมีข้อจำกัดหลายประการ ลักษณะของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย^{๔๑}

๑. การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Formal-informal Participation)

^{๔๐} อคิน รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์นโยบายสาธารณะ สุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๐๑.

^{๔๑} เนตินา โพธิ์ประเสริฐ, "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมและความผูกพันต่อองค์กรของพนักงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี บริษัท สิทธิผล ๑๙๑๙ ", วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑).

๑.๑ การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ เป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกต้องตามระบบขององค์กรซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามหน้าที่ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมตามขอบเขตที่องค์กรได้วางนโยบายไว้

๑.๒ การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีโครงสร้าง เป็นการร่วมตกลงกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ระหว่างพนักงานในบรรยากาศของความเป็นส่วนตั้มากกว่าลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ

๒. การมีส่วนร่วมทางตรงและทางอ้อม (Direct-indirect Participation)

๒.๑ การมีส่วนร่วมทางตรง เป็นการมีส่วนร่วมกันโดยตรงที่สมาชิกหรือพนักงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมโดยตรงแบบทันที พนักงานแต่ละคนมีสิทธิและโอกาสที่จะแสดงการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้อง

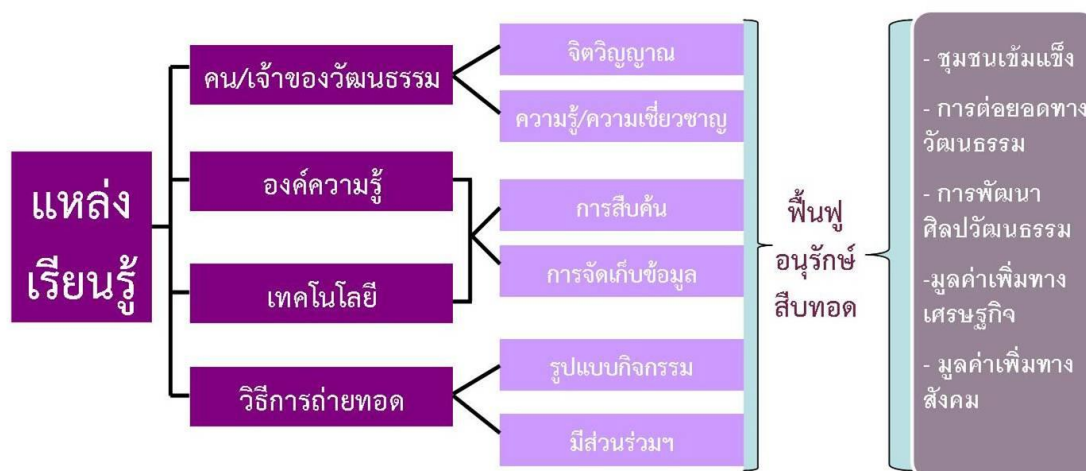
๒.๒ การมีส่วนร่วมทางอ้อม เป็นการมีส่วนร่วมของพนักงานโดยผ่านทางตัวแทนพนักงาน เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนชนบท ในรูปกลุ่ม/องค์กร ชุมชนนั้นการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของกระบวนการกลุ่ม

จากการศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน สรุปได้ว่าเกิดจากศูนย์รวมของจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จ ต่อความต้องการของชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึง วิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะกลุ่มคนในชุมชน มีความแตกต่างกันใน ลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะทางเศรษฐกิจ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนจะมีขั้นตอนทั้งสิ้น ๕ ขั้นตอนคือ ๑) การวิเคราะห์ - สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน ๒) การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต ๓) การกำหนดกิจกรรม ๔) การดำเนินกิจกรรม และ ๕) การประเมินผลกิจกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวก

ในองค์กรระดับชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมขององค์กรต่างๆ ในชุมชนแล้ว ชุมชนยังให้ความสำคัญในงานด้านวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมกันในภาคประชาชน มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามวาระและโอกาส ความรับผิดชอบตามระยะเวลาที่กำหนดเพื่อให้ชุมชนต่างมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทางวัฒนธรรม ในลักษณะต่างๆ ตามโอกาส และบทบาทหน้าที่รับผิดชอบที่กำหนดสอดคล้องต่อแนวความคิดของสุชาติ จักรพิสุทธิ์ ที่กล่าวไว้ว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมจัดการศึกษาของชุมชน โดยมีลักษณะรูปแบบการเข้าร่วม^{๔๒} ในลักษณะการมีส่วนร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ชุมชนมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนและองค์กรต่างๆ ในชุมชน เข้าร่วมจัดกิจกรรมและพิจารณาตัดสินใจวางแผนร่วมปฏิบัติงาน และรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ รวมไปถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดจากความสมัครใจ และมีค่านิยมที่ดีที่ต้องการเห็นชุมชนตนเองเกิดความเข้มแข็ง ในการร่วมรับผิดชอบกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

^{๔๒} สุชาติ จักรพิสุทธิ์

กระบวนการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในชุมชนประกอบด้วย การริเริ่มความคิด กระบวนการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน ผ่านการสร้างความเข้าใจในคำว่า “ชุมชน” การมีความคิดเห็นในแบบอย่างเดียวกันความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ส่งผลต่อการเรียนรู้ด้าน วัฒนธรรมร่วมกันซึ่งแหล่งเรียนรู้ เป็นชุมชนวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของตนเองที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ และผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ด้านการเชื่อมโยง ประสานคน รวมถึงรูปแบบการจัดการความรู้และ กรรมวิธีต่างๆ^{๔๓} รูปแบบการจัดการความรู้ในชุมชน มีส่วนประกอบสำคัญคือ ความรู้ คน เทคโนโลยี และกระบวนการจัดการความรู้ โดยคนเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการกิจกรรมต่างๆ โดยมี กระบวนการตามแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๒.๑ รูปแบบการจัดการความรู้ในชุมชน
ที่มา : ปรีดา พูลสิน^{๔๔} (๒๕๕๕)

จากภาพจะเห็นได้ว่าองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชน จะมีแรงขับเคลื่อนจากการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยนั้นสามารถจัดการโดยการจัดให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ เช่น การอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านทั้งลำตัด เพลงฉ่อย เพลงเรือ ด้วยการจัดชมรมประจำท้องถิ่น หรือการเชิญพ่อเพลงแม่เพลงในชุมชนมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง หรือจัดกิจกรรมขึ้นในโรงเรียน เป็นต้น อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในสังคมที่ละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทย ซึ่งร่วมกันทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงการจัดแสดงหรืออนุรักษ์เป็นบางช่วงเท่านั้น เช่น การผลิต

^{๔๓} ฉันทพร วณิชฤทธา , การจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม

^{๔๔} ปรีดา พูลสิน, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส, วารสารวิจัยและพัฒนา ปีที่ ๔ ๒๕๕๕. Vol. ๔ ๒๐๑๒

เครื่องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าพื้นเมืองที่เหมาะสมกับคนทุกวัย ทุกสาขาอาชีพ ราคา
ย่อมเยา ดูแลรักษาไม่ยาก ราคาไม่แพง ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะมาจากการสร้างจิตสำนึกให้คน
ไทยเห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เช่น ส่งเสริมและปลูกฝังให้เยาวชนรักษา สำนึก
ความเป็นท้องถิ่นของตน เช่น ความมีมารยาททางสังคม รวมทั้งส่งเสริมให้ใช้ภาษาพื้นเมืองอย่าง
ถูกต้องทั้งการพูดและการเขียน เป็นต้นผ่าน**การอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย**ด้วยการค้นคว้าวิจัย คว้าศึกษา
และเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และ
สภาพการณ์ในปัจจุบันโดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและ
ความสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรม
ต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์
ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและ
ความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย รวมถึงการฟื้นฟู โดย
การเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการ
ดำเนินชีวิตในท้อง ถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม ผ่านการพัฒนา ควร
ริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิด ประโยชน์ในการดำเนิน
ชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรรู้ด้าน
วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการ
ป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรอง
ด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและ รอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ
ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว
สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ผ่านการส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริม
และสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของ ชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทาง
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่าการเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และ
แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ
ด้วยสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีสมัยใหม่ และวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศ
อื่นๆ ทั่วโลก อีกทั้งยังเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพ
ของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มี
การยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

๒.๔ แนวคิดการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

กระทรวงวัฒนธรรมดำเนินการโดยการปลูกฝังจริยธรรมอนุรักษ์และสร้างค่านิยมความ
เป็นไทยที่ดี งาม สืบสานสร้างสรรค์มรดกศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยให้คนไทยได้สืบสาน
เนื่องจากปัญหาการไหล ของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาในวัฒนธรรมทางสังคมยุคดิจิทัล ในขณะที่คน
ไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่สามารถ คัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ส่งผลต่อวิกฤต

ค่านิยมทัศนคติและพฤติกรรมในการ ดำรงชีวิตการพัฒนาระยะต่อไป จึงต้องให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์^{๕๕} ถือเป็นแผนแม่บทในการพัฒนาประเทศ ซึ่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้เกิดสำนึกรักในท้องถิ่น การสร้างพลังท้องถิ่น เพื่อให้เป็นปรากฏการณ์ด้านกระแสโลกาภิวัตน์ได้เผยแพร่อย่างกว้างขวาง การกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตื่นตัว ต้องการ ให้มีบทบาทและอำนาจสูงขึ้นในการจัดการทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง^{๕๖} พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีคุณค่าทางจิตใจของชุมชน พิพิธภัณฑ์ที่มีการเน้นเนื้อหา การจัดแสดง โดยการใช้เนื้อหาทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดวัตถุประสงค์หลักเป็นการปลูกสำนึกให้คนในท้องถิ่น รู้จักตนเอง สร้างสำนึกร่วมในชุมชน ให้เกิดความภูมิใจในท้องถิ่นของตน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ เกิดขึ้นจากภายในจัดโดยคนในท้องถิ่น ใจของในท้องถิ่น และกำลังทรัพย์ของท้องถิ่น เป็นคลังสะสมภูมิปัญญาที่ บรรพชนได้สร้างสรรค์ไว้ให้คนรุ่นหลัง โดยมีเป้าหมายให้คนในท้องถิ่นรู้จักตัวเองเป็นสำคัญ

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีวัตถุประสงค์ในการสงวนรักษาวัตถุและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ที่มาร่วมจากชุมชนอื่นกับผู้ที่อยู่ภายในชุมชน ผ่านการจัดพิพิธภัณฑ์ด้วยการนำเอาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นมาจัดแสดง จึงเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาาร่วมกัน ฟังฟังซึ่งกันและกันระหว่างคนที่มาจากชุมชนอื่นกับคนในชุมชน ผ่านการการสร้างองค์ความรู้ต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกับผู้ที่มีความรู้ มีวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูล เชื่อมโยงข้อมูล และตีความให้เป็นองค์ความรู้ ในขณะที่คนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของข้อมูล เนื่องจากไม่มีผู้ใดรู้เรื่องราว ทั้งในอดีตและปัจจุบันของวัฒนธรรมและสังคมท้องถิ่นได้ดีกว่าพวกตน เมื่อให้ข้อมูลกับคนนอกมาจัดเป็นเรื่องราวแล้ว ก็ยังต้องทำหน้าที่ในการประเมินว่าถูกต้องหรือสอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคมท้องถิ่น ก่อนที่จะรับรองร่วมกันว่าสิ่งที่จัดทำขึ้นนั้น เป็นองค์ความรู้ จากนั้นก็จะได้อาเรื่องราวและความรู้เหล่านั้น^{๕๗} มากำหนดเป็น Story Telling ในการแสดงเรื่องราวในพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนจึงเป็นความร่วมมือในการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม

ในปัจจุบันพบว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ประสบปัญหาในการจัดตั้งและการดำเนินงานเพราะประชาชนยังไม่สนใจเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นด้วยภาพลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นที่บ่งบอกถึงความเก่าแก่ ล้าสมัย ขาดการประชาสัมพันธ์การจัดแสดงหรือนิทรรศการ ที่ไม่สร้างความสนใจกับผู้ชมในกลุ่มต่าง ๆ ไม่มีกิจกรรม การเรียนรู้ที่กระตุ้นความสนใจและใฝ่รู้ขาดงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมประกอบกับการขาดการดำเนินการที่เป็นเชิงรุกและทันต่อสถานการณ์ ซึ่งปัญหาการจัดการพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยนั้น พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้คนเกิดกระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่สถานที่บรรจุความรู้หรือคลังเก็บวัตถุอย่างเดียว หน้าที่ที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์คือ การเป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้^{๕๘} กระตุ้นให้คนแสวงหาความรู้อยากเรียนรู้ต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมตลอดชีวิตที่ดีของชุมชน ยังเป็นองค์กร

^{๕๕} แผนยุทธศาสตร์ ๒๐ ปีด้านวัฒนธรรม ช่วงที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)

^{๕๖} ปรีตรตา เณลิเม่า ก่ออนันตกุล, ๒๕๔๗ : หน้า ๔.

^{๕๗} ศรีศักร วัลลิโภดม, สังคมและวัฒนธรรมชุมชนคนยี่สาร. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๔๕. หน้า ๑๖

^{๕๘} ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๕๑: ๘๑-๘๗

ทางสังคมที่สร้างความตระหนัก ทางการศึกษาวัฒนธรรมชุมชน ให้กับเยาวชนตั้งแต่เยาว์วัย ในบริบทพื้นที่ชุมชนปากน้ำประแส ตั้งอยู่อำเภอ แกลง จังหวัดระยอง อยู่ติดกับแม่น้ำประแส มีต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นชุมชนชาวประมง มี สถานที่สำคัญที่น่าสนใจ เช่น ศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์อนุสรณ์เรือรบหลวงประแส มีความอุดม สมบูรณ์ของพื้นที่ป่าชายเลน มีทุ่งโปรงทอง มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน รวมทั้ง ประเพณีวัฒนธรรม การทอดผ้าป่ากลางน้ำที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นศักยภาพที่ควรค่าแก่การศึกษาให้ดำรงอยู่^{๔๙}เป็นพื้นที่ชุมชนเก่าแก่ที่ตั้ง ถิ่นฐานมายาวนาน สืบค้นโดยหลักฐานย้อนกลับไปในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อคราวพระยาตากมาตั้ง ท้าก่อนเข้าตีเมืองจันทบุรี ก็ปรากฏชื่อบ้านประแส ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เป็นหมู่บ้าน เก่าแก่ที่มีพระมหากษัตริย์ได้เสด็จเยี่ยมเยียนถึง ๒ พระองค์ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จปากน้ำประแสและดำริให้สร้างวัดสมมติเทพฐานารามขึ้น และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้เสด็จเปิดศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์^{๕๐}

สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติได้ให้ความหมายพิพิธภัณฑ์จากการพิจารณารากศัพท์คำว่า “พิพิธภัณฑ์” มาจากรากศัพท์ที่ว่า “พิพิธ” แปลว่า ต่างๆ กัน รวมกับคำว่า “ภณ” แปลว่า สิ่งของ เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงได้ความหมายว่า สิ่งของต่างๆ ที่รวบรวมไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษา แต่หากเติมคำว่า “สถาน” ร่วมลงไปเป็นคำว่า “พิพิธภัณฑ์สถาน” มีความหมายว่าสถาบันถาวรที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งของต่างๆที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ โดยคำนี้ตรงกับ ความหมายในภาษาอังกฤษว่า “Museum”^{๕๑}

พิพิธภัณฑ์กล่าวถึงในความหมายโดยทั่วไปหมายถึงสถาบันหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้เข้าไปศึกษาหาความรู้ตามศาสตร์สาขาใดวิชาหนึ่ง โดยเฉพาะศาสตร์นั้นๆ ในมุมมองของสังคมชาวต่างชาติหรือประเทศที่เจริญแล้วมองว่า พิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่เปิดกว้างสำหรับผู้สนใจทุกคนชั้นเพื่อประโยชน์ในการได้เข้าไปศึกษาหาความรู้ พักผ่อนในวันเวลาว่าง และสามารถเข้าไปทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งส่งผลให้เกิดกิจการการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ในต่างประเทศนั้นอย่างแพร่หลาย^{๕๒}

พิพิธภัณฑ์ กล่าวตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า สิ่งของต่างๆ ที่รวบรวมไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษา เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น โดยมีหน้าที่ ๓ ประการ ได้แก่ เก็บรวบรวมสงวนรักษาและแสดงถึงสิ่งต่างๆโดยบรรดาสสิ่งต่างๆ เหล่านั้น อาจเป็นวัตถุธรรมชาติที่เกี่ยวกับภูมิวิทยาดาราศาสตร์หรือชีววิทยาหรือแสดงเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ในประวัติศาสตร์ศิลปะวิทยาศาสตร์ วัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์อาจมุ่งเน้นเฉพาะอย่างใดอย่าง

^{๔๙} พระครูประภัทรวิริยคุณ, ๒๕๕๓: ๑-๒

^{๕๐} ระวี ปัญญาธิง, ๒๕๕๐: ๓

^{๕๑} สุรศักดิ์ ศรีสำออง, **คู่มือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

^{๕๒} นิคม มูลิกะคามะ, **วิชาการพิพิธภัณฑ์**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๓๒.

หนึ่งหรือทั้ง ๓ ประการดังกล่าวข้างต้นหรือแสดงออกซึ่งปรัชญาความนิยมความมุ่งหวังตลอดจนที่ท่าของชุมชนก็เป็นได้^{๕๓}

การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทยนั้น พบว่า รากฐานกิจการพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทยเริ่มต้นเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๗ ณ หอทองคำเดียวหรือเป็นที่รู้จักในชื่อของหอสหทัยสมาคมหรือศาลาสหทัยสมาคมตั้งอยู่ริมทางเสด็จพระราชดำเนินสู่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านหลังใกล้ประตูพิมานไชยศรี โดยในครั้งนั้นเป็นการจัดแสดงวัตถุที่รวบรวมจากของสะสมส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ และเครื่องราชบรรณาการจากต่างประเทศ รวมถึงของสะสมจากราชกรรที่ร่วมแสดงเพื่อให้พิพิธภัณฑสถานที่ตั้งขึ้นในครั้งนั้นมีสิ่งของอันมีค่าที่แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมอันสูงส่ง ความมั่งคั่งและมั่นคงของอาณาจักรสยามโดยกิจการพิพิธภัณฑสถานนั้นเริ่มมีการจัดเก็บที่เป็นระเบียบ มีการทำบัญชีศิลปะโบราณวัตถุ การจัดแสดงที่แบ่งตามเนื้อหา เพราะได้มีการวางจ้างชาวต่างชาติผู้มีความรู้มาช่วยในการดูแล คือ นายเฮนรี อลาบาสเตอร์ มาทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานจนถึงแก่กรรมในปีพ.ศ. ๒๔๒๗ ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้ย้ายพิพิธภัณฑสถานที่ตั้งที่พระราชวังบวรสถานมงคลในปีพ.ศ. ๒๔๓๕ สถานะของพิพิธภัณฑสถานเริ่มเปลี่ยนแปลงไป กรมพิพิธภัณฑสถานได้ย้ายไปสังกัดอยู่กับกระทรวงต่างๆ อย่างไม่แน่นอน เนื่องจากยังไม่เคยมีคนไทยได้รับการศึกษาด้านพิพิธภัณฑสถานโดยตรง จึงจำเป็นต้องย้ายหนึ่งไปสังกัดกับกระทรวงต่างๆ เพื่อหาคนทำงานที่เหมาะสม แต่ด้วยความประสงค์ของรัชกาลที่ ๕ จึงเริ่มส่งตัวแทนคนไทยไปศึกษาดูงานพิพิธภัณฑสถานต่างประเทศบุคคลที่ถูกส่งไปในขณะนั้น คือ เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ ท่านได้เดินทางไปดูงานกิจการพิพิธภัณฑสถานที่ยุโรปเมื่อกลับมาในปีพ.ศ. ๒๔๔๐ ได้มีข้อเสนอให้ปรับปรุงการจัดแสดง โดยมีเนื้อหาแบ่งเป็นเรื่องๆ ยึดแนวทางจากวัตถุที่มีอยู่และแนวทางการนำเสนอที่ถือปฏิบัติกันในประเทศ

เมื่อเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ได้พ้นจากตำแหน่งเจ้ากรมพิพิธภัณฑสถานไป ในปีถัดมาโครงการพัฒนากิจการพิพิธภัณฑสถานจึงหยุดชะงักไป แม้จะไม่มีการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานในด้านวิชาการมากเท่าใด แต่การพัฒนาให้มีนิทรรศการถาวรเพื่อให้บริการผู้เข้าชมได้เป็นประจำก็เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ในชื่อของ The Royal Museum at Wang Na หรือพิพิธภัณฑสถานวังหน้า การจัดแสดงก็ยังคงเน้นความอลังการของวัตถุเป็นสำคัญ จัดแสดงของชิ้นเอกของพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานครั้งนี้กลับเป็นเสมือนรากฐานที่สำคัญของการจัดตั้งกิจการพิพิธภัณฑสถานของไทยอย่างจริงจังต่อไปในอนาคต

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ทรงให้ความสนใจพระทัยในศิลปะการละครวรรณคดีและดนตรีมากกว่างานทางด้านทัศนศิลป์ กิจการพิพิธภัณฑสถานจึงหยุดชะงักไปชั่วขณะ ต่อมาเมื่อเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ พระองค์มีความสนพระทัยในกิจการพิพิธภัณฑสถาน พร้อมทรงเล็งเห็นว่ากิจกรรมพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทยขาดผู้รู้และผู้ชำนาญการจึงทรงมีพระราชดำริให้รวบรวมงานที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมและโบราณคดีเข้าไว้ในสถาบันเดียวกัน และพระราชทานหมู่พระที่นั่งในพระราชวังบวรสถานมงคลทั้งหมดจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานและมีพระราชบัญญัติโอนพิพิธภัณฑสถานให้มาอยู่ในความดูแลของหอพระสมุด

^{๕๓} สะอาด ปายะนันท์, การจัดการพิพิธภัณฑสถาน, (พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๑), หน้า ๑.

สำหรับพระนคร ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้มีประกาศพระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สำหรับพระนครรวมถึงแต่งตั้งราชบัณฑิตยสภาให้ดูแลงานด้านโบราณคดีวรรณคดีศิลปากรและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสำหรับพระนคร โดยมีสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งนายกราชบัณฑิตยสภา

ขณะที่การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลได้จัดตั้งกรมศิลปากรขึ้น สังกัดกระทรวงธรรมการมีกองพิพิธภัณฑสถานและกองโบราณคดีด้วยกองหนึ่ง ที่สังกัดกรมศิลปากรต่อมา กองนี้ได้เปลี่ยนชื่อใหม่ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงานในสมัยนั้น คือ กองพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุ จากนั้นได้เปลี่ยนอีกครั้งเป็นกองโบราณคดี โดยมีหน้าที่ดำเนินกิจการพิพิธภัณฑสถานและดูแลโบราณสถานทั่วอาณาจักร ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้มีการเปลี่ยนชื่อจากพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครมาเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสำหรับพระนคร^{๕๔}

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่ ๙ เป็นรัชสมัยที่มีการตื่นตัวในกิจการพิพิธภัณฑสถานเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงมีความสนพระทัยพิเศษในการรักษาสมบัติของชาติ ครั้งเมื่อพระองค์เสด็จประพาสจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและทรงทอดพระเนตรเห็นอาคารสมัยใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นบนที่ที่เคยเป็นซากโบราณสถานพระองค์ทรงตรัสว่า “...การสร้างอาคารสมัยนี้คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานเป็นเกียรติของชาติ อื้อเก่าๆ แผ่นเดียวก็มีค่าควรจะรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัยอยุธยาและกรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย ...ในการที่มีโบราณวัตถุสถานและปูชนียสถานอยู่เป็นอันมาก ถ้าเรารู้จักวิธีนำมาใช้เกี่ยวกับการอบรมจิตใจของเยาวชนก็จะเป็นประโยชน์มาก...” เมื่อพระองค์ได้ทรงรับฟังเรื่องราวที่ เกี่ยวข้องกับการค้นพบสมบัติตามแหล่งโบราณสถาน การค้นพบทางวิชาการ รวมถึงปัญหาการลักลอบขุดวัตถุโบราณ ซึ่งเป็นที่มาของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่สมบูรณ์แบบขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ต่อมา กิจการพิพิธภัณฑสถานนั้นจึงก้าวหน้าควบคู่ไปกับงานโบราณคดีด้วยการขุดค้นพบศิลปะโบราณวัตถุในท้องถิ่นต่างๆ พร้อมกับเหล่าพสกนิกรในท้องถิ่นน้อมรับแนวพระราชดำริในการอนุรักษ์ เช่น เมื่อพบเห็นงานศิลปวัตถุก็จะนำมาให้กับกรมศิลปากรด้วยการร่วมมืออย่างดี จากภาคประชาชนทำให้เกิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในจังหวัดต่างๆ อีกมากมายหลายแห่งอาทิเช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น โดยพิพิธภัณฑสถานเหล่านี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารด้วยพระองค์เองทุกครั้งด้วย เพราะพระองค์ทรงตระหนักถึงบทบาทของพิพิธภัณฑสถานในการพัฒนาสังคมและเสริมความมั่นคงของชาติ จึงทรงสนับสนุนการจัดตั้งสถาบันในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดมา^{๕๕}

กิจการพิพิธภัณฑสถานมีหน้าที่ที่ต้องคำนึงถึงการเป็นสถาบันของประชาชน พิพิธภัณฑสถานต้องเป็นศูนย์กลางชุมชนบริการชุมชนและบริการประชาชนทุกประเภท ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา เป็นสถานที่ให้ความรู้ความเพลิดเพลินสนองความต้องการด้านความรู้ให้แก่ประชาชน และสังคมยุคใหม่ให้เห็น

^{๕๔} ส่องศรี ประพัฒน์ทอง, พระมหากษัตริย์ไทยกับการพิพิธภัณฑสถาน, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑ - ๕๑.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐ - ๑๐๑.

ตรงกัน พิพิธภัณฑ์จำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ของชุมชนเชื่อมโยงอดีตปัจจุบันและอนาคต^{๕๖}

พิพิธภัณฑ์โดยทั่วไปมีภารกิจและหน้าที่หลักอยู่ด้วยกัน ๘ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. การรวบรวมวัตถุ (Collecting) เป็นหน้าที่ประการแรก หากไม่มีการเก็บรวบรวมก็ คงไม่สามารถมีพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นได้ จากประวัติพัฒนาการกิจการพิพิธภัณฑ์จะเห็นได้ว่า พิพิธภัณฑ์สถาน เริ่มต้นจากการสะสมสมบัติของบรรดากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนางและนักบวช นอกจากรวบรวมสะสมทรัพย์สินสมบัติมีค่าแล้ว บรรดานักธุรกิจรวมถึงพ่อค้าเดินไกลยังได้รวบรวมสิ่งของที่แปลกและหายากนำมาสะสมรวบรวมเข้าไว้เพื่อโอ้อวดและแสดงฐานะความมั่นคงของตนกิจการพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการสะสมวัตถุสิ่งของ โดยวิธีการรวบรวมนั้นนั้นอาจได้แก่ จุดประสงค์ดังต่อไปนี้

- จากการได้รับบริจาคจากประชาชน
- จากผลการสำรวจและศึกษาวิจัยรวมถึงผลจากการขุดค้นทางโบราณคดี
- จากการจัดซื้อจากการแลกเปลี่ยนวัตถุสิ่งของระหว่างพิพิธภัณฑ์
- จากการสร้างสรรค์ การประดิษฐ์ การสร้างสรรค์ และจำลองขึ้นใหม่

๒. ตรวจสอบจำแนกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying and Research) เมื่อเก็บวัตถุเข้าพิพิธภัณฑ์แล้วจะต้องได้รับการตรวจสอบ เพื่อระบุให้ได้ว่า เป็นศิลปวัตถุอะไร จำแนก แยกประเภท กำหนดอายุแบบศิลปะ อายุ สมัยที่มาของวัตถุ แหล่งกำเนิดทั้งนี้หากไม่สามารถตรวจสอบ และจำแนกได้จะต้องทำการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลเรื่องราวที่แน่นอน โดยการศึกษาเปรียบเทียบ ทดลองตรวจสอบและพิสูจน์หาอายุทางวิทยาศาสตร์ ศึกษาเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงทางวิชาการเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะพิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันทางวิชาการและให้การศึกษาจะต้องได้รับการยอมรับ และความเชื่อถือ

๓. การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) การทำบันทึกหลักฐานหมายถึงการจัดทำทะเบียนวัตถุทุกชิ้นที่รวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นหลักฐานมิให้สูญหายและเป็นหลักฐานที่แน่นอน แสดงที่มาและเรื่องราวทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติ ที่มา รูปแบบ และอายุสมัยของวัตถุ เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้า วัตถุใดไม่มีประวัติวัตถุนั้นก็ไม่มีคุณค่าทางวิชาการ

๔. การสงวนรักษา (Preservation) การรวบรวมและเก็บรักษาเป็นงานพื้นฐานของพิพิธภัณฑ์ แต่การสงวนรักษาเพื่อรักษาคุณค่าของวัตถุไว้ให้มีความคงทนถาวร ตลอดจนการบำรุงรักษาซ่อมแซมเพื่อให้เป็นสมบัติของพิพิธภัณฑ์อย่างยั่งยืนเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ ดังนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่พิพิธภัณฑ์ต้องมีฝ่ายงานสำหรับการตรวจสอบสภาพทำความสะอาด การปฏิบัติเพื่อป้องกันการเสื่อมสภาพของวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์

๕. การจัดแสดง (Exhibition) งานการจัดแสดงเป็นหน้าที่สำคัญ เป็นงานหน้าฉาก เพราะประชาชนไปพิพิธภัณฑ์ก็เพื่อเข้าชมการจัดแสดง ซึ่งการจัดแสดงที่ดีจะต้องสมัย และเป็นแรงดึงดูดใจให้แก่ประชาชนสนใจเข้าชมได้มาก ในสมัยโบราณพิพิธภัณฑ์ไม่คำนึงถึงเทคนิคการจัดแสดงมากนัก เป็นเพียงการนำวัตถุที่มีความสำคัญและน่าสนใจมาจัดแสดงและมีคำบรรยายประกอบเท่านั้น

^{๕๖} จิรา จงกล, พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๒), หน้า ๓๒.

เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้าของนักวิชาการและผู้สนใจ จึงเป็นการจัดแสดงที่ประชาชนทั่วไปไม่สนใจ เพราะรู้สึกว่ายากเกินไปที่จะเข้าใจ ปัจจุบันแนวคิดของพิพิธภัณฑ์เปลี่ยนแปลงไป โดยพิพิธภัณฑ์จะเป็นสถาบันการศึกษาที่ให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลินแก่ประชาชนทุกประเภท ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา ดังนั้นการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์จะต้องจัดแสดงด้วยเทคนิคที่ดึงดูดความสนใจ การจัดแสดงต้องให้ความรู้และความเพลิดเพลิน

๖. การรักษาความปลอดภัย (Museum security) การป้องกันและคุ้มครองความปลอดภัย จากการเสื่อมสภาพโจรภัยและอัคคีภัยเป็นหน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะวัตถุที่รวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์ล้วนแล้วแต่เป็นของมีคุณค่าทั้งทางด้านราคา ความรู้ ดังนั้น จะต้องมียุทธวิธีรักษาความปลอดภัยและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ทั้งนี้ถ้าพิพิธภัณฑ์มีชื่อเสียงที่เสียหายในการรักษาความปลอดภัยแก่วัตถุจัดแสดงแล้ว ย่อมเป็นที่เสียภาพพจน์ ขาดความน่าเชื่อถือตลอดจนส่งผลกระทบต่อความช่วยเหลือจากภาคต่างๆ

๗. บริการทางการศึกษา (Education) แต่เดิมพิพิธภัณฑ์ทำหน้าที่ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และให้ความรู้แก่ผู้สนใจในสาขาใดสาขาหนึ่ง แต่ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันการศึกษารูปแบบหนึ่ง เพราะการศึกษาจะมีทั้งการศึกษาในระบบ (Formal education) และศึกษานอกระบบ (Non-formal education) ซึ่งพิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่สำคัญสำหรับศึกษานอกระบบของประชาชนและเยาวชน ทั่วไป รวมทั้ง ยังเป็นสถานที่หรือเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของการศึกษาในระบบอีกด้วย กล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันการศึกษานอกเหนือจากการเรียนรู้ในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาอื่นๆ ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ในทุกวันนี้จะต้องมีกิจกรรมและการบริการด้านการศึกษาเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ให้กับสาธารณชนด้วยการสื่อสารที่เพิ่มเติมไปจากนิทรรศการ เพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นโดยง่าย เช่น การผลิตอุปกรณ์และสื่อต่างๆ อาทิ สิ่งพิมพ์ วีดิโอ วีดิทัศน์ เทปบรรยาย ฯลฯ เป็นต้น ตลอดจนต้องมีเจ้าหน้าที่วิทยากรและอาสาสมัครไว้บริการทางการศึกษาด้วย

๘. การบริการสังคม (Social service) พิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่ต่อสังคมมากขึ้นพิพิธภัณฑ์ไม่อาจตั้งอยู่ได้ถ้าหากขาดความสัมพันธ์กับชุมชนหรือกับสาธารณชน ทั่วไป หมายความว่า พิพิธภัณฑ์ต้องเป็นสถาบันที่เปลี่ยนแปลงปรับตัวไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม พิพิธภัณฑ์จึงต้องดำเนินกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตามความต้องการของสังคมและให้บริการแก่ชุมชน อาทิ มีสถานที่ให้ประชาชนประชุมสัมมนา จัดอภิปรายจัดการแสดง เป็นสถานที่จัดงานแต่งงาน แสดงผลงานนิทรรศการ แสดงสินค้า ฯลฯ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับโอกาสและความเหมาะสมด้วย การบริการชุมชนดังกล่าวจึงทำให้พิพิธภัณฑ์หลายแห่งในทุกวันนี้กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน (Community center)

เทคนิคการจัดการพิพิธภัณฑ์คือการดำเนินงาน ขั้นตอน กระบวนการเกี่ยวกับการจัดวัตถุในห้องแสดงการออกแบบอาคาร การออกแบบห้องแสดง การออกแบบครุภัณฑ์ การก่อสร้างและติดตั้งวัตถุจัดแสดงประเภทต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคในการจัดพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญจากหลายๆ ฝ่ายมารวมกันทำ เช่น ช่างสถาปนิกเป็นผู้ออกแบบสถานที่ มัณฑนากรเป็นผู้ตกแต่งภายใน เป็นต้น แต่ละเทคนิคในการสร้างพิพิธภัณฑ์นั้นล้วนแล้วแต่มีความสำคัญทั้งสิ้น นิคม มูลิกะคามะ ได้แบ่งเทคนิคของงานพิพิธภัณฑ์ได้ดังนี้

อาคารพิพิธภัณฑ์และองค์ประกอบของอาคาร การออกแบบอาคารสำหรับการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท ได้แก่ อาคารทางประวัติศาสตร์หรือโบราณสถาน เป็นอาคารเก่าแก่ที่สร้างขึ้นไว้ในอดีตเช่น วัง ปราสาท ตำหนัก คัมภีรวิหาร บัณฑิต ศาลากลางจังหวัด เป็นต้น เมื่อเลิกใช้หรือไม่เหมาะสมกับการใช้งานต่อไปก็สามารถนำมาเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ เนื่องจากตัวอาคารมีประวัติศาสตร์ความเก่าแก่อยู่แล้ว อย่างไรก็ตามยังต้องปรับปรุงบางส่วนของอาคารให้สอดคล้องกับประเพณีใช้สอย ในแง่ของการจัดแสดง การปรับแต่งต้องไม่ทำลายองค์ประกอบของอาคารโบราณให้สูญเสียและอีกประเภทหนึ่งคืออาคารพิพิธภัณฑ์สถานที่ก่อสร้างใหม่สามารถแบ่งการออกแบบอาคารพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ตามปรัชญา แนวความคิดของสถาปนิกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มแรกมีความเห็นว่าการออกแบบอาคารในปัจจุบันเน้นรูปแบบของอาคารให้มากที่สุดควรมีลักษณะตามสภาพแวดล้อมของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ในขณะที่กลุ่มที่ ๒ เห็นว่าการเน้นรูปแบบของอาคารไม่สำคัญเท่ากับองค์ประกอบและประโยชน์ใช้สอย โดยผู้รับผิดชอบการออกแบบพิพิธภัณฑ์มีหลายฝ่าย ได้แก่ สถาปนิกเป็นผู้ออกแบบ ภัณฑารักษ์ เป็นผู้เสนอความเห็นการใช้สอย^{๕๗}

สำหรับหลักการสำคัญของการออกแบบอาคารพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไป ได้แก่ การจัดระบบสายงานเพื่อเป็นแนวทางในการทำผังและประโยชน์ของการใช้สอยอาคาร ความมีประสิทธิภาพเพื่อให้การก่อสร้างเป็นไปโดยปราศจากอุปสรรคและดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ การจำแนกหน้าที่ของห้องภายในอาคารเพื่อความชัดเจนในการดำเนินการขยายเพิ่มเติมในอนาคต การก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ต้องคำนึงถึงโอกาสในการขยายในอนาคตด้วย ในกรณีที่มีจำนวนวัตถุจัดแสดงเพิ่มขึ้น ความต้องการทางโครงสร้างอาคารและกลไกต้องคำนึงถึงหลักการก่อสร้างได้จริง ความสำคัญของการจัดแสดงต้องเป็นหลักสำคัญที่สุดของการออกแบบและการคำนึงถึงอัตราค่าใช้จ่ายต้องวางแผนล่วงหน้าแยกรายละเอียดงบประมาณออกเป็นงบลงทุนและงบดำเนินการ เพื่อความรัดกุมและป้องกันการผิดพลาด การจัดนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ ต้องให้ความรู้แก่ประชาชนในรูปแบบของการจัดแสดงของการชม ดังนั้น การจัดนิทรรศการจึงเป็นสิ่งที่สำคัญซึ่งในปัจจุบันได้มีความก้าวหน้ามาก เนื่องจากมีเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาเป็นส่วนประกอบ ไม่ว่าจะเป็นการใช้แสงสีเสียงเพื่อทำให้นิทรรศการกลายเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลกับคนดู ซึ่งต้องอาศัยทฤษฎีสื่อสารทั่วไปเข้ามาประกอบด้วย โดยระบบการสื่อสารแบ่งออกได้เป็น ๒ หมวดใหญ่ๆ ได้แก่ การติดต่อโดยตรงและการติดต่อโดยใช้สื่อมวลชนมีกระบวนการ ขั้นตอนสำคัญ คือ ต้นตอหรือผู้ส่งข่าวสารจะต้องเข้าใจ เรื่องราวให้ถูกต้อง และส่งข่าวสารไปอย่างถูกต้องสัญญาณข่าวสารจะต้องไปถึงผู้รับหรือจุดหมายปลายทางในเวลาพอดี คือในขณะที่ผู้รับสารมีความพร้อมที่จะรับฟังและผู้รับสามารถแปลสัญญาณกลับเป็นข่าวสาร เข้าใจได้ถูกต้อง โดยขึ้นอยู่กับขอบเขตของประสบการณ์หรือกรอบอ้างอิงว่าผู้รับสารจะมีมาหรือน้อยเพียงใด นิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ถือเป็นสื่อการประชาสัมพันธ์อย่างหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่เรื่องราวให้ประชาชนรับรู้ ในปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์หลายแห่งได้ดำเนินการจัดนิทรรศการตามกลุ่มของประชาชนออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ โดยจำแนกจากระดับความรู้และปัญญาของผู้ชม ได้แก่ กลุ่มเด็กอายุประมาณ ๑๒ ปี ต้องคำนึงถึงหลักจิตวิทยาเด็กเป็นหลัก ต้องเน้นความตื่นตันทันทีจรรยงใจ กลุ่มผู้ชมหนุ่มสาวเป็นกลุ่มที่ไม่มีมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านต้องพยายามโน้มน้าวให้ผู้ชมรับรู้คุณค่า

^{๕๗} นิคม มูลิกะคามะ, วิชาการพิพิธภัณฑ์, หน้า ๑๖๑-๒๐๙.

ดึงดูดความสนใจและวิธีการจัดเป็นแบบศิลปะ และกลุ่มผู้ชมที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญกลุ่มนี้จะมี ความรู้และสนใจวิเคราะห์เนื้อหาอย่างละเอียด ต้องพิจารณาวัตถุมากเป็นพิเศษ ไม่จำเป็นต้องเน้น หรือคำนึงถึงวิธีการจัดแสดงที่เป็นศิลปะ ควรจัดโดยเน้นหนักในเรื่องระเบียบวิธีการเปรียบเทียบวัตถุ เป็นสำคัญ นิทรรศการโดยหลักมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ ๑ นิทรรศการประจำ เป็นการจัดแสดงอย่างถาวรในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งไม่มีการ เปลี่ยนแปลงโยกย้าย ดังนั้น ต้องคำนึงถึงการจัดอย่างละเอียดรอบคอบนิทรรศการเพื่อการศึกษา ค้นคว้า เป็นนิทรรศการถาวรเช่นเดียวกับนิทรรศการแบบที่ ๑ แต่เน้นในเรื่องวัตถุการจัดแสดงและ การศึกษาค้นคว้ามากกว่าความงามและความเพลิดเพลินเน้นหนักในเรื่องของระเบียบวิธีการจัดแสดง เป็นหลัก มีลักษณะคล้ายคลึงกับการเก็บของคงคลัง

ประเภทที่ ๒ นิทรรศการชั่วคราวหรือนิทรรศการพิเศษเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทมากที่สุด เพราะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวและสร้างความเพลิดเพลินดึงดูดและเร้าความสนใจของผู้ชม

ระบบการจัดนิทรรศการ จำแนกได้พบว่ามีระบบการจัดการนิทรรศการอยู่ ๔ ระบบ ได้แก่

ระบบที่ ๑ ระบบการจัดวัตถุตามแบบธรรมชาติเป็นความนิยมส่วนใหญ่ของพิพิธภัณฑ์ ประเภทธรรมชาติวิทยาเพราะต้องการแสดงให้เห็นถึงความงามความดึงดูดในธรรมชาติ

ระบบที่ ๒ ระบบการจัดตั้งตามอิริยาบถสัตว์คล้ายระบบการจัดในแบบแรกแต่แทนที่จะ จัดแสดงแบบเดียวกันจัดรวมกันเป็นหมู่ เช่น ภาพฝูงควายกินหญ้า ฝูงนกทำรัง เป็นต้น เพื่อให้ผู้ชมได้ เห็นชีวิตจริงๆ ของสัตว์แต่ละชนิด

ระบบที่ ๓ ระบบการจัดแสดงตามสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา เป็นการแสดงให้เห็น ความเกี่ยวพันกับสิ่งแวดล้อมกับวัตถุจัดแสดง เช่น สภาพชีวิตชาวประมงที่สัมพันธ์กับสัตว์น้ำ อากาศ ทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ได้ดียิ่งขึ้น

ระบบที่ ๔ ระบบการจัดแสดงตามความเป็นจริง ได้แก่ การย้ายวัตถุจริงๆ มาจัดแสดงใน พิพิธภัณฑ์ให้เห็นอย่างใกล้ชิด เช่น การย้ายหลุมขุดค้นทางโบราณคดีมาจัดแสดง เป็นต้น

นอกจากนั้น บรรยากาศของห้องแสดง ควรเร้าความสนใจในด้านความงามเน้นความงาม วัตถุและความงามในการจัดแสดง เพื่อเร้าและดึงดูดความสนใจของผู้ชม เร้าใจให้เพลิดเพลิน เพราะความงามแต่เพียงอย่างเดียวจะก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายแห้งแล้ง ไม่น่าเดินชมนานเท่าที่ควร และเร้าให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากค้นคว้า เพราะความอยากรู้อยากเห็นเป็นสิ่งสำคัญของการ เรียนรู้ ดังนั้น จึงกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการออกแบบลักษณะของห้องแสดงให้เร้าใจอย่างเป็น ขั้นตอนหรือให้คำอธิบายวัตถุในเชิงคำถามเพื่อก่อให้เกิดการอยากค้นคว้าหาคำตอบอย่างไม่สิ้นสุด

ในทำนองเดียวกันศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรได้กล่าวถึงความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายความว่า การเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่นรวมถึงยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัว ของคนในชุมชน เพื่อร่วมกันกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิดร่วมกัน ดำเนินกิจการของท้องถิ่น เพื่อคน ในท้องถิ่นนั้นๆ เอง ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือกันในการพัฒนาท้องถิ่นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ รัฐบาลที่ต้องการขยายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแก่ชุมชน อันเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นกระแสความคิดแนวใหม่ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภายในประเทศไทย แม้ปัจจุบัน จะมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตามจังหวัดต่างๆ แต่กระนั้นก็เป็นส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนชุมชน

และท้องถิ่นจำนวนมากในประเทศไทยที่ยังขาดแคลนชุมคลังภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาหาความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาท้องถิ่นของตน แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเริ่มขึ้นเมื่อไม่กี่ปี โดยเกิดจากแนวความคิดในการอนุรักษ์และหวงแหนงานศิลปกรรมอันมีค่าของคนในชุมชนผู้ เข้าชมพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไปมักจะมองเห็นสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานโดยเน้นที่ตัววัตถุเป็นส่วนใหญ่แต่น้อยคนนักที่จะมีวิสัยทัศน์มองรวมถึงภูมิปัญญาความคิดหรือจิตวิญญาณของผู้ประดิษฐ์ โดยสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมานั้นถูกหล่อหลอมด้วยสภาพสิ่งแวดล้อมภูมิปัญญา การศึกษาวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งอันเฉพาะ

ลักษณะพิเศษของกิจการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากพิพิธภัณฑ์ทั่วไป โดยประการแรกสิ่งที่เป็นตัวชี้เด่นชัดสำหรับพิพิธภัณฑ์ประเภทนี้ ได้แก่ ท้องถิ่นต้องเป็นผู้ริเริ่มจัดทำและดำเนินการเองโดยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แท้จริงจะต้องเกิดจากความต้องการหรือเกิดจากการริเริ่มของชาวบ้าน บางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกมาร่วมช่วยเหลือบ้าง แต่กิจกรรมหลักนั้นขึ้นตรงกับชาวบ้านจะต้องทำหน้าที่ในการจัดการดูแลรักษาและดำเนินการกันเอง

ประการต่อมา เนื้อหาที่น่าสนใจในพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนา ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือท้องถิ่นอาจมีการกล่าวถึงสังคมภายนอกอื่นๆ ในด้านที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นของตน เช่น มีการติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมกับสังคมอื่นๆ ทั้งนี้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละแห่งนั้นมักจะมีลักษณะพิเศษอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนที่ไม่เหมือนกัน ลักษณะเด่นด้านนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมอันนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันของสังคมได้

ประการสุดท้าย ลักษณะเด่นของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมักเน้นที่ความเรียบง่าย แต่มีความหมายต่อชุมชน สิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า อาจเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้หรือศิลปะหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน^{๕๔} โดยวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ ต้องการเปลี่ยนทัศนคติต่อผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ว่าไม่ใช่เป็นเพียงที่เก็บของเก่าให้มองว่าเป็นสถานที่เสริมสร้างองค์ความรู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งอดีตปัจจุบันและช่วยเสริมสร้างความรู้ในอนาคต เมื่อนั้นความรู้ที่มีอยู่จึงจะสามารถนำมาใช้ได้อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ได้กล่าวถึงตัวอย่างของลักษณะกิจการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในต่างประเทศนั้นมักเป็นบ้านหรือที่อยู่อาศัยของชาวเมืองเก่ามาก่อน ต่อมาจึงอุทิศให้เป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนผู้นำชมพิพิธภัณฑ์มักจะเป็นชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งจะเสียละหมื่นเวียนกันมาโดยไม่ได้รับค่าจ้างใดๆ โดยมากมักเป็นผู้สูงอายุที่นำพาชมและจะอธิบายด้วยความภาคภูมิใจสามารถแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่อผู้มาเยี่ยมชมได้เปรียบกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในบ้านเราที่ฝึกให้เด็กเยาวชนรุ่นใหม่มาเป็นผู้นำเที่ยวชมเพื่อเป็นการเริ่มปลูกจิตสำนึกในการรักและหวงแหนสมบัติของท้องถิ่นของตนเอง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรจะเป็นพิพิธภัณฑ์ทั้งหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นที่ศูนย์จัด

^{๕๔} เหมือนพิมพ์ สุวรรณภาศ, **ประสบการณ์พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑ - ๑๔.

แสดงหรือบริเวณภายนอกอาคารก็ควรให้มีบรรยากาศของวัฒนธรรม เหลืออยู่ ทั้งนี้เป็นหน้าที่หลักของคนในชุมชนต้องร่วมมือกันจัดการ

สำหรับพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทยที่นำไปสู่การเกิดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่าสำคัญในเรื่องความต้องการมีของเก่า เป็นสำนึกของมนุษยชาติทุกคน เพราะมนุษย์ย่อมอยากที่จะรู้จักตนเอง หัวใจของการเกิดกระบวนการท่องเที่ยวพัฒนาจึงเริ่มจากจุดนี้ เริ่มมาจากการมองสิ่งใกล้ๆ ตัวที่มีการสะสมเรื่อยมาจนนำมาสู่การ “คิดเป็น” แต่ในอดีตสังคมไทยตกอยู่ในกระบวนการจัดพิพิธภัณฑ์เพื่อชาติ แต่ในสมัยนี้สังคมไทยได้เกิดความเปลี่ยนแปลงและซับซ้อนมากขึ้น จึงไม่สามารถมีการเน้นวัฒนธรรมส่วนกลางเพียงอย่างเดียวไม่พอ เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ลงไปยังท้องถิ่น ถ้าชาติไม่เข้มแข็งท้องถิ่นก็อยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น จำเป็นต้องลงไปถึงท้องถิ่น ปลุกจิตสำนึกคนภายในท้องถิ่นให้เข้มแข็ง รู้จักคิดเป็น ทำเป็น ซึ่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดในเรื่องนี้^{๕๙}

ลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะต้องมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา เพื่อดูว่าบ้านเมือง วัฒนธรรมชีวิตคนเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรไม่เช่นนั้นแล้วก็จะกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตายด้าน ถ้าเราทำพิพิธภัณฑ์ตรงนี้ได้ก็จะปลุกจิตสำนึกได้หลายๆ อย่าง เพราะขณะนี้สังคมไทยกำลังเข้าสู่ช่วงเปลี่ยนผ่านของการทิ้งถิ่นฐานดั้งเดิม ทำให้ขาดความเป็นชุมชน ขาดความเป็นครอบครัว คนจำนวนหนึ่งต้องย้ายไปอยู่ในถิ่นที่ไม่ใช่ของตน จึงไม่รู้สึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่นใหม่ที่เข้าไปอยู่ การจะเป็นชุมชนได้จะต้องมีเวลา มีการสังสรรค์เกิดความเชื่อ ความคิด มีรูปแบบประเพณีที่ร่วมกัน ได้หน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงไม่เพียงแต่สอนให้คนรู้จักคิดเป็นหรือทำให้เกิดสติปัญญาเท่านั้น ยังปลุกสำนึกความรักในมาตุภูมิหรือท้องถิ่นอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่าเป็นเสมือนคลังแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ คนท้องถิ่นสร้างแล้ว เก็บสะสมภูมิปัญญาที่บรรพชนได้สร้างสมไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ เป้าหมายเพื่อให้คนไทยในท้องถิ่นได้รู้จักตนเอง ปัจจุบันทั่วโลกมีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความจำเป็นต้องรักท้องถิ่น ผู้คนภายในท้องถิ่นเองก็ต้องรู้จักตนเอง ต้องเข้มแข็ง คิดเป็น เพื่อต้านสิ่งที่มากระทบจากภายนอกได้ ดังนั้น วัตถุในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงไม่ใช่เพียงของเก่า แต่เป็นวัตถุที่สะท้อนภูมิปัญญาของท้องถิ่นและแสดงความหมายที่อยู่เบื้องหลังวัตถุ ภาพของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องจัดแสดงของที่มีราคาและไม่จำเป็นต้องเก็บของชนิดเดียวกันซ้ำๆ แต่เก็บของที่มีความหมายได้ความรู้ของท้องถิ่น ได้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งความหลากหลายนี้จะช่วยเสริมในการพัฒนาให้ถูกต้อง ทั้งนี้กิจการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะสำเร็จได้หรือไม่ จำเป็นต้องให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสร้างความเป็นสมานฉันท์ในท้องถิ่นที่จะต้องทำเองเท่านั้น^{๖๐}

^{๕๙} ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร, เอกสารการสัมมนาวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร, ๒๕๓๙), หน้า ๓-๖.

^{๖๐} มุลินธิ์เล็กประไพ วิริยะพันธุ์, เอกสารรายงานสัมมนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน”, หน้า ๑ - ๒.

องค์ประกอบหลักในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรได้กล่าวว่าในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นกิจการหลายๆ อย่างจะประสบความสำเร็จได้ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่เกื้อหนุนกัน ดังนี้^{๖๑}

คณะทำงาน การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน ชาวบ้านคือกลุ่มที่สำคัญที่สุด ถือว่าเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ถ้าคนในท้องถิ่นไม่มีความต้องการหรือไม่เห็นความสำคัญพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็เกิดขึ้นได้ยาก แม้เกิดแล้วย่อมไม่มีความหมาย ชาวบ้านจึงมีความสำคัญมากที่สุด ทั้งในแง่ที่เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญและที่มาของวัตถุที่จัดแสดงโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นกลุ่มที่ต้องดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

ฝ่ายวิชาการเป็นคณะทำงานที่มีความสำคัญไม่แพ้กันและทำหน้าที่ในการศึกษาวิจัยท้องถิ่น เพื่อให้ได้เนื้อหาในการจัดแสดงคำบรรยายประกอบเรื่องราว ตลอดจนการกำหนดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ กลุ่มคณะนี้อาจประกอบด้วยชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีหรือพระสงฆ์ ครูอาจารย์ นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาภายในท้องถิ่น เป็นต้น

ภัณฑารักษ์เป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หลัก ทำหน้าที่ในการจัดทำทะเบียนวัตถุ ทำความสะอาดวัตถุ ซ่อมแซมวัตถุที่เสียหาย ตลอดจนคัดเลือกวัตถุที่จะจัดแสดง โดยในการทำงานจำเป็นต้องประสานงานกับฝ่ายวิชาการ

งบประมาณ การจัดตั้งเป็นความเชื่อที่ผิดในการใช้งบประมาณสูงในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ถึงแม้จะมีงบประมาณน้อยก็ไม่ใช่อุปสรรคสำคัญในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ทั้งนี้ควรพิจารณาและดำเนินการไปตามอัตราโดยถือคติทำเท่าที่มีหรือเท่าที่ทำได้ดีกว่าไม่ทำเลย เพราะพิพิธภัณฑ์นั้นเป็นกระบวนการที่มีจุดเริ่มต้นแต่หาจุดสิ้นสุดได้ยากจำเป็นต้องค่อยๆ พัฒนา อาจเริ่มต้นจากเล็กๆ แล้วค่อยขยายใหญ่ ไม่ควรมองว่าจะต้องให้สมบูรณ์แบบเลยที่เดียวสิ่งสำคัญในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นคือการสร้างความเข้าใจแก่คนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ที่มีต่อท้องถิ่น เมื่อเข้าใจแล้วท้องถิ่นจะให้ความร่วมมือไม่ว่าจะเป็นทุนหรือความร่วมมือลงแรงก็ตาม

เนื้อหาที่นำเสนอในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นการนำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สิ่งแวดล้อม นิทานหรือตำนาน โบราณคดี ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี การละเล่น ประวัติดุคคลสำคัญในท้องถิ่น การทำมาหากินของผู้คนในอดีตและปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของคนภายในท้องถิ่น รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม สังคมและชุมชน จากการที่พิพิธภัณฑ์ได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นไว้ มากมายจึงกลายเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับท้องถิ่น

^{๖๑} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, เอกสารสัมมนาทางวิชาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย”, หน้า ๑๒๓ -๑๒๔.

สิ่งของที่ใช้ในการจัดแสดง สิ่งของที่นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น คือ สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่าเพราะสิ่งสำคัญคือความหมายที่อยู่เบื้องหลังวัตถุ ไม่ใช่มูลค่าที่เกิดขึ้นในตัววัตถุ ดังอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงจัดแสดงสิ่งของที่เป็นสมบัติของวัดแต่โบราณ เช่น ธรรมมาสน์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการจารคัมภีร์ใบลาน ผ้าห่อใบลานต้นฉบับหนังสือและตำราต่างๆ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปะวัตถุที่พบในเขตลุ่มน้ำแม่กลอง อาทิ ขวานหิน ขวานสำริด กำไลลูกปัด เครื่องปั้นและเครื่องเคลือบดินเผา สำหรับบางคนมองอาจเห็นว่าเป็นสิ่งไม่มีค่า แต่ของเหล่านี้มีความหมายและแสดงถึงสิ่งที่ผ่านมา เป็นต้น

สถานที่ในการจัดแสดง อาจเป็นบ้าน ตึก อาคาร โกดังเก่า ห้องเรียน วิหาร ศาลาการเปรียญหรือศาลาวัด การใช้วัดสำหรับจัดพิพิธภัณฑ์นั้นบ่งชี้ว่ามีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะนอกจากวัดจะเป็นที่ให้การศึกษาวรรณคดีและเป็นศูนย์กลางชุมชนแล้ว วัดยังเป็นศูนย์รวมศิลปวัตถุตลอดจนเครื่องมือ เครื่องใช้ของชุมชนที่ชาวบ้านในอดีตมีศรัทธาไปถวายวัดเพื่อเป็นพุทธบูชามากกว่าจะเก็บสะสมไว้ที่บ้าน กรณีที่มีงบประมาณในการสร้างพิพิธภัณฑ์โดยเฉพาะให้ออกแบบตัวอาคารโดยพิจารณาถึงการใช้ประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก เช่น จะจัดกิจกรรมอะไรบ้างใครบ้างที่มาใช้พิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้อาคาร พิพิธภัณฑ์ที่ดีต้องตอบสนองการใช้สอยได้อย่างเต็มที่และตอบสนองผู้มาใช้บริการ

บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ก่อนที่จะเกิดพิพิธภัณฑ์ในโลกแห่งนี้แต่เดิมนั้นผู้คนต่างแสวงหาที่เก็บของมีค่ามานานแล้วแต่เดิมสถานที่เก็บสิ่งของดังกล่าวได้แก่ วัดหรือโบสถ์ โดยมีนักบวชเป็นผู้ดูแลและถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เหมาะสมกับการเก็บรักษาสีของมีค่าแต่เมื่อเกิดการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นจึงกลายเป็นที่เก็บของมีค่าแทนวัดและโบสถ์แทน

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา วงการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของโลกมีการตื่นตัวและมีการปรับปรุงการดำเนินงานเป็นอย่างมาก เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนที่เข้ามาใช้บริการ โดยคำนึงถึงการให้บริการแก่สังคมเป็นสำคัญพิพิธภัณฑ์หลายแห่งในปัจจุบันจึงเป็นสถาบันที่จัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้และเอื้อประโยชน์ให้แก่บุคคลทั่วไปในสังคมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานดังกล่าว พิพิธภัณฑ์จึงต้องพัฒนาบทบาทของตนให้สมกับเป็นสถาบันที่คุณค่าสถาบันหนึ่งด้วย

การพัฒนาบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นสิ่งที่จำเป็นจะต้องตระหนักถึงคุณประโยชน์ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาจะต้องตกอยู่กับคนในท้องถิ่น สังคมและประเทศชาติเป็นสำคัญ บทบาทหน้าที่ที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจำเป็นต้องปรับเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ บทบาทหน้าที่สำคัญ ดังนี้

๑. บทบาทหน้าที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจุบันขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาก้าวหน้าเพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่างๆ อย่างมากมาย สืบเนื่องมาจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่สัมพันธ์กับความเติบโตทางวัฒนธรรมประกอบกับความเจริญทางการสื่อสาร ทำให้ท้องถิ่นได้รับข่าวสารจากทุกสื่อแม้จะมีผลดีในด้านการติดต่อสื่อสารที่รวดเร็วขึ้น ทำให้ชาวบ้านรู้ข่าวสารความเจริญด้านต่างๆ แต่ในทางกลับกัน ความรู้ที่กล่าวว่า “ดีกว่า – ด้อยกว่า” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การที่ชาวบ้านเห็นค่าในสิ่งที่เจริญกว่า ความ

ทันสมัยกว่าส่งผลกระทบให้ชาวบ้านลดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน จึงทำให้ละเลยขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา และปรับวิถีการดำเนินชีวิตตามค่านิยมสมัยใหม่ สถานการณ์เช่นนี้จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปได้ในที่สุด

นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ ได้กล่าวไว้ว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีหน้าที่หลักในการสงวนรักษาอนุรักษ จัดแสดงและให้การศึกษามรดกทางวัฒนธรรมจึงสมควรที่จะมีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจความมั่นใจและสามารถสร้างพลังให้แก่คนในท้องถิ่นสามารถพัฒนาไปได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามศักยภาพของตน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ เช่น บทบาทในการสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น การเป็นองค์กรที่สงวนรักษาอนุรักษมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีบทบาทในการให้บริการการศึกษาให้แก่คนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น รวมถึงบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในท้องถิ่น

๒. บทบาทหน้าที่ทางเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์สามารถมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของชาติได้ทั้งในส่วนกลางและในส่วนท้องถิ่น แม้ว่าบทบาทด้านเศรษฐกิจจะไม่เด่นชัดเท่าบทบาททางสังคม แต่การในพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นต่างๆ นั้น พิพิธภัณฑ์น่าจะเป็นองค์กรกลางที่สะท้อนถึงความคงอยู่และความเปลี่ยนแปลงไปของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี บทบาทที่พิพิธภัณฑ์น่าจะเป็นปรับให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้นมีหลายอย่าง อาทิเช่น บทบาทในการสร้างกิจกรรมเสริมเพิ่มเติมนอกจากการอนุรักษ โดยการสร้างห้องสมุดดีๆ สร้างโรงหนัง โรงละครและเวทีการแสดงต่างๆ เพื่อสอดคล้องรับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสร้างกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นโอกาสที่สามารถขอความสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนได้ รวมถึงบทบาทในการส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจประเภทต่างๆ ที่สอดคล้องกับภารกิจของพิพิธภัณฑ์การพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นด้วยการขยายอาชีพใหม่ เช่น การทำของที่ระลึกการแสดงเสริมกิจกรรมหลัก บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม นอกจากจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่พิพิธภัณฑ์แล้ว ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ตลาดในชุมชนก็สามารถสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวด้วย พิพิธภัณฑ์จึงมีบทบาทสร้างงานที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สำหรับเยาวชนและคนในท้องถิ่น

๓. บทบาททางการเมือง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความรู้สึกที่เป็นค่านิยมให้แก่คนในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมา พัฒนาการของสังคม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษารากเหง้าให้เห็นคุณค่าของท้องถิ่นด้วยความรู้สึกรักถิ่นฐานหวงแหน และสามารถชักจูงคนในชุมชนให้สำนึกในวัฒนธรรมอันดี ให้คิดตระหนักอนุรักษอย่างต่อเนื่อง และยึดคนให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม สร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติ นอกจากนั้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นตัวประสานและเป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์ให้คนต่างถิ่นเข้าใจถึงความเป็นท้องถิ่นของชุมชนได้อีกด้วย

องค์ประกอบของการจัดทำและดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้^{๖๒} ดังนี้

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓.

๑) คณะทำงาน การจัดทำพิพิธภัณฑสถานจะสำเร็จได้ต่อเมื่ออาศัยความร่วมมือจากบุคลากรหลายฝ่ายเรียงลำดับ ตามความสำคัญ ได้แก่ ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เพราะเป็นที่มาของแหล่งข้อมูลและที่มาวัตถุจัดแสดงนอกจากนี้ จะยังเป็นผู้รักษาให้พิพิธภัณฑสถานคงอยู่ต่อไป ต่อมาได้แก่ ฝ่ายวิชาการ อาจเป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านทำหน้าที่ศึกษาวิจัยเรื่องราวต่างๆ และภัณฑารักษ์ ผู้ทำทะเบียน ทำความสะอาดวัตถุโบราณต่างๆ และคัดเลือกวัตถุจัดแสดงอีกด้วย

๒) งบประมาณ แม้เป็นหนึ่งในองค์ประกอบแต่ก็ไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการทำพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เพราะสิ่งสำคัญคือการให้ความร่วมมือของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ในการช่วยเหลือ

๓) เนื้อหาที่น่าสนใจ การนำเรื่องราวในท้องถิ่นมานำเสนอไม่ว่าจะเป็นสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อหรือสภาพภูมิประเทศ ลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้พิพิธภัณฑสถานเป็นศูนย์รวมความรู้ของท้องถิ่น

๔) สิ่งของที่จัดแสดงเป็นของที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับชุมชน ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม โดยไม่จำเป็นต้องเป็นวัตถุมีค่าทางราคา เพราะความสำคัญของวัตถุที่จัดแสดงก็คือเรื่องราวที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังของวัตถุชิ้นนั้นๆ

๕) สถานที่จัดแสดง การใช้อาคารที่มีอยู่เดิมแล้ว เช่น บ้านเรือน สถานที่ราชการ วัด โรงเรียน เป็นต้น หรืออาจสร้างอาคารขึ้นใหม่เพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานก็ได้ ซึ่งการออกแบบอาคารสำหรับพิพิธภัณฑสถานนั้นต้องคำนึงประโยชน์ใช้สอยมากที่สุด

การดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

๑) การมีส่วนร่วมของชุมชน อันจะเป็นจุดเริ่มต้นของการทำพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นชุมชน โดยจะต้องมีความพร้อมก่อนเป็นอันดับแรก และนำไปสู่ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมในการทำพิพิธภัณฑสถานอย่างจริงจัง

๒) ศึกษาวิจัยข้อมูลในท้องถิ่น เนื่องจากท้องถิ่นแต่ละแห่งย่อมมีเรื่องราวทางสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปทั้งทางด้านรายละเอียด ดังนั้น จึงควรมีการกำหนดหัวข้อ ขอบเขต เรื่องที่จะนำเสนอให้เพียงพอกับการจัดแสดงวัตถุและจะต้องเป็นหัวข้อเรื่องที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยอาจแบ่งหัวข้อเรื่องหลักออกได้เป็น ๔ เรื่อง ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของท้องถิ่น การดำเนินชีวิตของชุมชน ศาสนาและความเชื่อ พิธีกรรมและความสัมพันธ์ ของคนในท้องถิ่น การนำเรื่องราวเหล่านี้มาเป็นวัตถุดิบในการจัดแสดงนั้นอาจได้มาจากการสอบถามสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่นหรืออาจไปขอข้อมูลจากสถานศึกษาภายในท้องถิ่นให้ช่วยเหลือก็ได้

๓) จัดทำทะเบียนและจัดหมวดหมู่วัตถุ สามารถทำได้เลยหลังจากที่มีความตั้งใจจะทำพิพิธภัณฑสถานและพอจะมีวัตถุจัดแสดงอยู่บ้างและอาจทำไปพร้อมๆ กับการทำวิจัยเนื้อหา เพื่อให้สามารถมองเห็นวัตถุจัดแสดงที่มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาก่อนการทำทะเบียนและจัดหมวดหมู่นั้น ควรมีการตรวจสอบสภาพวัตถุก่อนหากพบว่าวัตถุชิ้นใดชำรุดก็ควรซ่อมแซมหรือทำความสะอาดให้มีสภาพสมบูรณ์ การทำทะเบียนวัตถุนั้นควรประกอบไปด้วยข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ เลขทะเบียนวัตถุชื่อ วัตถุ คำบรรยาย รูปร่างลักษณะ ขนาดและน้ำหนัก ประวัติและหมายเหตุ เพื่อให้ระบุข้อมูลที่จำเป็นลงไป

๔) กำหนดเนื้อหาและการทำคำบรรยายเรื่องราว โดยพิจารณาจากข้อมูลที่ได้ศึกษาวิจัย และพิจารณาจากจำนวนของวัตถุจัดแสดงว่าอะไรคือสิ่งที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อเป็นจุดเด่นของพิพิธภัณฑ์ อย่างไรก็ตามควรละเลยข้อมูลประกอบอื่นๆ เพื่อสร้างให้เนื้อหาที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๕) การคัดเลือกสิ่งของที่จัดแสดงตามเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ให้พิจารณาว่าวัตถุใดบ้างที่จะทำให้อธิบายที่จะช่วยส่งเสริมให้เนื้อหาที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด วัตถุนั้นจะต้องมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ประเพณี เพื่อจะได้นำความภาคภูมิใจมาสู่ชุมชน

๖) การจัดแสดงเนื่องจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ต้องให้ความรู้ความเพลิดเพลินแก่ผู้ชมในหลายกลุ่ม หลายระดับ ดังนั้น แต่ละพิพิธภัณฑ์จึงมีแนวทางในการจัดแสดงแตกต่างกันไป ได้แก่ การจัดแสดงที่เน้นความหมายของสิ่งของ เน้น วัตถุที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้ความสำคัญเป็นไปของสิ่งของนั้นๆ การจัดแสดงที่สะท้อนสภาพปัญหาของท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้ชมเห็นปัญหาของท้องถิ่นในปัจจุบันที่เป็นผลมาจากอดีต โดยมากมักเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม การจัดแสดงที่เน้นความมีชีวิตชีวา อาศัยเทคโนโลยีในปัจจุบันมาช่วยเสริมลูกเล่นต่างๆ เช่น การใส่ไฟ การเพิ่มเสียงหรือภาพเคลื่อนไหวสลับไปกับการจัดแสดงวัตถุ การจัดแสดงที่เน้นการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการจัดแสดงอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้ผู้ชมกลับมาชมอยู่เสมอ

๗) การจัดการและการดำเนินงาน ต้องคำนึงว่าจะทำอย่างไรให้เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ยั่งยืน ชุมชนร่วมกัน ดูแลต่อไป โดยจะต้องจัดกลุ่มคนเข้ามาทำหน้าที่จัดการหรือบริหาร อาจจัดอยู่ในรูปคณะกรรมการประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านเคารพนับถือหรืออาจมีนักวิชาการจากสถานศึกษาภายนอกประกอบไปด้วยก็ได้และหลังจากเปิดพิพิธภัณฑ์เรียบร้อยแล้วควรมีการดูแลรักษาเอาใจใส่ ทำความสะอาดอยู่เสมอ ป้องกันการชำรุดทรุดโทรม นอกจากนี้ ควรจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดคนมาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง มีการติดต่อประสานความร่วมมือกับหน่วยที่เกี่ยวข้องหรือพิพิธภัณฑ์ข้างเคียง เพื่อสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้และท้ายที่สุดควรมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารของพิพิธภัณฑ์อยู่เสมอ เพื่อให้ทุกคนทราบว่าพิพิธภัณฑ์ที่เปิดนี้เป็นของท้องถิ่นที่ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

งามพิศ สัตย์สงวน ได้จัดหมวดหมู่และเทคนิคของการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นระดับชุมชนเพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลทั้งหมด อันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจชุมชน ดังนี้

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม แสดงข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้ง ลักษณะที่ตั้ง ภูมิประเทศภูมิอากาศ สถานที่สำคัญของชุมชนโรงเรียน วัด เป็นต้น

๒) ข้อมูลเกี่ยวกับประชากร แสดงข้อมูลจำนวนประชากร เพศ อายุ อาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแสดงสถิติเพื่อทำ ให้อวิเคราะห์ สังเคราะห์ได้ง่ายขึ้น

๓) ข้อมูลเกี่ยวกับเครือญาติ เนื่องจากบางชุมชนผู้คนภายในชุมชนเป็นเครือญาติกัน จึงควรเก็บรวบรวมข้อมูลด้านนี้ไว้เพื่อเรียนรู้ว่าใครเป็นญาติใครบ้าง

๔) ประวัติความเป็นมา เนื่องจากในทุกๆ ชุมชนมีเรื่องเล่าสืบต่อๆ กันมาเกี่ยวกับที่มาของการตั้งหลักแหล่งหรือที่มาของชุมชน ส่วนใหญ่ข้อมูลเหล่านี้มักได้จากการสอบถามสัมภาษณ์เกี่ยวกับผู้บุกเบิกเป็นใครมาจากไหน

๕) ข้อมูลเกี่ยวกับวงจรชีวิต ๑ ปี ของชุมชนจัดแสดงเกี่ยวกับข้อมูลชีวิตประจำวันของชาวบ้านหรือประชากรในชุมชนการใช้ชีวิตในรอบปีตลอดทั้งข้อมูลประเพณี พิธีกรรมในรอบ ๑ ปี

๖) ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มทางสังคม แสดงข้อมูลเกี่ยวกับสมาคม ชมรมที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อทำ กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กลุ่มสตรีทอผ้า กลุ่มทำสวนเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

๗) ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางวัตถุและเทคโนโลยี แสดงข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น ลักษณะบ้านเรือนของคนรวย คนจนเสื้อผ้า เครื่องใช้ในบ้านอันเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมของชุมชนนั้นๆ

๘) ประวัติ ชีวิตข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว ประวัติของบุคคลสำคัญภายในชุมชนของแต่ละช่วงวัยว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร เพื่อให้เห็นภาพชุมชนในหลากหลายมิติ

๙) ภาษาท้องถิ่นและศิลปะแสดง ข้อมูลผลผลิตของวัฒนธรรมที่แสดงออกออกมาในรูปแบบของภาษาเช่น วรรณกรรมพื้นบ้าน เพลง การละเล่น การฟ้อนรำ

๑๐) วัฒนธรรมด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ศาสนา และ ความเชื่อ การศึกษา การแพทย์ การคมนาคมสื่อสารหรือนันทนาการ^{๖๓}

ในปัจจุบันเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต Social Network เข้ามามีบทบาทในการใช้ชีวิตของประชาชนมากขึ้น องค์กรอุตสาหกรรมก้าวเข้าสู่การสร้างนวัตกรรม การสร้างแพลตฟอร์ม เพื่อรองรับการให้บริการแก่ประชาชน ซึ่งถือเป็นรูปแบบธุรกิจใหม่ที่ใช้เงินลงทุนน้อย หรือไม่ต้องลงทุนในเครื่องจักร หรือสินทรัพย์มากมายนัก รวมถึงการสร้างมูลค่าได้มหาศาล เช่น Facebook, LINE, Alibaba, Amazon, Grab, Uber, Airbnb เป็นต้น ดังนั้นการจัดพิพิธภัณฑ์ที่ไม่ใช่สิ่งใหม่ในประเทศไทย เพราะปัจจุบันมีพิพิธภัณฑ์มากมายหลายแห่งทุกภูมิภาคทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด และท้องถิ่น ในขณะที่พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนเป็นสิ่งที่ใหม่ไม่เหมือนพิพิธภัณฑ์เหล่านั้น บรรดาพิพิธภัณฑ์เหล่านั้นแสดงหรือให้อะไรที่ทำให้เห็นว่าเป็นความรู้เฉพาะท้องถิ่นนั้น อันเนื่องมาจากประเพณีการจัดพิพิธภัณฑ์ทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด และท้องถิ่นที่เป็นอยู่ขณะนี้ ด้วยการนำเอาบรรดาโบราณวัตถุมาจัดแสดง ในกรณีระดับชาติ โบราณวัตถุส่วนใหญ่ก็เป็นศิลปวัตถุที่มีคุณค่าราคาแพง มีความเก่าแก่ เนื่องด้วยการมุ่งที่จะแสดงความเก่าแก่และความรุ่งเรืองของชาติเป็นสำคัญ การจัดพิพิธภัณฑ์แบบนี้มุ่งในรูปแบบของการจัดแสดง มีตึกอาคารที่หรูหราราคาแพง แต่ของที่นำมาแสดงนั้นซ้ำซ้อนกันมากมายจนไม่น่าสนใจ ไม่มีความรู้ไปถึงความหมายความสำคัญของวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่เป็นเจ้าของโบราณวัตถุเหล่านั้น เช่นเดียวกับส่วนในระดับท้องถิ่น ก็มักจะนำวิธีแบบอย่างในการนำเอาสิ่งของซ้ำแล้วซ้ำเล่ามาจัดแสดง เป็นการจัดแสดงสิ่งของที่ไม่เห็นคนและชีวิตของคนในท้องถิ่น แต่อย่างใดอาจมีผลร้ายตามมาคือ เกิดมีการโจรกรรมสิ่งมีค่าจากพิพิธภัณฑ์เหล่านั้นอยู่เสมอ

พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนเป็นของคนท้องถิ่น เป็นการสื่อให้เห็นถึงเนื้อหาที่เป็นชีวิต วัฒนธรรมของคนในชุมชน และเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วคนในชุมชน ก็เป็นเจ้าของ เจ้าของหน้าที่ดูแลกันเอง ต้องเข้าใจประวัติความเป็นมา รวมทั้งการอธิบายและการนำชมได้อย่างถูกต้อง

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอาจวิเคราะห์ได้เป็น ๒ ประเภท

๑. เป็นการจัดโดยคนจากภายนอกชุมชนที่มีความรู้เรื่องการจัดการพิพิธภัณฑ์ คนในชุมชนในพื้นที่ ไม่ใช่คนผู้รับผิดชอบ แต่อาจจะเป็นคนจากหน่วยราชการไปจัดการโดยจะไปรวบรวมโบราณวัตถุทั้งทางด้านโบราณคดี และชาติพันธุ์ ภายในพื้นที่ของท้องถิ่นมาจัดแสดง ผู้จัดจากภายนอกชุมชนจะตั้งสิ่งของในการแสดง และกำหนดเนื้อหาที่ตนได้ตีความจากบรรดาวัตถุเหล่านั้น โดยไม่เชื่อมโยงไปถึงสภาพและความเป็นไปของสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น

๒. เป็นการดำเนินการโดยคนในชุมชนเอง เพื่อแสดงพิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นตามวัด อันเนื่องมาจากพระภิกษุสงฆ์รวบรวมสิ่งของไว้ และตั้งลูกศิษย์ หรือชาวบ้านจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ขึ้น นำสิ่งของที่สะสมไว้มาจัดแสดง พิพิธภัณฑ์แบบนี้เป็นเพียงแต่นำวัตถุที่เก็บไว้มาจัดแสดงเท่านั้น ขาดการพยายามสื่อเจ้าของความหมายและเนื้อหาของสังคมวัฒนธรรม ซึ่งถ้าหากถูกปล่อยปะละเลย แล้วพิพิธภัณฑ์เหล่านั้นก็มีสภาพเป็นโกดังที่เก็บของ

พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นจะมีขนาดและความซับซ้อนทางสังคมและวัฒนธรรมต่างกันออกไป อันเนื่องมาจากพัฒนาการของชุมชนในท้องถิ่น บางท้องถิ่นอาจประกอบด้วยชุมชนบ้าน เพียงไม่กี่ชุมชน ซึ่งก็มักเป็นท้องถิ่นทางไกลความเจริญของสังคมเมือง แต่บางท้องถิ่นก็มีขนาดใหญ่มีทั้งชุมชนบ้าน และชุมชนเมืองอยู่ด้วยกัน ดังนั้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงมีได้ทั้งในระดับชุมชนบ้านและชุมชนเมือง ความเกี่ยวเนื่องระหว่างท้องถิ่น และชุมชน เป็นกระบวนการศึกษาและพัฒนาชุมชนในสังคมไทย มีผลทำให้เกิดการเป็นเจ้าของระหว่างชุมชนในท้องถิ่นเดียวกัน

ชุมชนท้องถิ่นสภาพแวดล้อมธรรมชาติจะผลักดันให้ชุมชนเข้าใจวิถีชีวิตของมนุษย์ และวัฒนธรรม ด้วยการสร้างกระบวนการปรับตัวเองของมนุษย์เข้ากับสภาพแวดล้อม การพัฒนาศักยภาพและกระบวนการปรับตัวเองกับสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมแตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่นที่มีสภาพแวดล้อมละอียดลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ผู้ที่จะรู้เรื่องศิลปวัฒนธรรม ศักยภาพ และการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมของผู้คนในชุมชนแต่ละท้องถิ่นอย่างถูกต้องและเข้าใจ ชุมชนตนเอง ที่คนในท้องถิ่นจะเข้าใจที่สุด นับเป็นเรื่องของภายในชุมชนอย่างแท้จริง

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชน มีประโยชน์มหาศาลในการที่จะทำ ให้ได้ความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงและลุ่มลึก อันอาจนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน รวมไปถึงการพัฒนาคนท้องถิ่นให้รู้จักตัวเอง มีความรู้และความมั่นใจในตัวเอง เท่ากับเป็นการปูพื้นฐานการศึกษาที่จะรองรับการกระจายอำนาจในการปกครองมายังชุมชนตามระบบประชาธิปไตย และที่สำคัญ ก่อให้เกิดบุคคลที่เป็นผู้รู้ท้องถิ่นที่มีสติปัญญา สามารถเป็นแกนนำของท้องถิ่นในการทำประชาพิจารณ์ในการพัฒนาชุมชน

ในทำนองตรงข้าม เนื้อหาที่จะแสดงจะไม่เป็นเรื่องของชุมชนที่เป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์เท่านั้น หากคลุมไปทั้งหมดของท้องถิ่น ซึ่งถ้าท้องถิ่นที่มีขนาดใหญ่แล้วก็จะเป็นเรื่องราวทางสังคม วัฒนธรรมของบ้านและของเมืองในท้องถิ่นนั้นๆทีเดียว เหตุที่ต้องเป็นเรื่องราวท้องถิ่นทั้งหมดที่มีชุมชน หลากๆชุมชนอยู่รวมกันเนื่องจากว่า ถ้าไปมุ่งเน้นเฉพาะชุมชนใดชุมชนหนึ่งแล้ว เนื้อหาที่จะแสดงให้ เห็นเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นองค์รวมไม่เพียงพอ ยิ่งกว่านั้นจะเป็นการเสนอภาพชุมชนใน ลักษณะที่โดดเดี่ยวอยู่ตามลำพัง ไม่สัมพันธ์และพึ่งพิงกับใคร เป็นสิ่งที่ขัดกับความเป็นจริงทาง ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม อาทิเช่น ในสังคมชาวนา (Peasant Society) ในดินแดนประเทศ

ไทยที่มีพัฒนาการมากกว่าพันปี และกำลังเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่จะเป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรมในขณะนี้ ดังนั้นเพื่อเข้าใจในเนื้อหาของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในการดำเนินการเก็บข้อมูลจึงต้องอาศัยการออกไปสำรวจศึกษาตามชุมชนต่างๆของท้องถิ่น นอกเหนือไปจากชุมชนที่จะเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนั้น โดยทั่วไปและตามความเป็นจริง ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการ ตลอดจนเทคนิคในการจัดพิพิธภัณฑสถานไม่ใช่คนจากภายใน หากเป็นคนภายนอกชุมชนที่เป็นนักวิชาการ การวางแผน การกำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล จึงเป็นเรื่องของคนจากภายนอกชุมชน โดยมีขั้นตอนเริ่มด้วยการประชุมกลุ่มทำงาน ที่ประกอบด้วยบุคคลจากภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้รู้จักบทบาทและหน้าที่ของแต่ละคนแต่ละฝ่าย เพื่อให้เข้าใจแนวคิด วิธีการ รวมทั้งภาพรวมของท้องถิ่นร่วมกัน โดยเฉพาะการเข้าใจภาพรวมของท้องถิ่น จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือที่สร้างความสะดวกด้วย เช่น การจัดหาภาพถ่ายทางอากาศและแผนที่มาเป็นสื่อให้เข้าใจตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ลักษณะพืชและสัตว์ รวมทั้งการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของชุมชนมนุษย์ในท้องถิ่น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสังคม เมื่อเห็นภาพรวมร่วมกันจนเป็นที่เข้าใจแล้ว ก็กำหนดกรอบและเนื้อหาที่จะต้องศึกษาและรวบรวมเข้ามาทำการวิเคราะห์กำหนดเป็นหัวข้อในการจัดแสดง ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ (Space) หรืออีกนัยหนึ่งคือ ท้องถิ่นว่ามีพัฒนาการทางวัฒนธรรมเป็นมาอย่างไร กลุ่มคนในท้องถิ่น ว่ามาจากไหน และมีวิถีที่จัดเป็นอย่างไร การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร เป็นการเก็บข้อมูล ทั้งด้านเอกสารและการสำรวจค้นคว้าหลักฐานทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยพยายามให้ทราบวาท้องถิ่นนี้มีกล่าวถึงในเอกสารทั้งโบราณและปัจจุบันอย่างไรบ้าง แล้วมีการสำรวจหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาวิเคราะห์ให้เห็นว่า ในท้องถิ่นนี้มีร่องรอยให้เห็นการมีคนเข้ามาอยู่อาศัยแต่โบราณ ก่อนที่จะเกิดชุมชนในปัจจุบันอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะหลักฐานทางโบราณคดีเป็นสิ่งที่มีความหมายมาก เพราะเป็นสิ่งที่เป็หลักฐานทางความคิดที่มีความแน่นอนกว่าหลักฐานเอกสาร การศึกษาในข้อนี้อาจใช้วิธีการทางโบราณคดีได้และนำหลักฐานมาวิเคราะห์ตีความ เป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม

การจัดพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจะต้องมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนต่างๆ ในพื้นที่หรือท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งนี้เรื่องราวประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นจะเป็นตัวตั้งหรือสิ่งกำหนดว่าจะเอาโบราณวัตถุประเภทใดมาจัดแสดง แต่ถ้าไม่มีก็จำเป็นต้องหามาด้วยวิธีอื่น อาจแสดงจากภาพถ่าย หุ่นจำลอง ภาพเขียน หรืออื่นๆ เป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางและหัวข้อในการจัดแสดง เป็นสิ่งที่แสดงลักษณะเฉพาะ หรืออีกนัยหนึ่ง เอกลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งจะนำไปสู่การเห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ดังนั้น เมื่อมีการนำเอาเนื้อหาของพิพิธภัณฑสถานแต่ละแห่งมาเปรียบเทียบกับกัน ก็จะแลเห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความแตกต่างกันของท้องถิ่น

๒.๕ แนวคิดการจัดการพิพธัณท์ท้องถิ่นในต่างประเทศ

การจัดการพิพธัณท์ที่นับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญไม่ต่างอะไรจากการเป็น soft ที่เป็นอำนาจละมุน หรือ อำนาจแบบอ่อน เป็นอำนาจในการชักจูงหรือโน้มน้าวประเทศอื่นให้ปฏิบัติตามที่ตนประสงค์ โดยการสร้างเสน่ห์ ภาพลักษณ์ ความชื่นชม และความสมัครใจ พร้อมทั้งจะร่วมมือกันต่อไป อำนาจในลักษณะนี้จะได้รับการยอมรับมากกว่าอำนาจแบบแข็ง (hard power) หรืออำนาจเชิงบังคับอย่างอำนาจทางทหาร Joseph Nye นักวิชาการชั้นนำที่เสนอกรอบแนวคิดนี้ได้ระบุว่า soft power ประกอบไปด้วย ทรัพยากรสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ วัฒนธรรม (culture) ค่านิยม (values) และนโยบายต่างประเทศ (foreign policy)

ในกรณีของสหรัฐอเมริกาจะเห็นได้ว่ามีทรัพยากรเชิง soft power ที่เข้มแข็ง อาทิ วัฒนธรรมที่เสนอผ่านภาพยนตร์ฮอลลีวูด ค่านิยมประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ตลอดจนการค้าเสรี เป็นต้น เมื่อ ๒-๓ ปีก่อน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยโครงการ “จับตาอาเซียน” (ASEAN Watch) ได้จัดการสัมมนา ณ โรงแรมเดอะ สุโกศล กรุงเทพฯ โดยมีหัวข้อหนึ่งที่น่าสนใจคือ หัวข้อ “ยุทธศาสตร์ soft power ของไทย: บทเรียนจากจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้สู่การประยุกต์ใช้ของไทย” เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยตลอดจนนำเสนอบทเรียนการดำเนินนโยบาย soft power ของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ อันจะสามารถนำไปสู่การประยุกต์ใช้เชิงนโยบายเกี่ยวกับ soft power ของไทย ได้^{๖๔} และหนังสือ “THE BIRTH OF KOREAN COOL” เขียนโดยคุณ EUNY HONG ซึ่งตีแผ่แผนการในการสร้าง soft power ของเกาหลีใต้ จากประเทศที่ผู้บริโภคไม่กล้าใช้ข้าวของเครื่องใช้หากของจีน นั้นติดป้ายว่า Made in Korea ภายในระยะเวลาไม่ถึง ๓๐ ปี กลับกลายเป็นว่าผู้ซื้อทั่วโลกใช้มือถือยี่ห้อ SAMSUNG ของเกาหลีมากกว่า iPhone ของสหรัฐอเมริกา ทั้งหมดนี้เริ่มต้นจากการสร้าง soft power ของประเทศเกาหลีใต้ ซึ่งแน่นอนว่าไม่ใช่ประเทศแรกที่ทำครับ ประเทศญี่ปุ่นก็ทำและทำสำเร็จมาแล้ว ส่วนตอนนี้ประเทศเวียดนาม และสิงคโปร์เองก็กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ในขณะที่ประเทศไทยถูกวางตัวว่าจะเป็นเสื้อตัวที่ ๕ แห่งเอเชีย หลังจากที่ญี่ปุ่นเป็นต้นแบบแล้ว สิงคโปร์ เกาหลีใต้ และได้หวัน เจริญรอยตามจนประสบความสำเร็จกันถ้วนหน้า สิ่งที่ประเทศเหล่านี้ทำเหมือนกันคือการใช้เทคโนโลยีในการยกระดับความสามารถในการแข่งขันด้านสินค้าและบริการให้มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลให้สินค้าและบริการมีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย

ในปัจจุบันสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (Covid-๑๙) ส่งผลให้เกิดภาวะการณปรกติใหม่ (New Normal) ขึ้น การใช้ชีวิตปรกติถูกเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทอย่างมากและผู้บริโภค หรือ แม้แต่ผู้ประกอบการเองก็ตระหนักในเรื่องนี้ หลายๆประเทศใช้โอกาสนี้พัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ขึ้น โดยรัฐบาลให้การสนับสนุน เช่น ประเทศสิงคโปร์พัฒนาโปรโตคอลในการเก็บข้อมูลบุคคลที่อาจมีการ

^{๖๔} [http://aseanwatch.org/wp-](http://aseanwatch.org/wp-content/uploads/๒๐๑๘/๑๐/%E๐%B๘%๘๒%E๐%B๙%๘๘%E๐%B๘%AD%E๐%B๙%๘๐%E๐%B๘%A%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๘%AD%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๙%๘๒%E๐%B๘%A๒%E๐%B๘%๙A%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๒-soft-power-revised.pdf)

[content/uploads/๒๐๑๘/๑๐/%E๐%B๘%๘๒%E๐%B๙%๘๘%E๐%B๘%AD%E๐%B๙%๘๐%E๐%B๘%A%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๘%AD%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๙%๘๒%E๐%B๘%A๒%E๐%B๘%๙A%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๒-soft-power-revised.pdf](http://aseanwatch.org/wp-content/uploads/๒๐๑๘/๑๐/%E๐%B๘%๘๒%E๐%B๙%๘๘%E๐%B๘%AD%E๐%B๙%๘๐%E๐%B๘%A%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๘%AD%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๙%๘๒%E๐%B๘%A๒%E๐%B๘%๙A%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%A๒-soft-power-revised.pdf)

สัมผัสผู้ติดต่อโดยใช้เทคนิคบลูทูธชื่อว่า Tracetogether^{๖๕} ประเทศเวียดนามมีการพัฒนาแอปพลิเคชันแบบเดียวกับ Zoom หรือ Microsoft Team ชื่อว่า Zavi^{๖๖} โดยที่รัฐบาลส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐใช้งานระบบดังกล่าว ซึ่งต่อไปอีกไม่นานทั้งสองแอปพลิเคชันหรือแพลตฟอร์มนี้จะสามารถต่อยอดและมีส่วนที่จะก่อให้เกิด ecosystem ในอุตสาหกรรมของทั้งสองประเทศอย่างแน่นอน แต่หากมองกลับมาที่ประเทศไทย ในช่วงเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยได้พยายามสร้างแอปพลิเคชันหรือแพลตฟอร์มขึ้นมาเช่นกัน บางแอปพลิเคชันหรือแพลตฟอร์มภาครัฐเข้ามาให้การสนับสนุนอย่างดี เพียงแต่สิ่งที่ทำอาจไม่ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ซึ่งสามารถต่อยอดอะไรได้ในภายหลัง หากภาครัฐให้การสนับสนุนเช่นเดียวกันนี้กับแอปพลิเคชันหรือแพลตฟอร์มที่สามารถต่อยอดได้ในอนาคต ที่ทั้งสภาคิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งประเทศไทย สมาคมอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ไทย หรือหน่วยงานอื่นๆ จัดทำขึ้น เชื่อแน่ว่าจะสร้างประโยชน์ ก่อให้เกิด ecosystem และการจะทำให้เกิด Economy of Scale จะอย่างไรก็ตามจำเป็นต้องมีภาครัฐมาร่วมให้การสนับสนุน ตัวอย่างมีให้เห็นแล้วมากมายเชื่อว่าผู้ที่เกี่ยวข้องทราบดี ตอนนี้อย่าเสียที่จะใช้แนวทางเดียวกับประเทศเหล่านี้ที่ได้กล่าวถึงข้างต้นสร้าง Brand ไทย สร้างความเชื่อมั่นให้ภาครัฐและเอกชนในประเทศเชื่อว่าคนไทยเองก็ไม่ด้อยกว่าใคร สินค้า เทคโนโลยีของประเทศไทยก็ไม่ด้อยกว่าชาติอื่น

๒.๖ แนวคิดเรื่อง Soft Power

พลังอำนาจเป็นคำที่ส่งผลให้เราเรียนรู้ได้ว่าเป็นการออกคำสั่งโดยใช้อำนาจบังคับขู่เชิญ (Hard Power) การใช้กำลังทหาร หรือการใช้ทรัพยากรที่จับต้องได้มาสร้างอำนาจให้กับตนเอง ในขณะที่อำนาจอ่อนหรือซอฟต์แวร์ (Soft Power) นั้นแตกต่างออกไป โดยโจเซฟ เนย์ (Joseph S. Nye) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันได้จำแนกซอฟต์แวร์เป็นสามส่วนหลัก ๆ ได้แก่ วัฒนธรรม ค่านิยมทางการเมือง และนโยบายการต่างประเทศ^{๖๗} ที่เป็นอำนาจโดยปราศจากกำลังทางทหาร (Non-military power) ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางวัฒนธรรม ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ เป็นอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อพฤติกรรม ความนิยมชมชอบ มุมมอง แนวคิดของผู้คน และมีส่วนดึงดูดให้ผู้คนเหล่านั้นรู้สึกมีส่วนร่วมกับวัฒนธรรมของอีกประเทศหนึ่งได้ ซึ่งแต่ละประเทศก็จะมีซอฟต์แวร์ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ยกตัวอย่างเช่นเกาหลีที่มีอุตสาหกรรมเคป็อป (K-Pop) ภาพยนตร์ และซีรีส์ที่โดดเด่นจนสร้างกระแส ‘Korean wave’ ขึ้นมาได้ ญี่ปุ่นที่มีความโดดเด่นในเรื่องแอนิเมชัน รายการทีวี ภาพยนตร์ เพลงป๊อป และแฟชั่น

การสร้าง soft power ของไทยเป็นสิ่งที่หนึ่งที่จะได้รับความเชื่อมั่นและศรัทธาในประเทศ ซึ่งสิ่งนี้จะก่อให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ เกิดการพัฒนาต่อยอด เกิดการสร้างงาน จ้างงาน เกิดการเรียนรู้ กล้าทดลองคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ จนกระทั่งการสร้างผลิตภัณฑ์ หรือ Brand ผ่านสื่อเทคโนโลยี ที่สามารถสร้างเป็นรายได้ของชุมชน เกิดการใช้จ่ายหมุนเวียนภายในสังคมและประเทศ ซึ่ง

^{๖๕} <https://www.tracetogether.gov.sg/>

^{๖๖} <https://vietnamtimes.org.vn/vietnams-first-online-meeting-platform-zavi-launched-๒๐๓๘๓.html>

^{๖๗}

ส่งผลทางตรงต่อระบบเศรษฐกิจ เหมือนการสร้าง soft power ได้เหมือนอย่างที่ประเทศญี่ปุ่น หรือ ประเทศเกาหลีเนื่องด้วยประเทศไทยมีทรัพยากรที่เอื้ออำนวยในการสร้างไม่ว่าจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว วัฒนธรรม หรือแม้แต่มวยไทยที่ตอนนี้เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย เป็นต้น ด้วยพื้นฐานเหล่านี้แหละที่เป็นต้นทุนให้เราสร้าง soft power ได้ง่ายกว่าประเทศอื่นอีกหลายๆ ประเทศ รวมไปถึงการใช้ แอปพลิเคชัน ของสัญชาติไทย เพื่อคนไทย ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีทางเลือก ลดค่าใช้จ่ายและการไหลออกของเงินไปสู่แพลตฟอร์มต่างชาติ อีกทั้งยังก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงบวกต่ออุตสาหกรรมดิจิทัลของไทย

ในขณะที่รัฐบาลของญี่ปุ่นเห็นว่าภาพลักษณ์ของประเทศเป็นสิ่งสำคัญ จึงออกนโยบายเพื่อจัดการเรื่องนี้อย่างจริงจังโดยเลือกใช้ ‘ไม้อ่อน’ อย่างซอฟต์พาวเวอร์ ในปี ๑๙๘๘ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงเริ่มมีการส่งออกรายการทีวี ละครโทรทัศน์ และความบันเทิงอย่างแอนิเมชัน หนังสือการ์ตูน เพลงป๊อป และไอดอลสู่ประเทศในเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเลือกนำเสนอวิถีชีวิตแบบคนญี่ปุ่นและภาพความเป็นญี่ปุ่นในรูปแบบใหม่ ๆ เมื่อความบันเทิงและวัฒนธรรมจากญี่ปุ่นกลายเป็นที่ยอมรับในเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก้าวต่อไปก็คือ ‘Cool Japan’ ซึ่งเป็นนโยบายที่ส่งเสริมให้วัฒนธรรมญี่ปุ่นแพร่หลายมากขึ้นในยุโรปและตะวันตก นอกจากจะช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจ การใช้สื่อและการเผยแพร่วัฒนธรรมของญี่ปุ่นได้สร้างภาพจำของประเทศในแงุ่มุมใหม่ที่ดียิ่งขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน รวมถึงสร้างอำนาจในการต่อรองและการเจรจาระหว่างประเทศ จนกระทั่งในปี ๑๙๙๐ ที่ซอฟต์พาวเวอร์ถูกพูดถึงในวงกว้าง หลาย ๆ ประเทศจึงเริ่มสนใจและให้ความสำคัญกับการส่งเสริมวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมครีเอทีฟในประเทศของตนมากขึ้น แต่กว่าจะเป็นวัฒนธรรมที่ทรงอิทธิพลและเป็นที่รู้จักในระดับโลก และกลายเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ผู้คนมากมายประทับใจใน Tokyo Olympic ๒๐๒๑ การส่งเสริมการด้านการใช้สื่อและวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในฐานะ ‘ซอฟต์พาวเวอร์’ นั้นได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลและอีกหลาย ๆ องค์กร ไปดูกันดีกว่าว่าญี่ปุ่นทำอะไรถึงส่งอิทธิพลทางวัฒนธรรมได้ในวงกว้างขนาดนี้ ซึ่งญี่ปุ่น Cool Japan และนโยบายแบบใช้ ‘ไม้อ่อน’ ทั้งกีโมโน รูปแบบต่าง ๆ ซาเซียมัทอะ พิธีการชงชา ละครคาบูกิ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่น ในช่วงปี ๑๙๒๐ - ๑๙๓๐ ญี่ปุ่นได้เริ่มเผยแพร่วัฒนธรรมประจำชาติแบบดั้งเดิมผ่านสื่อต่าง ๆ การจัดโครงการแลกเปลี่ยน และการสอนภาษา แต่หลังจากที่ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศผู้แพ้ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในมุมมองของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกก็เปลี่ยนไป เบื้องหลังวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่แพร่หลายจึงมีนโยบายและการสนับสนุนอุตสาหกรรมสร้างสรรค์จากภาครัฐเป็นส่วนผลักดันที่สำคัญ

จากที่เราเห็นตามสื่อต่าง ๆ มิวสิควิดีโอเพลง "lalisa" ของศิลปินชื่อดัง "ลิซ่า มโนบาล" หรือ "ลิซ่า แบคลีคพิงก์" ที่โด่งดังและได้รับการพูดถึงไปทั่วโลก ซึ่งนอกจากชื่อเสียงที่ได้รับ ความนิยมของลิซ่าแล้ว ยังเป็นการใช้วัฒนธรรม ความเป็นไทยมาผสมผสานในเนื้อหาของมิวสิควิดีโอ ช่วยสร้างเอกลักษณ์และความโดดเด่น ช่วยกระตุ้นความคิดของคนในหลายแวดวงรวมทั้งในรัฐบาล ที่จะต่อยอดเอาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทยไปสร้างมูลค่าเพิ่มในทางเศรษฐกิจได้อย่างไรบ้าง โดยรัฐมนตรีกระทรวงที่เกี่ยวข้องหาทางสนับสนุนให้เกิดการใช้ประโยชน์ทางทุนทางวัฒนธรรม รวมไปถึงส่งเสริมให้เยาวชนในประเทศให้เดินตามเส้นทางของลิซ่าเพื่อก้าวสู่การเป็น

ศิลปินระดับโลกเพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยต่อไปในอนาคต นอกจากวิชาชีพที่ช่วยโปรโมทเอกลักษณ์ - วัฒนธรรมไทย การเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีรากฐานที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมถือเป็น “Soft Power” ที่มีความสำคัญที่จะต่อยอดสร้างสรรค์เศรษฐกิจได้ เช่นเดียวกับที่หลายประเทศประสบความสำเร็จจากการใช้ Soft Power เป็นจุดขายมาแล้ว

ในขณะที่เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำรายงานพิเศษ เรื่อง “มรดกทางวัฒนธรรม โอกาสของ Soft Power กับการยกระดับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย” โดยระบุว่าปัจจุบันประเทศไทยมีต้นทุนเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติ ได้รับการจัดอันดับจาก CEO World magazine ในปี ๒๕๖๔ ให้เป็น ๑ ใน ๕ ประเทศที่ทรงอิทธิพลทางด้านมรดกวัฒนธรรมของโลก โดยการผลักดันการใช้ Soft Power ที่ประเทศไทยมีให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สามารถทำควบคู่ไปกับโมเดลไทยแลนด์ ๔.๐ และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นแนวทางที่หลายประเทศมีการใช้แล้วประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในเกาหลีใต้ เป็นประเทศมีการนำเอา Soft Power ไปขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจและนโยบายที่เกี่ยวข้องทั้งด้านวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายด้านการต่างประเทศ ทั้งในด้าน

๑. ด้านวัฒนธรรม เกาหลีใต้มีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางที่ชัดเจน และต่อเนื่องในการผลักดันวัฒนธรรมไปสู่ประเทศอื่นๆ โดยโดยใช้ นโยบายที่เรียกว่า คลื่นเกาหลี (Korea Wave) หรือ ฮัลลยู (Hallyu) แบ่งเป็น ๔ ช่วง คือ ๑) หลังปี ๒๕๔๐ หรือ ฮัลลยู ๑.๐ ซึ่งใช้ละครเกาหลีใต้ในการขับเคลื่อน ๒) ฮัลลยู ๒.๐ เกาหลี มีนโยบายส่งเสริม K-pop มากขึ้น ๓) ฮัลลยู ๓.๐ เน้นการส่งเสริมด้านอาหาร เครื่องแต่งกาย และมีวิสัยทัศน์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่ให้ความสำคัญกับการเปิดการแสดงของศิลปิน และการเผยแพร่หนังสือ และ ๔) ฮัลลยู ๔.๐ เป็นการหลอมรวม Korea style โดยเน้นการสร้างระบบนิเวศทางวัฒนธรรมให้แผ่ขยายไปทั่วโลก

๒. ด้านค่านิยม ใช้นโยบายการพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญของการเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่ กับการปกป้องสิ่งแวดล้อม ทำให้เกาหลีใต้มีภาพลักษณ์ที่ดีต่อประชาคมโลก

๓. นโยบายด้านการต่างประเทศ มีนโยบายเพิ่มบทบาทของตนในเวทีโลกในปี ๒๕๕๑ ภายใต้ยุทธศาสตร์ Global Korea ที่มีเป้าหมายคือ การสร้างสันติภาพบนคาบสมุทรเกาหลี นอกจากนี้ในด้านประชาสัมพันธ์ประเทศ มีการส่งเสริมการเรียนภาษาเกาหลีโดยจัดตั้งสถาบัน King Sejong ใน ๕๑ ประเทศ ทำหน้าที่สอนภาษาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้กับชาวต่างชาติ รวมทั้งจัดแสดงศิลปะและการแลกเปลี่ยนเยาวชน โครงการให้ทุนการศึกษาแก่นักศึกษาต่างชาติ

รวมทั้งเกาหลีใต้ยังมีการดำเนินงานที่เอื้อต่อการยกระดับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศ ได้แก่

๑. การกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบหลักในการดำเนินนโยบายซึ่งมีความครอบคลุมประกอบด้วย ๕ หน่วยงานคือ กระทรวงต่างประเทศ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการค้า อุตสาหกรรมและพลังงาน กระทรวงศึกษาธิการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และกระทรวงเกษตร อาหาร และกิจการชนบทโดยแต่ละกระทรวงจะรับผิดชอบในบทบาทที่แตกต่างแต่มีความสอดคล้องกัน เช่น

กระทรวงต่างประเทศซึ่งเป็น หน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนให้เกิด Soft Power โดย นำวัฒนธรรมและสินค้าทางวัฒนธรรมไปเผยแพร่ และ สร้างความร่วมมือในด้านต่าง ๆ กับ ต่างประเทศ

กระทรวงวัฒนธรรมจะเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม การผลิตเชิงวัฒนธรรม เช่น ภาพยนตร์ เกมส์ เพลง แฟชั่น รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยว

กระทรวงการค้า กระทรวงศึกษา และกระทรวงเกษตร จะเน้นขับเคลื่อน ฮัลยู ผ่าน กลไกต่าง ๆ ทั้งการส่งออก การให้ทุนการศึกษา และการผลิตอาหาร เป็นต้น

๒. การมีนโยบายและการสนับสนุนที่หลากหลายตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่เริ่มต้นไป จนถึงการใช้ Soft Power เช่น การใช้ Soft Power ในการผลิตละครและ ภาพยนตร์ หรือในช่วงฮัล ๑.๐ รัฐบาลเกาหลีได้มีนโยบายการสนับสนุนตั้งแต่การจัดหานักแสดง ที่ สนับสนุนโดย สถาบัน Korean Culture and Content Agency ภายใต้กระทรวงวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว ขณะที่ด้านเงินทุนมีการจัดตั้งสถาบัน "Korean Film Council" เพื่อสนับสนุน เงินทุนให้กับผู้ผลิต รวมทั้งยังช่วยผลักดันและ ส่งเสริมการส่งออกภาพยนตร์เกาหลีได้ไปยังตลาด ระดับภูมิภาคและระดับโลก ขณะเดียวกัน รัฐบาลเกาหลีได้ยังได้กำหนดนโยบายสำหรับ อุตสาหกรรมทางคลื่นวัฒนธรรมเกาหลี (Hallyu Culture Industry) โดยส่งเสริมให้สอดแทรก สินค้าอื่น ๆ คู่ขนานกับการผลักดันวัฒนธรรม อาทิ เครื่องแต่งกาย เครื่องสำอาง อาหาร และ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

การดำเนินการตามที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ธุรกิจเชิงวัฒนธรรมของเกาหลีใต้ (Content Industry) เป็นที่รู้จักไปทั่วโลก และมีการส่งออกเนื้อหาทางวัฒนธรรมถึง ๑.๐๒ หมื่น ล้านดอลลาร์ ในปี ๒๕๖๒ เพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว จากปี ๒๕๕๗ และเกิดกระแสความนิยมเกาหลีที่ ส่งผลต่อกิจกรรมอื่น เช่น การท่องเที่ยว โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเพิ่มสูงขึ้น อย่างมากจาก จำนวน ๕.๓ ล้านคนในปี ๒๕๕๓ เป็น ๑๗.๕ ล้านคนในปี ๒๕๖๓

สำหรับประเทศไทยที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์โดยการนำวัฒนธรรมมา ต่อยอด เพื่อยกระดับเศรษฐกิจของประเทศ โดยสามารถนำแนวคิดการสร้าง Soft Power มา ประยุกต์เพื่อให้เกิดกระแส ความนิยมในสินค้าและบริการ ดังนี้

๑. การตั้งเป้าหมายและแผนการดำเนินงาน ปัจจุบันประเทศไทยมีนโยบายที่ใกล้เคียง กับ Soft Power คือ การส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ Creative Economy เป็นแนวคิดการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของ การใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน การใช้ ทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ตลอดจนการส่งเสริมความรู้ของสังคมและ เทคโนโลยีนวัตกรรม ในการผลิตสินค้าและบริการใหม่เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งแนวทางการ ขับเคลื่อนดังกล่าวเป็นการนำวัฒนธรรมมามีส่วนร่วมในสินค้าและบริการ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของ Soft Power และจำเป็นต้องมีการขับเคลื่อนให้เกิดการรับรู้ และยอมรับในสินค้า ซึ่งปัจจุบันยังไม่มี แผนการดำเนินงานที่ชัดเจน

๒. กำหนดหน่วยงาน และการขับเคลื่อน การดำเนินงานเกี่ยวกับ Soft Power ของประเทศไทย ปัจจุบันมีหลายหน่วยงาน ทั้งกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวมทั้งสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งเป็นองค์การมหาชน แต่การดำเนินงานอย่างแยกส่วน ขณะเดียวกันยังขาดการเชื่อมโยงกับภาคเอกชนในฐานะผู้ผลิต เช่น ภาพยนตร์ที่สอดแทรกสินค้า หรือวัฒนธรรมให้เกิดการรับรู้ในต่างประเทศ

๓. การส่งเสริม และสนับสนุน ในช่วงที่ผ่านมาประเทศไทยเป็นที่นิยมและถูกเลือกเป็นกองถ่ายภาพยนตร์จากต่างประเทศจำนวนมาก โดยเมื่อปี ๒๕๖๓ มีจำนวนมากถึง ๑๒๓ เรื่อง และสำหรับช่วงไตรมาสแรก ของปี ๒๕๖๔ มีจำนวน ๓๑ เรื่อง เนื่องจากประเทศไทยได้มีการส่งเสริมกองถ่ายภาพยนตร์จากต่างประเทศ ให้เดินทางเข้ามาในไทยด้วยมาตรการช่วยสนับสนุนที่เป็นการคืนเงินจากการใช้จ่ายระหว่างถ่ายทำในประเทศไทย รวมถึงให้เพิ่มเติมกรณีที่มีการใช้นักแสดงชาวไทย อุปกรณ์ของไทย หรือแม้กระทั่งหากเนื้อหาภาพยนตร์ มีส่วนในการส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศไทยก็จะได้รับ เงินคืนของเพิ่มเติมเท่านั้น รวมถึงไทยมีการจัดงานแสดง สินค้าในต่างประเทศ การมีทูตวัฒนธรรม แต่ยังไม่มีการใช้ บุคคลที่มีชื่อเสียงระดับโลกทำหน้าที่ในการเผยแพร่ วัฒนธรรมของประเทศ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและวัฒนธรรมต้องมีการส่งเสริมหรือสนับสนุนตลอดห่วงโซ่ หากมีการบูรณาการการทำงาน ร่วมกับระหว่างหน่วยงานรัฐ และภาคเอกชน และสอดแทรกวัฒนธรรมไว้ในสินค้าและบริการ ต่าง ๆ อาทิเช่น การส่งเสริมให้เอกชนนำเสนอวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ไว้ในละคร หรือภาพยนตร์ และการสนับสนุนให้ดารา นักแสดง หรือนักกีฬา และบุคคลที่มีชื่อเสียงระดับโลกให้มีบทบาทเสมือนทูตวัฒนธรรม จะเป็นการส่งเสริม และเผยแพร่วัฒนธรรม และสินค้าเชิงวัฒนธรรมของประเทศให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

๒.๗ แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์ของการศึกษา เกิดขึ้นเมื่อประมาณกว่า ๓๐ ปีมาแล้ว ภายใต้ความพยายามของ OECD UNESCO และสภายุโรป (Council of Europe) เป็นการสนองต่อความบกพร่องที่เกิดขึ้นในอดีต ในขณะที่บุคคลเรียนรู้ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ โอกาสทางการศึกษามีขีดจำกัดในช่วงเริ่มแรกของชีวิต ที่ครอบงำโครงการศึกษาที่เป็นทางการ (Formal Education) จึงมีความจำเป็นที่จะให้โอกาสต่อไปแก่คนที่ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่น

การเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความหมายกว้างกว่าการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) มุ่งครอบคลุมการเรียนรู้ทุกรูปแบบตลอดช่วงชีวิตอีกด้วย โดยมนุษย์เรียนรู้ตั้งแต่วินาทีแรกที่เริ่มหายใจ และเรียนรู้ต่อเนื่องไปจนวินาทีสุดท้ายของชีวิต^{๒๘} โดยการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ได้เกิดเฉพาะในช่วงวัยเรียน เนื่องด้วยการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้น จะเป็นเครื่องมือ

^{๒๘} APPS (๑๙๙๒, อ้างถึงในสาระสำคัญจากการบรรยายสรุปของ รศ. ดร. สุมาลี สังข์ศรี, ๒๕๔๓)

สำคัญในการพัฒนาคนให้เกิดทักษะด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านความรู้ และทักษะการใช้ชีวิต อันจะทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้มีความพร้อมที่จะเผชิญกับสภาพความเปลี่ยนแปลง และปัญหาต่าง ๆ ของบริบทสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ที่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน รวมทั้งช่วยให้สามารถดำเนินชีวิตในแต่ละช่วงวัยได้อย่างเหมาะสม ความสามารถทางการคิดและการเรียนรู้ นั้น ถือได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ ที่แยกมนุษย์ออกจากสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างชัดเจน มนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ พัฒนาและแก้ปัญหา ต่างๆ รอบตัวได้ เนื่องจากความสามารถในการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

การเรียนรู้มนุษย์มีหลายสาเหตุ เริ่มตั้งแต่ การเกิดความต้องการพื้นฐานของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความต้องการทางร่างกาย ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการความรัก ความต้องการการยอมรับ ความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองไปจนถึงความต้องการที่จะแก้ปัญหา ปรับปรุง หรือพัฒนาเรื่องต่างๆ ล้วนแล้วแต่กระตุ้นให้คนต้องคิด ซึ่งการคิดนี้จะนำไปสู่การเรียนรู้และหาทางตอบสนองต่อสิ่งเหล่านั้น การเรียนรู้จึงเป็นทักษะสำคัญที่ต้องใช้ในกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งแก่ชรา การเรียนรู้เกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตมนุษย์และอยู่คู่ขนานไปกับชีวิต^{๖๙} กล่าวคือ มนุษย์เมื่อลืมตามองโลกก็ต้องเริ่มเรียนรู้ ทารกต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและความต้องการทางร่างกาย เมื่อถึงวัยเรียนก็จะมีสังคมกลุ่มเพื่อนและบุคคลที่ต้องเกี่ยวข้อง มีกิจกรรมหลากหลายมากขึ้น ทำให้ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ กว้างขวางขึ้น ไม่เฉพาะภายในโรงเรียนหรือภายในสถาบันเท่านั้น เมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาออกมาสู่โลกของอาชีพ การเรียนรู้ของบุคคลก็จะลึกซึ้งขึ้น โดยเฉพาะการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ และต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับหัวหน้างานและเพื่อนร่วมงาน เนื่องจากสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาการและเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้บุคคลต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อติดตามให้ทันความเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอาชีพการงานให้เหมาะสม ก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นอกจากนี้ ยังต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมตามช่วงพัฒนาการชีวิตในเชิงจิตวิทยา

การเรียนรู้เกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตและดำเนินควบคู่กับพัฒนาการในทุกช่วงชีวิตของมนุษย์ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ (ฉบับแก้ไข พ.ศ. ๒๕๔๕) มุ่งเน้นพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี มีความสุข ซึ่งการพัฒนาความเก่งนั้น ก็หมายถึง การพัฒนาความสามารถทางสมองอันได้แก่ การคิดและการเรียนรู้ โดยเฉพาะในมาตรา ๒๒ และ ๒๔ ที่มีเนื้อหามุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ และให้มีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา^{๗๐} ซึ่ง การที่จะพัฒนามนุษย์ให้มีศักยภาพทางการเรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์ และสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องเน้นเรื่องกระบวนการคิดเป็นสำคัญ ทั้งนี้การที่จะทำให้มนุษย์เกิดกระบวนการคิดและการเรียนรู้ที่ถูกต้องเหมาะสมกับศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละช่วงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด จำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งหลายจะต้อง

^{๖๙} ยุทธการ สืบแก้ว, ๒๕๕๑

^{๗๐} (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๕)

เข้าใจถึงพัฒนาการของมนุษย์ในแต่ละวัยและในทุกๆมิติ ทั้งมิติด้านร่างกาย มิติด้านจิตใจและมิติด้านกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดการส่งเสริมให้คนในสังคมมีทักษะทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมและจะเป็นจุดเริ่มต้นในการนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคงและเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต่อไป ดังนั้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับมนุษย์จึงเปลี่ยนไปตามแต่ละช่วงวัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงวัยนี้ อยู่ภายใต้ปรัชญาพัฒนาการนิยม ที่อธิบายถึง การเปลี่ยนแปลงและไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ของสรรพสิ่ง และมนุษย์แสวงหาความรู้จากการเรียนรู้ประสบการณ์ ซึ่งการเรียนรู้จะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ก็เป็นกระบวนการต่อเนื่องและจะเป็นทักษะติดตัวมนุษย์เราไปตลอดชีวิต

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism) พัฒนาการ หรือ Progressive หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและไม่หยุดนิ่ง โดยปรัชญาพัฒนาการนิยม เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านแนวคิดและวิธีการศึกษาแบบเดิมที่เน้นแต่เนื้อหา สอนแต่ท่องจำ ไม่คำนึงถึงความสนใจของเด็ก และพัฒนาเด็กแต่เพียงสติปัญญาเท่านั้น ทำให้ผู้เรียนขาดความ ริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่มีความมั่นใจในตนเอง และเพราะความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความซับซ้อนและก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้กระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องเป็นไปตามหลักการที่เหมาะสม จึง จ้าค รุสโซ, จอห์น เฮนรี, เปสตาลอสซี, เฟรด เดอริค พรอบเบล วางแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมเป็นกลุ่มแรก ของยุโรป ค.ศ. ๑๘๗๐ ต่อมา ฟรานซิส ดับเบิลยู ปาร์คเกอร์ ได้เสนอให้มีการปฏิรูประบบโรงเรียนขึ้นใหม่ แต่ยังไม่ได้รับการยอมรับ ต่อมา จอห์น ดุย ทำการทดลองเพิ่มเติมจนทั่วโลกได้รู้จักปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมของเขา ซึ่งมีนักการศึกษาร่วมอยู่ด้วย คือ วิลเลียม เอช คิลแพททริก, จอห์น ไชลด์ และเฮนรี บาร์นาร์ด สหรัฐอเมริกาจัดตั้งสมาคมการศึกษาพัฒนาการขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๑๙ ได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาเพื่อชีวิต (The Life-Centered Curriculum) ขึ้นใช้ในโรงเรียนอย่างกว้างขวาง จอห์น ดุยได้ยกย่องปาร์คเกอร์ ว่าเป็นบิดาของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ก่อตั้งขึ้นมาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง(ราว ค.ศ. ๑๙๒๐) และนำมาใช้อย่างแพร่หลายมากที่สุดในยุคปัจจุบัน สำหรับวงการการศึกษาไทยได้รับเอาปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม โดยรู้จักกันในนามว่า “การศึกษาแผนใหม่” พัฒนาการนิยมเชื่อว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอตามกาลเวลา และสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงสุดในการกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมและสังคม คือ การค้นคว้า ทดลอง และประสบการณ์ของมนุษย์ที่ได้เห็นประจักษ์ เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดอนาคต โชคชะตาของตนเอง มนุษย์ควรจะเน้นความสำคัญและคุณค่าของแต่ละบุคคลให้มาก ดังนั้น การศึกษาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะต้องเปลี่ยนแปลงสภาพไปด้วยเมื่อถึงความจำเป็น การศึกษาไม่ใช่สอนให้คนยึดมั่นในความจริง หรือถูกกำหนดไว้ตายตัว หากจะต้องหาทางปรับปรุง การศึกษาเพื่อจะเป็นแนวทางนำไปสู่การค้นพบความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ การเรียนรู้ตลอดชีวิต คืออะไร

จากที่กล่าวมาข้างต้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) จึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความคิด จิตใจและทักษะทางร่างกาย ให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นในทุกช่วงของชีวิต Lifelong Learning นักการศึกษาต่าง ๆ ได้แยกออกเป็น ๓ คำ คือ “life” หรือ “ชีวิต” อาจมองในแง่ของพัฒนาการมนุษย์ ชีวิตมีการเจริญเติบโต มีความเปลี่ยนแปลงและต้องเกี่ยวพันกับปัจจัยต่าง ๆ มากมายทั้งในเรื่องของความเป็นอยู่ สังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา การเมือง คำว่า “lifelong” หรือ

“ช่วงชีวิต” อาจมองในแง่ช่วงเวลาของชีวิตว่า คนเราเกิดมาต้องผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย และคำว่า “Learning” หรือ “การเรียนรู้” คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์การศึกษา เกิดขึ้นเมื่อประมาณกว่า ๓๐ ปีมาแล้ว ภายใต้ความพยายามของ OECD UNESCO และสภายุโรป (Council of Europe) เป็นการสนองต่อความบกพร่องที่เกิดขึ้นในอดีต ในขณะที่บุคคลเรียนรู้ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ โอกาสทางการศึกษามีขีดจำกัดในช่วงเริ่มแรกของชีวิต ที่ครอบงำโครงการศึกษาที่เป็นทางการ (Formal Education) จึงมีความจำเป็นที่จะให้โอกาสที่สองแก่คนที่ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่น

ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่เพียงหมายถึงการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมการเรียนรู้ทุกรูปแบบตลอดช่วงชีวิต ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงต้องมีมุมมองแบบองค์รวม (Comprehensive View) ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานทางการศึกษาก็มีนโยบายและยุทธศาสตร์หลายด้านที่สร้างและส่งเสริมให้คนในสังคมประเทศ เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยกระจายผ่านไปยังกระบวนการจัดการศึกษา หากแต่ การจัดการศึกษาให้เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมายนั้น เป็นเรื่องที่ยากยิ่ง และจะบรรลุผลได้ก็ต้องใช้เวลายาวนาน แต่ก็เชื่อว่า จะไม่สามารถทำได้ ซึ่งขณะนี้ หน่วยงานในสังคม ต่างช่วยกันส่งเสริมให้เกิดกระแสของการสร้างการเรียนรู้อย่างแพร่หลาย ซึ่งสามารถสรุปเป็นแนวทางได้ ดังนี้

- ๑) ปรับปรุงการเข้าถึง คุณภาพ และ ความเป็นธรรมในการเรียนรู้
- ๒) สร้างรากฐานที่มั่นคงด้านทักษะการเรียนรู้
- ๓) ให้ความสำคัญกับทุกรูปแบบของการเรียนรู้
- ๔) จัดสรรทรัพยากร และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากทุกภาคส่วน สนับสนุนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกช่วงเวลาในชีวิต

๕) สร้างภาคีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกภาคส่วน เป้าหมายของแนวคิดทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศไทย

การที่จะทำให้บุคคลในสังคมเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบและเป็นไปอย่างสมควรจะเป็น ตามศักยภาพเฉพาะตน นั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักการและแนวคิดที่สอดคล้องกับบริบทดังกล่าว นั่นคือ ตามหลักปรัชญาพัฒนาการนิยม ที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของมนุษย์ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น ๑๓ หลักการ ดังที่ปรากฏอยู่ในนโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทยดังนี้

- ๑) หลักความจำเป็น เป็นการต้องทำให้ทุกคนตระหนักว่าการศึกษาลดชีวิตเป็นงานจำเป็นสำหรับชีวิตของคนทุกคน
- ๒) หลักความเชื่อมั่น ต้องเชื่อมั่นว่า บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด
- ๓) หลักความครอบคลุม การศึกษาลดชีวิตครอบคลุมการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับ
- ๔) หลักความเสมอภาค ประชาชนทุกคนควรได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเสมอภาคกันทุกรูปแบบ โดยปราศจากข้อจำกัดในเรื่องเพศ อายุ ร่างกาย สติปัญญา อาชีพ พื้นฐานการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

๕) หลักการผสมผสาน ในแต่ละช่วงอายุ บุคคลควรได้รับการศึกษาหลายรูปแบบ ผสมผสานกัน เพื่อการพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ

๖) หลักการเทียบโอน ควรให้มีการเทียบโอนหลักฐานการศึกษาหรือการเรียนรู้กันได้ใน การศึกษาประเภทเดียวกัน และระหว่างการศึกษาทั้งสามประเภท เพื่อให้บุคคลมีโอกาสดู ศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต และสามารถเลือกเรียนด้วยการศึกษาประเภทใดก็ได้ตามความต้องการ

๗) หลักความหลากหลายและเป็นประชาธิปไตย ควรจัดบริการการศึกษาที่หลากหลาย มี สาขาวิชาและกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนและฝึกฝนอย่างอิสระตามความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละบุคคล

๘) หลักความยืดหยุ่น สร้างความยืดหยุ่นในกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ ทั้งในประเด็นของ วิธีการ เวลา และสถานที่

๙) หลักความต่อเนื่อง การจัดการศึกษาตลอดชีวิตควรจัดอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอมีแหล่ง การเรียนรู้บริการโดยสนองความประสงค์ของผู้เรียนได้เพียงพอ การเรียนรู้ควรเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุก สถานที่

๑๐) หลักความกลมกลืนและสัมพันธ์กับชีวิต ควรจัดการศึกษาให้สัมพันธ์โดยตรงและ กลมกลืนกับการดำรงชีวิตของบุคคลและชุมชน เพื่อให้ทุกคนตระหนักชัดว่า การเรียนรู้เป็นส่วน หนึ่งของวิถีชีวิต

๑๑) หลักในการแสวงหาความรู้ กระบวนการเรียนรู้มุ่งให้ความสำคัญแก่ตัวผู้เรียนหรือ บุคคลเป็นหลัก จึงส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาเต็มศักยภาพ ให้กำหนดหรือเลือกวิธีการเรียนรู้ที่ เหมาะสมกับตนเอง และรู้วิธีแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม

๑๒) หลักความสำคัญของครอบครัวและชุมชน ครอบครัวและชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ ที่สำคัญ ทั้งด้านวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต

๑๓) หลักการมีส่วนร่วม การศึกษาตลอดชีวิตจะประสบผลสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของ ทุกฝ่าย ทั้งจากทุกหน่วยงาน ทุกสถาบันการศึกษาและแหล่งความรู้ทุกประเภท

การสร้างสังคมการเรียนรู้จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ทุกคนในสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้ ตลอดชีวิต นโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้มีความรู้ มีพื้นฐาน และทักษะที่ จำ เป็นในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม จึงต้องพยายามทำให้เกิดการขับเคลื่อนให้ได้ ทั้งนี้ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างแพร่หลายได้นั้น จำเป็นต้องมีเครื่องมือที่เหมาะสม โดยการพัฒนา แหล่งการเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ในประเทศให้มีมาตรฐานและกระจายไปอย่าง ทั่วถึง โดยมีหลักการ คือ

๑) จัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยอิงกับชุมชนและแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชน ฝึกอบรมผู้สอนและอาสาสมัครของแหล่งการเรียนรู้หรือครูเกษียณอายุให้มีความรู้เพียงพอ พร้อมทั้งจะ ให้การบริการ ให้คำปรึกษาและแนะแนวถึงการเรียนรู้

๒) จัดสร้างแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติม และเชื่อมโยงโดยศูนย์เครือข่ายในทุกระดับการศึกษา

๓) ขจัดอุปสรรคของการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ประชาชนต้องเข้าไปเรียนรู้ในสถานศึกษา และ ห้องสมุดได้สะดวก ขยายเวลาบริการของห้องสมุดถึงเวลาหลังเลิกงานด้วย

๔) ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยผู้จัดการศึกษาควรกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียน และเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนเป็นบุคคลสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ ความรู้ได้ด้วยตนเองกระบวนการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนคิดอย่างมีเหตุผล เน้นทักษะในการแสวงหาความรู้ ให้เรียนรู้เรื่องของตนเองและเรื่องใกล้ตัวเป็นหลัก เรื่องใกล้ตัวเป็นรอง ให้ผู้เรียนสามารถนำเอาความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ประโยชน์ได้

๕) การเรียนรู้ควรมุ่งให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง / สภาพที่เป็นจริง / สถานที่จริง เมื่อสรรพสิ่งในบริบทของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างต่อเนื่อง การรู้หนังสือที่เป็นผลจากการศึกษาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ แต่การรู้หนังสือจะต้องขยายขอบเขตให้กลายเป็นทักษะทางการเรียนรู้ ให้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และแก้ปัญหาต่างๆในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มศักยภาพของบุคคล ไปตลอดชีวิต เพื่อให้ตนเองเกิดการพัฒนาไปอย่างสมบูรณ์และเป็นการวางรากฐานที่ดียิ่งในการเป็นคนในสังคมประเทศ เป็นพลเมืองอาเซียนและพลเรือนโลกต่อไป^{๗๑}

การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องมีมุมมองแบบองค์รวม (Comprehensive View) ที่ครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ทุกด้าน โดยมีเป้าหมายที่จะปรับปรุงความรู้และความสามารถในการแข่งขันของบุคคล ที่ปรารถนาเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้คุณลักษณะ ๔ ประการของแนวคิดการเรียนรู้ ได้แก่

๑. มุมมองอย่างเป็นระบบ สิ่งนี้คือคุณลักษณะที่พิเศษที่สุดของการเรียนรู้ตลอดชีวิต กรอบแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของอุปสงค์ (Demand) และอุปทาน (Supply) ของโอกาสการเรียนรู้ ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบที่มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งครอบคลุมวงจรชีวิตทั้งหมด และประกอบด้วยรูปแบบ ต่าง ๆ ของการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

๒. มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการเปลี่ยนจากมุ่งเน้นด้านอุปทาน (Supply) เป็นศูนย์กลางในรูปแบบการจัดการศึกษาเชิงสถาบันที่เป็นทางการ ไปสู่ด้านอุปสงค์ (Demand) ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก

๓. มีแรงจูงใจที่จะเรียน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้ต้องมุ่งเน้นที่จะพัฒนาขีดความสามารถในการเรียนรู้ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ที่ตนเองเป็น ผู้ชี้นำ

๔. มีวัตถุประสงค์ของนโยบายการศึกษาที่หลากหลาย มุมมองวงจรชีวิตที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายการศึกษาที่หลากหลาย อาทิ การพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาความรู้ วัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และการจัดลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์เหล่านี้ อาจเปลี่ยนไปใน แต่ละช่วงชีวิตของคน ๆ หนึ่ง

พลังผลักดันที่สำคัญทางสังคม เศรษฐกิจจำนวนมากสนับสนุนแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของการทำงานและตลาดแรงงานและโครงสร้างอายุประชากร เป็นแรงผลักดันที่สำคัญต่อความจำเป็นที่จะต้องมีการยกระดับทักษะการทำงานและการใช้ชีวิตอย่างต่อเนื่อง ความต้องการก็เพื่อ Treshold ที่ยกระดับ

^{๗๑} <https://www.kroobannok.com/๕๔๔๘๗>

ของทักษะเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นในธรรมชาติของทักษะ แรงกระตุ้นของกิจการเพื่อให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นส่งผลต่อสภาพการทำงาน มีแนวโน้มที่จะมีการจ้างงานระยะสั้นในตลาดสินค้าที่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของตลาดได้ง่าย และวัฏจักรสินค้าที่สั้นลง งานอาชีพลดลงและบุคคลประสบกับความเปลี่ยนแปลงในเรื่องงานดีขึ้นในช่วงชีวิตทำงาน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างกว้างขวางกำลังคุกคามชีวิตใหม่ระหว่างสิ่งที่ความรู้มีและสิ่งที่ความรู้ไม่มี ในทางกลับกันสิ่งนี้อาจคุกคามรากฐานของประชาธิปไตยด้วยโอกาสในการฝึกอบรมในภายหลังนั้น ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของแต่ละบุคคลที่เข้ามาสู่การจ้างงาน และโอกาสการเรียนรู้เปิดกว้างแก่ ผู้ว่างงาน ลูกจ้างในสถานประกอบการขนาดเล็ก และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคมกลับยิ่งน้อยกว่าลูกจ้างในสถานประกอบการขนาดใหญ่มาก ความไม่เท่าเทียมกันนี้ (Disparities) สะท้อนช่องว่างรายได้ระหว่างผู้มีวุฒิการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และผู้ที่ไม่มียุติติงกล่าว และช่องว่างนั้นยิ่งกว้างขึ้นเรื่อย ๆ

การลงทุนในการศึกษาและการฝึกอบรมที่จะสนองต่อยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตก็เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางสังคมและเศรษฐกิจโดยก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนบุคคลผู้ประกอบการ และเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว สำหรับบุคคลแล้วการเรียนรู้ตลอดชีวิตมุ่งเน้นที่การสร้างสรรค์ การริเริ่ม และความรับผิดชอบ ซึ่งส่งผลให้เกิดการตอบสนองต่อตนเอง งานที่ดีขึ้นรายได้ที่เพิ่มขึ้น นวัตกรรมใหม่ ๆ และเพิ่มความสามารถในการผลิตมากขึ้นด้วย ทักษะและศักยภาพของแรงงานเป็นปัจจัยหลักในผลงานและความสำเร็จของสถานประกอบการ สำหรับเศรษฐกิจ แล้วมีความสัมพันธ์ที่สนับสนุนกันระหว่างการได้รับการศึกษาและการเติบโตทางเศรษฐกิจอะไรคือผลเชิงนโยบายของแนวคิดนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าสู่และผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากสิ่งที่เป็นทางการ ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้ของวัยรุ่นและผู้ใหญ่จึงอยู่นอกเหนือขอบเขตที่มีการบันทึกไว้นอกจากการวัดเชิงปริมาณแล้วประเด็นเชิงคุณภาพและความก้าวหน้าของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ต้องมีการพิสูจน์ให้เห็นว่าระบบโครงสร้างเชิงสถาบัน เชิงกฎหมาย และเชิงนโยบาย เอื้อต่อการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ดี

๒.๘ บริบทพื้นที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ทำการศึกษา

๑. วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
๒. วัดบ้านต๋อม ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และ
๓. วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑. ประวัติวัดน้ำจำ

วัดน้ำจำ เลขที่ ๑๒๓ หมู่ ๖ น้ำจำ ม่วงม้า-น้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ ๕๐๑๓๐ วัดราษฎร์ มหานิกาย เนื้อที่ ๗ ไร่ ๓ งาน ๗๒ ตารางวา

วัดน้ำจำ ได้รับอนุญาตตั้งเป็นวัด พ.ศ. ๒๑๗๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. ๒๔๙๙ วัดพัฒนาศีลเด่น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ พระครูพิศาลเจติยารักษ์ มงคลธมโม เจ้าอาวาสวัดน้ำจำ

ในอดีตคนผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบกันหลายชั่วอายุคนว่า บ่อน้ำตื้นบ่อหนึ่งอยู่ทางทิศ ตะวันออกของหมู่บ้าน มีน้ำขังอยู่ตลอดปีใช้เป็นน้ำดื่ม น้ำกินของชาวบ้านและสัตว์เลี้งนานาชนิด ดังนั้นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้จึงพากันเรียกว่า บ่อน้ำจ้ำ มาจนกระทั่งทุกวันนี้

วัดน้ำจ้ำเริ่มแรกได้มีหลวงพ่อดังได้มาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ ๑ ได้สร้าง วิหารชั้นหนึ่งหลัง ต่อมาได้มีหลวงพ่อดังมาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส องค์ที่ ๒ ไม่ปรากฏว่าท่าน ได้สร้างไร

จนกระทั่งหลวงพ่อดังได้มาจาริกต่างแดนทางวัดไม่มีพระเณรดูแลรักษาทางคณะ ศรัทธาจึงไปขออาราธนากราบนิมนต์หลวงปู่พระครูแก้ว ชยเสนซึ่งไปศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ที่วัด ชัยสถานสันตคันธุ์ ตำบลสนับทึบเลย อำเภอดอยสะเก็ดให้กลับมาดูแลรักษาวัด

และอบรมสั่งสอนญาติโยมแทนหลวงพ่อดัง นาน ๔ พรรษา หลวงพ่อดังไม่กลับ ต่อมา ปีเถาะ พ.ศ.๒๔๔๖ ท่านเจ้าคุณอุภัยสารทระ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ วัดฝายหิน อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้เรียกไปพบและได้แต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสน้ำจ้ำ

หลวงปู่พระครูแก้ว ชยเสน เจ้าอาวาสน้ำจ้ำได้ชักชวนญาติโยมศรัทธาสร้างถาวรวัตถุ ไว้ในพระพุทธศาสนา จนวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ เวลา ๑๗.๕๕ น. ท่านก็ได้มรณภาพ รวมสิริอายุ ๗๓ พรรษา

ต่อมาท่านพระครูพิศาลเจติยารักษ์ฯ ได้รักษาการเจ้าอาวาสในปี พ.ศ.๒๕๒๙ และใน ปี พ.ศ.๒๕๓๒ ได้แต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส จากเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับพระราชทาน แต่งตั้ง เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโท ณ สำนักราชวัง^{๗๒}

พิพิธภัณฑ์วัดน้ำจ้ำ

พิพิธภัณฑ์วัดน้ำจ้ำ เป็นอาคารสองชั้น ยาวประมาณ ๒๐ เมตร กว้างประมาณ ๘ เมตร จัดแสดงของเก่าแก่โบราณหลายยุคหลายสมัย ทั้งของมีค่าและสิ่งของเครื่องใช้ทั่วไป วัตถุจัดแสดง บางส่วน เป็นของที่มีอยู่ในวัด บางส่วนพระครูพิศาลเจติยารักษ์ เจ้าอาวาสได้สะสมไว้ และ บางส่วนมีชาวบ้านนำมาบริจาค จัดเปิดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ เมื่อ วันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๕

^{๗๒} [https://www.lovethailand.org/travel/th/๑-](https://www.lovethailand.org/travel/th/๑-%E0%B๙%๘๐%E0%B๘%๘A%E0%B๘%B๕%E0%B๘%A๒%E0%B๘%๘๗%E0%B๙%๘๓%E0%B๘%B๘%E0%B๘%A๑%E0%B๙%๘๘/๑๑๘๖๓-%E0%B๘%A๗%E0%B๘%B๑%E0%B๘%๘๔%E0%B๘%๘๙%E0%B๙%๘๙%E0%B๘%B๓%E0%B๘%๘๘%E0%B๘%B๓.html)

%E0%B๙%๘๐%E0%B๘%๘A%E0%B๘%B๕%E0%B๘%A๒%E0%B๘%๘๗%E0%B๙%๘๓%E0%B๘%B๘%E0%B๘%A๑%E0%B๙%๘๘/๑๑๘๖๓-

%E0%B๘%A๗%E0%B๘%B๑%E0%B๘%๘๔%E0%B๘%๘๙%E0%B๙%๘๙%E0%B๘%B๓%E0%B๘%๘๘%E0%B๘%B๓.html

ประวัติครูบาแก้ว (ครูบาชัยยะเสนา) พระปฐมจารย์วัดน้ำจำ^{๗๓}

หลวงปู่ครูบาแก้ว ท่านเกิดเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๐ เหนือ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง (วอก) จศ.๑๒๓๔ ตรงกับพ.ศ. ๒๔๑๔ ณ บ้านน้ำจำ ต.ร้องวัวแดง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ เป็นบุตรคนที่ ๖ ในจำนวนพี่น้อง ๑๑ คน ของพ่อหนานนันทา แม่แสงปิ่น สกุล ปินตาปิน อายุเพียง ๘ ขวบบิดาได้นำไปเป็นศิษย์เรียนหนังสือล้านนา สวดมนต์ กับครูบากุณะ วัดน้ำจำ หัดสวดมนต์ ๗ ตำนาน ๑๒ ตำนาน ฝึกหัดเรียนเขียนอ่านตัวเมืองล้านนาตามสมัยนิยม พออายุได้ ๑๐ ขวบก็ได้บรรพชาเป็นสามเณร จนถึงเมื่ออายุได้ ๒๑ ปีจึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อวันที่ ๙ เดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๔๒๔ โดยมี ครูบาพระศรีวิไชย วัดป่าเป้า เป็นพระอุปัชฌาย์ ณ พัทธสีมาวัดดอนมูล ต.สันทรายมูล สันกำแพง มี พระทวยะ วัดร้องวัวแดง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระพรหมวัดม่วงเขียว เป็นพระอนุสาวนาจารย์

หลังจากอุปสมบทแล้ว ได้กลับไปจำพรรษาที่วัดน้ำจำ จากนั้นไปศึกษาวิชาที่สำนักของพระครูรัตนปัญญาญาณ เจ้าคณะแขวงดอยสะเก็ด ซึ่งเป็นแหล่งธรรมศึกษาที่มีชื่อเสียง อยู่ศึกษาที่สำนักนี้ ๗ พรรษาด้วยกัน จากนั้นจึงต้องกลับมาจำพรรษาที่วัดน้ำจำ ตามนิมนต์ของชาวบ้าน เพราะเจ้าอาวาสครูบากุณะออกธุดงค์และไม่กลับมา ท่านทำหน้าที่ดูแลวัดน้ำจำเป็นเวลา ๔ พรรษา ครั้นเมื่อออกพรรษาในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ท่านครูบาหลวงวัดฝายหิน พระราชครูนครเชียงใหม่ พระอภัยสารทาสังฆปาโมก เจ้าคณะนครเชียงใหม่ได้เรียกท่านครูบาแก้วเข้าพบเพื่อแต่งตั้งให้เป็นเจ้า อาวาสต่อไป จนถึงปี พ.ศ.๒๔๕๓ ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะหมวด (ตำบล) ห้วยทราย และตำบลร้องวัวแดง และต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๗๓ เป็นได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ บวชพระภิกษุสามเณร ทั้งหลาย จนถึงปี พ.ศ.๒๔๙๙ จึงได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูสัญญาบัตร ด้วยเวลาที่อยู่ในร่มกาสาวพัตร์เป็นเวลาอันยาวนานและมีลูกศิษย์มากมาย อีกทั้งท่านเป็นพระอาจารย์ที่ทรงภูมิ ได้ศึกษาวิชามากมาย เป็นที่เคารพและศรัทธาแก่คนทั้งหลายมาเป็นเวลานาน

จนเวลาล่วงถึงวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ครูบาแก้ว ชยเสโน ท่านก็ละสังขารไปโดยสงบ รวมสิริอายุได้ ๙๔ ปี พรรษา ๗๔ ศิษยานุศิษย์ได้จัดการทำบุญฌาปนกิจศพของท่าน เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ.๒๕๐๙

บารมีครูบาชัยยะเสนา วัดน้ำจำ สันกำแพง เชียงใหม่

ท่านครูบาวัดน้ำจำ ท่านนี้เป็นพระปรมาจารย์แห่งล้านนาในอดีตอย่างแท้จริง เป็นผู้มีอาคมแข็งแกร่ง มีอำนาจจิตบารมีสูง เชี่ยวชาญศาสตร์วิชาหลายแขนง เชี่ยวชาญวิปัสสนาธุระเปี่ยมอย่างยิ่ง เป็นที่เคารพแก่คนทั้งหลาย แม้กระทั่งครูบาเจ้าศรีวิชัยยังสรรเสริญในความรู้ และปฏิบัติในวัตรปฏิบัติของท่าน

^{๗๓} <http://lannaholymonks.blogspot.com/๒๐๑๐/๑๐/blog-post.html>

ครูบาแก้วท่านเป็นพระที่มักน้อย สันโดษ สงบ และเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ในเชียงใหม่เมื่อกาลนั้น ลูกศิษย์ลูกหามากมายที่มาเรียนวิชาจากท่าน ท่านมีมากจนต้องศึกษากันหลายๆปี จึงจะสำเร็จในบรรดาลูกศิษย์ที่เราารู้จักกันดีในสมัยต่อมาก็คือ หลวงปู่ครูบาคำแสน คุณาลงกาโร วัดป่าดอนมูล นั่นเอง ซึ่งหลวงปู่ครูบาแก้วท่านเป็นพระจตุกรรมวาจาจารย์แก่หลวงปู่คำแสน ตอนที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ลำพังหลวงปู่คำแสนเองต้องไปเรียนวิชาต่างๆ กับครูบาแก้วหลายปีด้วยกันหลังจากที่อุปสมบทแล้ว

วัดมุงคลครูบาแก้ว วัดน้ำจำ

สำหรับวัดมุงคลของครูบาแก้วท่านนั้นมีไม่มากมายนัก ส่วนมากท่านไม่มีเจตนาที่จะสร้างด้วยเจตนาของท่านเอง นอกจากบางครั้งที่ชาวบ้านมาขออารมย์ท่านสร้าง แต่มีจำนวนน้อยมาก วัดมุงคลยุคนั้นได้แก่ ฝ้ายันต์ ฝ้ายันต์นกคุ้มเขียนมือ เสือยันต์ พระเนื้อตะกั่วผสมฟันของท่าน และพระผงพิมพ์รูปเหมือน ๑๐๘ พิมพ์หลังอิงผสมผงใบลาน ซึ่งวัดมุงคลแต่ละรุ่นล้วนเป็นที่เสาะแสวงหาของคนทั้งหลาย โดยเฉพาะวัดมุงคลยุคแรกๆ นั้นหายากยิ่ง

นอกจากนั้นก็มีพระผงรูปเหมือนเนื้อผงใบลานผสมเส้นเกศา ผงพลอย และเถาอัฐิของครูบาท่าน จากนั้นก็มีเหรียญรูปเหมือนรุ่นแรก พระรอด และพระผงรุ่นหลังที่ทางวัดสร้างขึ้น ซึ่งแต่ละรุ่นก็ได้รับความนิยมจากพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเชื่อในบารมี และศรัทธาในตัวครูบาแก้วท่าน ซึ่งก็สร้างกันขึ้นมาตามธรรมเนียม รักและศรัทธาท่านก็สร้างรูปท่านไว้บูชาเหมือนดังพระผงผสมเกศาของครูบาเจ้า ศรีวิชัย ซึ่งในปัจจุบันกาลบางวัดก็ยังมีดําริสร้างกันอยู่ และก็ได้ได้รับความนิยมตามสมควร

๒. ประวัติวัดต่อมกลาง

วัดต่อมกลาง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา วัดนี้เดิมชื่อวัดศรีดอนไชย ต่อมาเปลี่ยนเป็นวัดต่อมกลาง ตามชื่อหมู่บ้าน และลำน้ำต๋อม

วัดต่อมกลางประกาศตั้งวัดเมื่อปี พ.ศ.๒๓๔๖ ผูกพันธสีมาเมื่อปีพ.ศ.๒๓๕๐ ก่อนจะสร้างวัดนี้ ได้มีราษฎรอพยพมาจากเมืองลำปาง มาตั้งรกรากเป็นชุมชนอยู่ที่นี้ในราวปี พ.ศ.๒๓๔๖ แรกเริ่มสร้างวัด มีพระแสนภาพเป็นประธาน พร้อมด้วยทนายทนายิกา ก่อสร้างเป็นสำนักสงฆ์ปฏิบัติธรรม ต่อมาได้ไปนิมนต์ พระพิมสารจากวัดพระเจ้าทันใจ เมืองลำปาง มาเป็นประธานสร้างวัดและดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสองค์แรก ครอบครองสืบอายุชัย

ต่อมาพระอธิการคำมา ธรรมวิโส (สอนใจ) เป็นเจ้าอาวาส ได้สร้างอุโบสถขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยที่ดินก่อตั้งวัดเดิมมีประมาณ ๕ ไร่เศษ ต่อมาทางการได้สร้างถนนตัดผ่าน แยกที่ออกเป็นสองแปลง ที่ดินด้านด้านทิศใต้ได้สร้างเป็นตลาดประจำชุมชน ส่วนเขตที่ดินทางทิศเหนือเป็นเขตธรณีสงฆ์ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ พระอธิการบุญมี วชิรญาณโณ เจ้าอาวาส พร้อมด้วยทนายทนายิกาได้พร้อม

กันซื้อที่ดินทางทิศเหนือขยายเขตวัด เพิ่มอีก ๒ งาน ๗๐ ตารางวา รวมที่ดินวัดในเขตธรณีสงฆ์ทั้งหมด ๒ ไร่ ๓ งาน ๔๕ ตารางวา ปัจจุบันวัดต่อมกลาง มีพระอธิการประหยัด วชิรธัมโม เป็นเจ้าอาวาสรูปที่ ๒๗

ภายในวัดต่อมกลาง ยังเป็นที่ตั้งของ พิพิธภัณฑ์ผ้ายันต์โบราณยักษ์ พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ได้สร้างขึ้นมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๓ โดยมีพระอาจารย์สมศักดิ์ สิริมังคโล อดีตเจ้าอาวาสและอดีตเจ้าคณะตำบลบ้านต้อม เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อนำเอาโบราณวัตถุศิลปวัตถุและของสำคัญโบราณที่ทางวัดได้รวบรวมเก็บสะสมไว้เป็นจำนวนมาก อาทิ ผ้ายันต์ผืนใหญ่โบราณ และโบราณวัตถุศิลป ตลอดจนงานวัตถุอื่นๆของท้องถิ่น นำเข้าไปเก็บไว้ให้เป็นสัดส่วนและเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ให้กับประชาชน และใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ทักศศึกษาของโบราณและวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัดบ้านต่อมกลาง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เก็บรวบรวมวัตถุและศิลปวัตถุโบราณไว้ในพิพิธภัณฑ์ภายในวัด โดยเฉพาะเก็บรวบรวมผ้ายันต์โบราณผืนใหญ่ อายุกว่า ๒๐๐ ปี เป็นที่สนใจของผู้พบเห็น

พระอธิการประหยัด วชิรธัมโม เจ้าอาวาสวัดบ้านต่อมกลาง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา นำผู้เฒ่าผู้แก่เข้าไปในวัดดูพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมของโบราณล้ำค่าไว้ โดยเฉพาะผ้ายันต์ผืนผ้าโบราณขนาดใหญ่ ที่มีอายุกว่า ๒๐๐ ปี ซึ่งแต่ละผืนใส่กรอบติดไว้ตามฝาผนังจำนวนหลายสิบผืน แต่ละผืนมีเกจิอาจารย์ทั้งยุคโบราณ และยุคปัจจุบัน ลงตัวเลขยันต์และตัวอักษรไว้อย่างสมบูรณ์พร้อมสรรพ ซึ่งผ้ายันต์ผืนใหญ่เหล่านี้มีญาติโยมนำมาถวายวัด แต่ละผืนอายุกว่า ๒๐๐ ปี

เจ้าอาวาสวัดบ้านต่อมกลาง ระบุว่าผ้ายันต์โบราณที่เก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์ผ้ายันต์ยักษ์มีจำนวนหลายสิบผืน แต่ละผืนขนาดกว้างตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๘๐ เมตร ยาว ๒-๓ เมตร นำใส่กรอบไม้สักปิดกระฉากสีติดไว้กับฝาผนังในพิพิธภัณฑ์ และผนังในอุโบสถ เรียงเป็นระเบียบสวยงาม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และสืบทอดผ้ายันต์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ชมและศึกษา เป็นผ้ายันต์หายากที่เก็บรักษาถ่ายทอดจากอดีตเจ้าอาวาสรูปก่อนๆ สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เกจิอาจารย์ทั้งในยุครโบราณ และยุคปัจจุบัน ลงอักขระไว้อย่างสมบูรณ์ มีเอกลักษณ์ไม่เหมือนกัน มีทั้งรูปสัตว์ในวรรณคดี ตัวเลข และตัวอักษรเป็นภาษาล้านนาทั้งหมด

สำหรับผ้ายันต์ที่วัดบ้านต่อมกลางแห่งนี้ คาดว่าเป็นผ้ายันต์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศก็ว่าได้ ที่สำคัญการลงอักขระเลขยันต์นั้นคนโบราณจะถือฤกษ์ยามดีเป็นวันลงเลขอักขระ เช่น วันเพ็ญเดือน ๑๒ หรือ วันเบ็งปุ๊ด (วันพุธตรงกับขึ้น ๑๕ ค่ำ) วันพฤหัสบดี และวันสำคัญอื่นๆ

สำหรับผ้ายันต์ ตามความเชื่อของชาวพุทธมีมาตั้งแต่โบราณกาลว่า ผู้ใดได้ครอบครองหรือมีผ้ายันต์ไว้กับบ้านกับตัว หรือพกพา จะประสบแต่ความโชคดี แคล้วคลาดปลอดภัยจาก

ภยันตรายใดๆ เพราะฝ้ายันต์แต่ละผืนหากลงอักขระเลขยันต์แล้วจะนำเข้าพิธีปลุกเสกเพื่อให้เกิด
พุทธานุภาพ คຸ້ມครองปกป้องรักษาผู้ที่ครอบครองฝ้ายันต์ดังกล่าว

๓. ประวัติ วัดบ้านก้อง

วัดบ้านก้อง ตั้งอยู่เลขที่ ๔๑๗ บ้านก้อง ถนนสาย สบทา – ท่าลี่ หมู่ที่ ๑ ตำบลปาก
บ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๑ ไร่ ๓ งาน
๗๙ ตารางวา น.ส. ๓ เลขที่ ๕๐๐ อาณาเขต ทิศเหนือจดโรงเรียนวัดบ้านก้อง ทิศใต้จดถนน
สายสบทา-ท่าลี่ ทิศตะวันออกจดปากบ่อง ซอย ๑ ทิศตะวันตกจดปากบ่องซอย ๓ มีที่ธรณีสงฆ์
จำนวน ๑ แปลง เนื้อที่ ๔ ไร่ ๓ งาน ๓๕ ตารางวา น.ส. ๓ ก เลขที่ ๕๕๔ อาคารเสนาสนะ
ประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ ศาลาอเนกประสงค์ หอสวดมนต์ และโรงครัว
ปูชนียวัตถุมี พระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ ศิลปะสุโขทัย พระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง และหอพระไตรปิฎก
ศิลปะล้านนา สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐

วัดบ้านก้อง สร้างเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ โดยมีสาธุเจ้าอาวาส เป็น
ประธานพร้อมด้วยพระภิกษุสามเณร ศรัทธาสาธุชนทั้งหลาย ในละแวกนั้นร่วมกันสร้างขึ้น ได้รับ
พระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๔๗ เมตร
ยาว ๖๑ เมตร การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ-

- รูปที่ ๑ พระอธิการอนันต์ อานนโท
- รูปที่ ๒ พระพรหม
- รูปที่ ๓ พระครูบาอุปละ
- รูปที่ ๔ พระใหม่ ญาณะ พ.ศ. ๒๔๕๐ – ๒๔๕๓
- รูปที่ ๕ พระอิน อินโท พ.ศ. ๒๔๕๓ – ๒๔๕๖
- รูปที่ ๖ พระอธิการอ้าย เตโช พ.ศ. ๒๔๕๖ – ๒๔๕๙
- รูปที่ ๗ พระอธิการอ้าย อินโท พ.ศ. ๒๔๕๙ – ๒๔๖๓
- รูปที่ ๘ พระครูเสาร์ อินทนนโท ๒๔๖๓ – ๒๕๒๐
- รูปที่ ๙ พระโสภณกิตติธาดา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๖๑
- รูปที่ ๑๐ พระครูโกวิทธรรมวาที ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๖๓ - ปัจจุบัน

นอกจากนี้มีหอสมุดและโรงเรียนประถมศึกษา ตั้งอยู่ในที่ดินวัด เนื้อที่ ๔ ไร่ ๓ งาน ๓๕
ตารางวา ชื่อ โรงเรียนวัดบ้านก้อง มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน ๔ แปลง คือ ติดกับโรงเรียนวัดบ้านก้อง
จำนวน ซอย ๘ บ้านก้อง จำนวน พระธาตุกุด จำนวน ไร่ และที่หมู่ ๙ ตำบลต้นธง จำนวน ไร่

พระครูเสาร์ อินทนนโท ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๓
ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะแขวงป่าซางและบ้านโฮ้ง และได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็น
พระครูสัญญาบัตรที่ พระครูอุดมพุทธิธาดา ต่อมาได้ลาออกตำแหน่งและสมณศักดิ์ แต่ต่อมาก็ได้รับ
แต่งตั้งเป็นพระครูประทวนสมณศักดิ์อีกครั้ง และได้มรณภาพเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พุทธศักราช
๒๕๒๐ และได้รับพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๒๑

พระมหาสงคราม ปญญาวุธ น.ธ.เอก ปธ. ๗ ปริญญาโทโบราณคดีและการศึกษาแห่งเอเชีย ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๒๑ และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลปากบ่องอีกในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ และได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะอำเภอป่าซาง เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๔ เป็นเจ้าคณะอำเภอป่าซาง เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๓๐ เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญในราชทินนามที่ พระโสภณกิตติธาดา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๒

ในสมัยพระครูโกวิทธรรมวาทิ (อุตร อุตรเมธี) ได้ทำหน้าที่รักษาการเจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ และได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๔ ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดที่สำคัญ และได้บูรณะหอพระไตรรัตน์ จำนวน ๑ หลัง เพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแสดงวัตถุโบราณประจำวัดบ้านก้อง เช่น พระพุทธรูปปางต่างๆ , เครื่องบริขารของพระครูเสาร์ อินทนนโท (ครูบาเสาร์) อดีตเจ้าอาวาสรูปที่และ และวัสดุเครื่องใช้ที่เก่าแก่หลายชิ้น

๒.๙ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุและชุมชนในล้านนา ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

ปรีดา พูลสิน^{๗๔} ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส ถนนกรุงเกษม กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าชุมชน มีความหลากหลายในมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและโดดเด่น ปัญหาที่พบคือการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการจัดการองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้านการปฏิบัติ หน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนต้องมีการศึกษาความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและนำมาอนุรักษ์เผยแพร่ความรู้ ส่งเสริมและพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งชุมชนต้องทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ร่วมกับวัด บ้าน โรงเรียน และศูนย์เยาวชน พร้อมทั้งมีการพัฒนาคุณภาพและจำนวนบุคลากรทางวัฒนธรรมจะต้องมีการร่วมกำหนดแผนงานกิจกรรมด้านวัฒนธรรมร่วมกัน พบว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน ด้านวัฒนธรรม ที่จับต้องไม่ได้ พบว่าข้อมูลวัฒนธรรมด้านความรู้และหลัก ทฤษฎีปฏิบัติ ได้แก่ ความรู้ด้านวิปัสสนากรรมฐานมีอยู่มาก ด้านประเพณีปฏิบัติ คือ ประเพณีการแห่เทียนพรรษา รongลงมา ได้แก่การทำบุญชุมชน ประเพณีวันสงกรานต์ และประเพณี ลอยกระทงตามลำดับ และ การเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนพบว่า ทรัพยากร วัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหาร มีอยู่มากที่สุด มีผลงานชิ้นสำคัญ เช่น ภาพวาดวรรณกรรม “อิเหนา” บนฝาผนังพระวิหาร มีทั้งสิ้น ๓๘ ภาพ ภาพ “คตธรรม” บนเสาพระวิหาร มีทั้งสิ้น ๑๒ ภาพ และภาพ “เนื้อที่ห้ามมิให้ขุด ๑๐ ชนิด” บานประตูด้านในของประตู หน้าพระวิหาร มีทั้งสิ้น ๑๑ ภาพ และภาพวาดอื่นๆ รวมทั้งสิ้น ๑๐๘ ภาพ ซึ่ง

^{๗๔} ปรีดา พูลสิน (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส , วารสารวิจัยและพัฒนา ปีที่ ๔ , ๒๕๕๕

สภาพส่วนใหญ่ยังคงมีสภาพสมบูรณ์มีเพียงสีของ ภาพที่มีลักษณะจืดจางลงบ้าง คิดเป็นพื้นที่ชำรุดเสียหายร้อยละ ๒๐% ของพื้นที่

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนวัดโสมนัส ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนวัดโสมนัสมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าต่อการอนุรักษ์ รักษา สืบสาน และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชน นับเป็นกระบวนการสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ปรัชญา ศิลปะและประเพณี วัฒนธรรมให้ยังคงอยู่และถือปฏิบัติจวบจนปัจจุบัน ซึ่งชุมชนต่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เป็น ความสัมพันธ์แบบการมีส่วนร่วมของฝ่ายในชุมชน ส่วนใหญ่ เป็นกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และการ จัดฝึกอบรมในรูปแบบกิจกรรม โดยมุ่งเน้นกลุ่มเยาวชน และ ประชาชนทั่วไป ซึ่งวัด โรงเรียน ศูนย์เยาวชน และศูนย์เผยแพร่พุทธศาสนวันอาทิตย์ เป็นผู้รับผิดชอบร่วมกันจากการศึกษา พบว่า ระดับความร่วมมือในชั้นการปฏิบัติการมีอยู่มากที่สุด รองลงมาได้แก่ความร่วมมือในด้านการประชาสัมพันธ์ และ มีลักษณะความร่วมมืออยู่น้อยมากในชั้นการวางแผนการ ดำเนินงาน ซึ่งการวิจัยยังพบอีกว่า ชุมชนยังขาดการบูรณาการ ในขั้นตอนกำหนดนโยบายและแผนงานร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็น รูปแบบการปฏิบัติงานตามนโยบายองค์กร และตามหน้าที่ของ แต่ละหน่วยงาน ทำให้ไม่เกิดความร่วมมือในระดับมหภาค

ไกรสิทธิ์ วิไลเลิศ^{๗๕} ศึกษาเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์วัด เขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งการเรียนรู้ เพื่อศึกษาความต้องการรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ภายในวัด , เพื่อจัดเรียงลำดับความต้องการจัดการพิพิธภัณฑ์ภายในวัด เขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี และเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งการเรียนรู้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร การสำรวจใช้แบบสอบถาม แล้วทำ การวิเคราะห์ข้อมูล นำ ผลที่ได้มาวิเคราะห์หารูปแบบการจัดการและกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการผล การศึกษาพบว่าพิพิธภัณฑ์ในวัดนั้นมีทรัพยากรอยู่ครบ ทั้งสภาพแวดล้อมที่สวยงามแหล่ง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาพื้นบ้าน ในส่วนของการจัดการงาน ด้านพิพิธภัณฑ์ นั้น พบว่าการแสดงวัตถุดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี สำหรับความต้องการในด้าน ต่างๆ นั้น พบว่า นักท่องเที่ยวเห็นว่าความต้องการด้านการพัฒนารูปแบบการจัดการบุคลากรภายใน พิพิธภัณฑ์ อยู่ในระดับมาก ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในการให้ ผู้เข้าชมมีส่วนร่วมให้การจัดการ ให้มากขึ้นเพื่อความเหมาะสมและตรงกับความต้องการอย่างแท้จริงของผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ ด้าน การเงินและพัสดุในการจัดการพิพิธภัณฑ์ราคาของที่ระลึกในส่วนการจัดการแสดงอาจจะมีการปรับ ราคาให้มีความเหมาะสมจูงใจให้ผู้เข้าชมซื้อหากลับบ้านให้มากขึ้นกว่านี้ เพื่อจะได้นำงบประมาณใน ส่วนนี้ไปพัฒนางานด้านพิพิธภัณฑ์ต่อไป ด้านการจัดการภายในอาคารพิพิธภัณฑ์การจัดพื้นที่ในส่วน ต่าง ๆ ภายในอาคาร อาจจะมีการปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมต่อกับความต้องการของผู้เข้าชม พิพิธภัณฑ์ เพื่อพัฒนาและจัดทำ พิพิธภัณฑ์ต่อไป ด้านวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่นำมาใช้ในการ จัดการจัดอุปกรณ์ในการให้คำ บรรยายและนำชม ให้มากขึ้นอาจมีการปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสม เพื่อพัฒนาและจัดทำพิพิธภัณฑ์ต่อไป โดยอาจเพิ่มรูปแบบการท่องเที่ยว แบบการจัดนำชมวัด

^{๗๕} ไกรสิทธิ์ วิไลเลิศ (๒๕๕๖) ศึกษาเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์วัด เขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งการเรียนรู้, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม, คณะ ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา , บทคัดย่อ

พิพิธภัณฑ์และแหล่งการเรียนรู้ในเทศกาลสำคัญทางพุทธศาสนา เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพในการเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

ปราชญ์ เหลาละกะ^{๗๖} การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาเชิงสร้างสรรค์: พิพิธภัณฑ์วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษาและพัฒนากิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ของพิพิธภัณฑ์วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา เก็บข้อมูลด้วยวิธีผสมผสาน เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างคือ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ จำนวน ๕ คน ประชาชนในชุมชนจำนวน ๒๕ คน นักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ ๑ สาขาวิชาการศึกษา ตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร จำนวน ๒๗ คน และ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๓ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร จำนวน ๗๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ๑. การวิเคราะห์ SWOT พบว่า จุดแข็ง คือ พิพิธภัณฑ์มีงบประมาณสนับสนุนและมีโบราณวัตถุ ที่หลากหลายจุดอ่อน คือ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ขาดความรู้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ โอกาส คือ นโยบายส่งเสริมการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ของรัฐบาล อุปสรรค คือ พิพิธภัณฑ์ยังไม่เป็นที่รู้จัก อย่างกว้างขวาง ๒. ผลการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ พบว่า ๑) ด้านกระบวนการ สามารถส่งเสริมให้นักเรียนเกิด ความคิดสร้างสรรค์ความสนุก การเรียนรู้ร่วมกัน ความมีน้ำใจ ๒) ด้านผลผลิต ผลงานของนักเรียนแสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์และ ๓) ด้านผลกระทบและด้านความยั่งยืน นักเรียนเกิดความตระหนักในคุณค่า ของพิพิธภัณฑ์และครูสามารถนำไปพัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้หรือใช้เป็นสื่อการสอน ๓. ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนนักศึกษามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ปราชญ์ คำภักดี^{๗๗} (๒๕๖๑) , การจัดการพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน บ้านค้อ ตำบลลำห้วยหลวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการพิพิธภัณฑ์อีสาน วัดกลางโสมน และ ๒) เสนอแนวทางการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน งานวิจัยนี้เป็นการศึกษา วิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนบ้านค้อ ตำบลลำห้วยหลวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การลงพื้นที่สำรวจพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านค้อ หมู่ที่ ๔ และหมู่ที่ ๑๐ การสัมภาษณ์แกนนำชาวบ้านที่ได้รับการแต่งตั้งจากชาวบ้านค้อจำนวน ๑๐ คน การสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านค้อ การถอดบทเรียนจะมีผู้ถอดบทเรียนทั้งหมด ๙ คน เป็นผู้ร่วมกันถอดบทเรียน และผู้ถอดบทเรียนทั้ง ๙ คนจะเป็นผู้ทดลองปฏิบัติการ ในการจัดการพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน ผล

^{๗๖} ปราชญ์ เหลาละกะ (๒๕๕๕) , การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาเชิงสร้างสรรค์: พิพิธภัณฑ์วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม, วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕) , บทคัดย่อ

^{๗๗} ปราชญ์ คำภักดี (๒๕๖๑) , การจัดการพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน บ้านค้อ ตำบลลำห้วยหลวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ , ACADEMIC JOURNAL BANGKOKTHONBURI UNIVERSITY Vol.๗ No.๑ January - June ๒๐๑๘, หน้า ๔๔-๕๕.

การศึกษาพบว่าสภาพปัญหาของการจัดการพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน หลังจากที่ได้ พระครูขันติธรรมสมณภาพ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๙ พิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน ประสบปัญหา ๓ ประการ ประกอบด้วย ๑) ชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์ ๒) ชาวบ้านขาดความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ ๓) เจ้าอาวาสองค์ใหม่ไม่ได้สนใจและสนับสนุนพิพิธภัณฑ์อย่างจริงจัง แนวทางการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมนหลังจากนำแนวคิดการถอดบทเรียนโดยใช้ กระบวนการแบบ AAR ทำให้ได้แนวทางการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นประกอบด้วย ๑) นำคนนอกเข้ามา ทำความสะอาดพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านสำนึกและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ พิพิธภัณฑ์ ๒) เชิญนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมาให้ความรู้ ๓) นิมนต์เจ้าอาวาสไปเยี่ยม ชมพิพิธภัณฑ์วัดที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจหันกลับมาสนใจและฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน

อัญชลี สารสุวรรณ, ประยูร อัมสวาสดี และ ญัฐกฤตา งามมีฤทธิ์^{๗๘} (๒๕๖๔) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มรดกพื้นบ้านประเพณีของโรงเรียนชุมชนวัดตะเคียนงาม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรีเขต ๒ ผลการวิจัยพบว่าความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของประชาชน โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมากมีค่าเฉลี่ย ($X = 4.53$) และเมื่อพิจารณารายด้านทั้ง ๕ ด้านจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ด้านกระบวนการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์และด้านบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ๒. รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มรดกพื้นบ้านประเพณี ประกอบด้วย องค์ประกอบ ๕ ด้านคือ ๑) ด้านกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ๒) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ๓) ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ๔) ด้านกระบวนการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์และ ๕) ด้านบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยผ่าน ขั้นตอนการดำเนินงาน ๑) การศึกษาความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ๒)การศึกษา พิพิธภัณฑ์ต้นแบบ ๓) ศึกษาแนวคิดจากผู้นำองค์กรทางวัฒนธรรมผู้นำท้องถิ่นและชุมชน ๔) การทดลองจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และ ๕) การวิพากษ์รูปแบบการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และ ๓. กระบวนการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มรดกพื้นบ้านประเพณี ประกอบด้วยกิจกรรม ๑๐ องค์ประกอบ คือ ๑) การวางแผนกลยุทธ์ ๒) การจัด โครงสร้างองค์กร ๓) การจัดทำฐานข้อมูลในท้องถิ่น ๔) การจัดทำทะเบียน จัดหมวดหมู่ วัตถุและการจัดแสดง ๕) อาคารสถานที่ ๖) บุคลากร ๗) งบประมาณ ๘) การให้บริการและประชาสัมพันธ์ ๙) การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ๑๐) การสร้างเครือข่าย โดยทุกกระบวนการผ่านการทดลองจัดตั้งพิพิธภัณฑ์มรดกพื้นบ้านประเพณีของโรงเรียน ชุมชนวัดตะเคียนงาม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรีเขต ๒ เพื่อร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรม ท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนต่อไป

^{๗๘} อัญชลี สารสุวรรณ, ประยูร อัมสวาสดี และ ญัฐกฤตา งามมีฤทธิ์^{๗๘} (๒๕๖๔) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มรดกพื้นบ้านประเพณีของโรงเรียนชุมชนวัดตะเคียนงาม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรีเขต ๒ วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔ หน้า ๒๗๑- ๒๙๔.

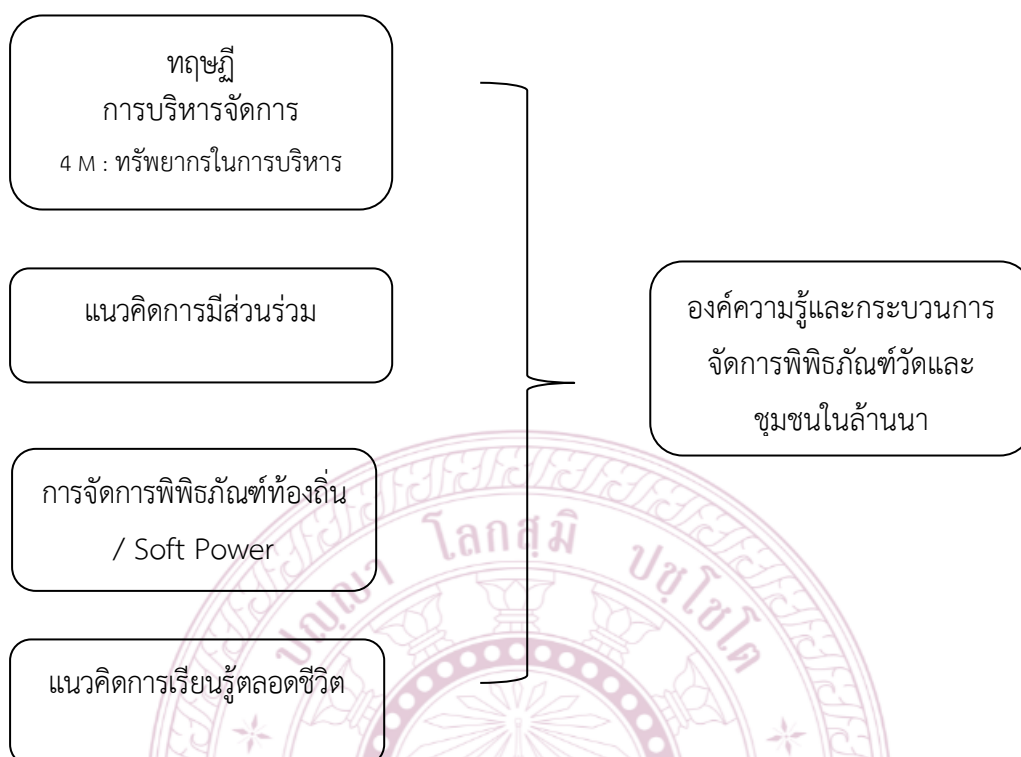
คาเมร่า เจราหวัง^{๗๙} (๒๕๖๓) ศึกษาเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหารในฐานะพิพิธภัณฑ์เอกชน อีกทั้งศึกษาบทบาทในการช่วยส่งเสริมพัฒนาชุมชนของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร เพื่อวิเคราะห์ถึงความสามารถของพิพิธภัณฑ์ในการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงมิติการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนที่ได้จากการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่ได้เป็นเพียงแค่สถานที่เก็บรักษาโบราณวัตถุ ดังโกดังเก็บของของชุมชนท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีค่าให้แก่ชุมชนได้เพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้สะดวกมากขึ้น รวมไปถึงศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา และรากเหง้าสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนของตนเอง อีกทั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังสามารถเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เป็นพื้นที่ที่จะเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยน นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังสามารถช่วยส่งเสริมพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้อีกด้วย ซึ่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย อีกทั้งยังเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเอกชนที่ก่อตั้งโดยคนในชุมชนเอง จึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหารในฐานะพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเอกชนจะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนและพัฒนาชุมชนได้อย่างไร

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วพบว่า มีความสอดคล้องกันในการศึกษาถึงศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา ที่มุ่งศึกษาถึงองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคล อันจะเป็นพื้นฐานเป็นของการเรียนรู้ในชุมชน และเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารพิพิธภัณฑ์ เพื่อที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของชุมชน เพื่อขับเคลื่อนให้ท้องถิ่นบรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เกิดเป็นสังคมฐานความรู้ และก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา ” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

^{๗๙} คาเมร่า เจราหวัง (๒๕๖๓) การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร , หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : บทคัดย่อ.

ภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น (๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น (๓) เพื่อเสนอแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา ดังนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน พร้อมทั้งการสร้างชุดกิจกรรมให้ความรู้ในด้านกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชน จะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ (Analytic Induction) จนก่อให้เกิดสังคມฐานความรู้ในชุมชนนั้น ๆ ประกอบด้วย

๑.การวิจัยเชิงเอกสาร มุ่งค้นหาข้อเท็จจริง^{๔๐} หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบันว่ามีสภาพความเป็นจริงเพื่อค้นหาข้อมูลที่มุ่งอธิบายถึงสภาพการณ์ในปัจจุบัน ด้วยการสืบค้นข้อมูลเอกสาร ซึ่งเป็นการศึกษาปัญหาอย่างกว้าง ๆ เพื่อสำรวจหาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงหรือลักษณะทั่ว ๆ ไปของสิ่งที่ทำการศึกษา ทั้งการค้นคว้าข้อมูลของการวิจัยเอกสาร ด้วยการสำรวจ สอบถามสภาพความเป็นจริงของเหตุการณ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ภายใต้การวิเคราะห์ข้อมูล

^{๔๐} Mogalakwe, M. (๒๐๑๖). The use of documentary research methods in social research African sociological review. ๑๐ (๑): p. ๒๒๑-๒๓๐.

จากเอกสารสิ่งพิมพ์ รวมทั้งข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ที่มีบุคคลอื่นได้บันทึกหรือตีพิมพ์เผยแพร่ไว้ และการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ที่มีที่มาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย รวมไปถึงผู้วิจัยได้ทำการสร้างปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับแหล่งข้อมูลที่มีใช้บุคคล ด้วยการค้นคว้าเอกสารต่างๆ เป็นข้อความที่มีผู้เขียนรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือสื่อในรูปแบบต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ ภาพวาด สมุดบันทึก ทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สืบค้นข้อมูลเอกสาร การสำรวจสภาพความเป็นจริงของเหตุการณ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลที่ศึกษาจะทำให้ได้ความรู้ใหม่จากเอกสารดังกล่าว ในลักษณะเป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) มุ่งค้นหาข้อเท็จจริง หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบันว่าด้วยการลงพื้นที่สำรวจควบคู่กันไปด้วย

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยจะทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purpose Sampling)^{๘๑} ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในสถานที่โดยศึกษาจากองค์การศึกษาที่มีการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ต่อศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัด และชุมชนในล้านนา รวม ๑๖ รูปหรือคน และผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) โดยประกอบด้วยตัวแทน ภาคประชาชน ภาครัฐ นักวิชาการ และผู้บริหารจัดการพิพิธภัณฑ จำนวน ๑๒ คน โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจงอีกด้วย

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่ทั้ง ๓ แห่ง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อทำการเตรียมการสร้างองค์ความรู้ในการจัดการ โดยใช้เทคนิคและกระบวนการจากการเผยแพร่ความรู้ในการจัดการระบบและกลไกการจัดการพิพิธภัณฑด้วยอิเล็กทรอนิกส์ อันเป็นการให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชุมชน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสมด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มเฉพาะ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อการวิเคราะห์และจัดทำเป็นองค์ความรู้สำหรับเป็นฐานของจัดกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ ก่อให้เกิดระบบและกลไกซึ่งจะเป็นแนวปฏิบัติที่ดีต่อไป โดยการวิจัยครั้งนี้ได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมี ๔ กระบวนการ ตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart (๑๙๘๘) กระบวนการวิจัยประกอบไปด้วย^{๘๒} การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) เพื่อสร้างหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้พัฒนาความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชุมชน

^{๘๑} ผู้วิจัยจะทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purpose Sampling) จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านทรัพยากรมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา นักวิชาการ และผู้บริหารองค์กรเท่านั้น

^{๘๒} Kemmis, S., & McTaggart, R. (๑๙๘๘). *The Action Research Planner* (๓rd ed.). Geelong, Australia: Deakin University Press, p.๑๑

๓.๒ พื้นที่ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ พื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยพื้นที่วัดที่มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ใน

๑. วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

๒. วัดบ้านต๋อม ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และ

๓. วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

พื้นที่ทั้ง ๓ แห่งเป็นพื้นที่การวิจัย เหตุผลที่เลือกพื้นที่นี้เนื่องจากวัดต่าง ๆ ตั้งอยู่ในบริบทของชุมชนที่เป็นชุมชนคุณธรรมต้นแบบโดดเด่นของพื้นที่ และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและมีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมานาน

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหาร ผู้จัดการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสถานที่โดยศึกษาจากองค์การศึกษาที่มีการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ต่อการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

- ๑) เป็นผู้ที่มีส่วนในการดูแลพิพิธภัณฑ์
 - ๒) เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์
 - ๓) เป็นบุคคลที่มีส่วนในการบริหารจัดการภูมิปัญญาและวัฒนธรรม
- เป็นจำนวน ๑๖ รูปหรือคน โดยมีรายชื่อดังต่อไปนี้
๑. พระครูพิศาลเจติยารักษ์
เจ้าอาวาสวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 ๒. พระครูโกวิทธรรมวาที,ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
 ๓. พระอธิการประหยัด วชิรธมโม เจ้าอาวาสวัดต๋อมกลาง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
 ๔. พระอาจารย์สมศักดิ์ สิริมงคล วัดต๋อมกลาง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
 ๕. ไวยาวัจกรวัดน้ำจำ
 ๖. ผู้ช่วยดูแลพิพิธภัณฑ์วัดน้ำจำ คนที่ ๑
 ๗. ผู้ช่วยดูแลพิพิธภัณฑ์วัดน้ำจำ คนที่ ๒
 ๘. ไวยาวัจกร วัดบ้านก้อง
 ๙. ผู้ช่วยดูแลพิพิธภัณฑ์วัดบ้านก้อง คนที่ ๑
 ๑๐. ผู้ช่วยดูแลพิพิธภัณฑ์วัดบ้านก้อง คนที่ ๒
 ๑๑. ไวยาวัจกร วัดต๋อมกลาง

๑๒. ผู้ช่วยดูแลพิพิธภัณฑวัดวัดต่อมกลาง คนที่ ๑
๑๓. ผู้ช่วยดูแลพิพิธภัณฑวัดวัดต่อมกลาง คนที่ ๒
๑๔. นายบุญสิทธิ์ หิรัญสารพงศ์ ,มัคคทายกวัดต่อมกลาง ตำบลบ้านต่อม อำเภอมือง จังหวัดพะเยา
๑๕. นายต้นตะวัน สุวรรณศรี, นักพัฒนาระบบการขึ้นทะเบียนอิเล็กทรอนิกส์
๑๖. นางสาวเมธิณี ศรีบุญเรือง, นักพัฒนาระบบการขึ้นทะเบียนอิเล็กทรอนิกส์

ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) โดยประกอบด้วยตัวแทนภาคประชาชน ภาครัฐ นักวิชาการ และผู้บริหารจัดการพิพิธภัณฑ จำนวน ๑๒ คน โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง โดยมีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑. นางลัษมา ธารีเกษ วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๒. นางสาวเสาวรีย์ บุญสา ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๓. นางสาวจิรพร อัฐมาลา นักวิชาการ สวทช. ภาคเหนือตอนบน
๔. นายอนุกุล ศิริพันธุ์ นักวิชาการ มิวเซียมลำปาง
๕. เจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑวัดน้ำจ้ำ
๖. เจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑวัดบ้านก้อง
๗. เจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑวัดบ้านต่อมกลาง
๘. คณะกรรมการวัดน้ำจ้ำ
๙. คณะกรรมการวัดบ้านก้อง
๑๐. คณะกรรมการวัดบ้านต่อมกลาง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้รูปแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิดในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยมีแนวคำถามที่พิจารณาตามกรอบแนวคิดการวิจัย และวัตถุประสงค์ของการศึกษา ในการมีส่วนร่วมการจัดตั้งพิพิธภัณฑวัดและชุมชน เพื่อ นำมาสร้างแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ แนวคำถาม ดังนี้

- ๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
- ๒) ข้อมูลสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติที่เป็นเลิศ ในการบริหารพิพิธภัณฑวัดและชุมชน เนื้อหาและรายละเอียด ประกอบด้วย วิธีการดำเนินการจัดตั้ง พิพิธภัณฑวัดและชุมชน / รูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชน / การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ใน พิพิธภัณฑวัดและชุมชน / การบริหารจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชน / บทบาทพิพิธภัณฑวัดและชุมชน ส่งผลต่อชุมชน ในด้าน สังคมและวัฒนธรรมเศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา

๓) ข้อเสนอแนะด้านจุดเด่นของพิพิธภัณฑวัดและชุมชนที่ส่งผลต่อความสำเร็จ โดยศึกษา รูปแบบวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์จากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคการวิจัยทางการศึกษา^{๘๓} ร่างแบบสัมภาษณ์ไปนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิง ฟินิจ (Face validity) แนะนำผลการพิจารณาของ ผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามกับนิยามปฏิบัติการ (Index of item objective congruence หรือ IOC) และ คัดเลือกข้อที่มีค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๖๐ ขึ้นมาเป็นประเด็นในการจัดทำแบบสัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นแบบ สัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างชนิดปลายเปิด (Structure In-Depth Interview) จำนวน ๑ ฉบับ โดยดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังนี้

๑) ศึกษาหลักการและทฤษฎี ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทางการ บริหารจัดการองค์กรเพื่อศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชน เพื่อความยั่งยืนจากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย กำหนดประเด็นหลักในการ สัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย ระบุรายการข้อมูลที่ต้องการของแต่ละประเด็น

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากที่ปรึกษา โครงสร้างวิจัย

๔) สร้างเครื่องมือการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง

๕) จัดทำร่างแบบสัมภาษณ์และรายการข้อคำถามแต่ละประเด็น โดยมีการสอบถามถึง วิธีการการถ่ายทอดเรื่องราวของพิพิธภัณฑแห่งนี้แก่ชุมชน การมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการ ๑) รวมคน ๒) ร่วมคิด ๓) ร่วมทำ ๔) ร่วมสรุปบทเรียน ๕) ร่วมรับผลการกระทำ ในการจัดการพิพิธภัณฑใน ชุมชนในมิติเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มิติทางเครือข่ายทางสังคม มิติด้านเทคโนโลยี เพื่อค้นหาข้อมูล รูปแบบของการจัดการพิพิธภัณฑ เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการ หรือมีผู้เชี่ยวชาญใน ท้องถิ่น รวมถึงการส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามามีร่วมในการวางแผนจัดการ และขยายวงกว้างไปถึงการ ร่วมกับเครือข่ายพิพิธภัณฑท้องถิ่นในจังหวัด เพื่อค้นหาข้อมูลปัจจุบันสภาพทั่วไปของการจัดการ พิพิธภัณฑท้องถิ่น โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบของจุดแข็งและจุดอ่อนตามสภาพตามปัจจัยภายใน โอกาสและอุปสรรคจากภายนอกองค์กรที่มีต่อการพัฒนาพิพิธภัณฑท้องถิ่น ในการเชื่อมโยงข้อมูลไปสู่ การวางแผนเพื่อบริหารจัดการการวางแผนโครงสร้างการ และกำหนดบทบาทที่สำคัญของผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ ชาวบ้าน วัด ราชการ โรงเรียน ที่เป็นแรงขับเคลื่อนหลักของการสร้างองค์ความรู้ในการ จัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่นเป็นลักษณะเช่นใดบ้าง และมีกระบวนการบริหารจัดการและกลไกให้เป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ด้วยการสนับสนุนในด้าน ปัจจัยในการสร้าง กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการ จัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่นทั้งในด้านการพัฒนาความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ทศนคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Behaviour) ของคนในชุมชน จนกระทั่งนำไปสู่การสร้างแนวปฏิบัติที่ดี

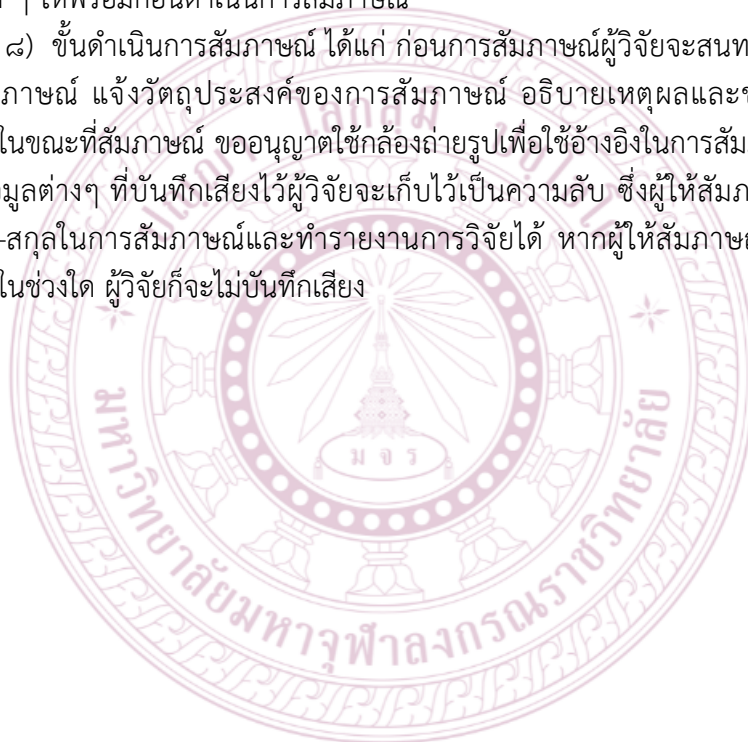
^{๘๓} ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, ๒๕๓๘

ในการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุและชุมชน ควรเป็นการสร้างแนวทางปฏิบัติร่วมกันรูปแบบใด จึงจะสามารถขับเคลื่อนชุมชนให้ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้

๖) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พิจารณาตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาและการใช้ภาษา จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

๗) จัดพิมพ์แบบแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง ฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๘) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านยินดีให้เปิดเผยชื่อ-สกุลในการสัมภาษณ์และทำรายงานการวิจัยได้ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

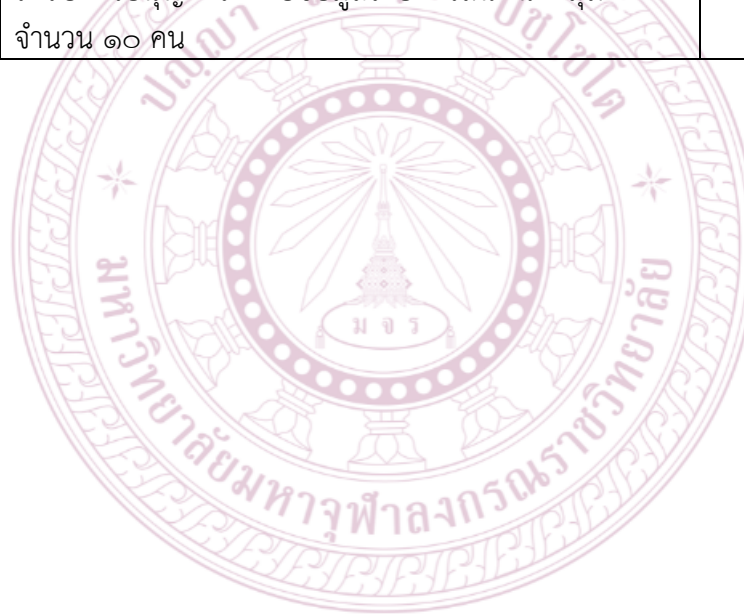
การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ๔ ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอน ที่	การวิจัย	การดำเนินการ	ผลที่ได้รับ
๑	การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากหนังสือและเอกสารงานวิชาการต่างๆ ทั้งที่เป็นหนังสือ และสื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ งานเขียนทางวิชาการ บทความทางวิชาการ ตลอดจนหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร สื่อสิ่งพิมพ์ประเภท	ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่เชื่อมโยง หรือที่มีส่วนสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระ และกรอบแนวคิดในการวิจัย และเป็นข้อมูลที่มีส่วนสัมพันธ์กับการสร้างเครื่องมือวิจัย ได้แก่ บทสัมภาษณ์	ข้อมูลเพื่อประกอบการวิเคราะห์ผลการวิจัย
๒	การสัมภาษณ์ (Interview) การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-Formal Interview) และการ	ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มคนต่าง ๆ ๑๖ รูปหรือคน โดยคำถามที่จะใช้จะเป็นเพียงแนวทางในการสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชน และให้ผู้สัมภาษณ์ตอบตามกรอบแนวคิด	ข้อมูลเพื่อประกอบการวิเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

	สัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการ (Information Interview)	การศึกษาและมีอิสระ ในการตอบโดยข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ทั้งหมดทำให้ทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตามกรอบแนวคิด	
๓	การสร้างชุดกิจกรรมให้ความรู้ในด้านกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชน	สร้างกิจกรรมการเสวนาความรู้ในด้านกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ชุดองค์ความรู้ด้านกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชน
๓	ร่างแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา	สร้างระบบและกลไกแนวปฏิบัติในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา ด้วยการใช้เทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการ ๑. ประชุมระดมสมองในกิจกรรมเสวนาความรู้ในด้านกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชน ๒. กระบวนการ A I C A-Appreciation การยอมรับชื่นชม ความคิดเห็น ความรู้สึกของเพื่อนสมาชิกในกลุ่มด้วยความเข้าใจในประสบการณ์ สภาพ และขีดจำกัดของเพื่อนสมาชิกแต่ละคน จึงไม่รู้สึกต่อต้านหรือวิจารณ์เชิงลบในความคิดเห็นของเพื่อนสมาชิก ทุกคนในกลุ่มมีโอกาสที่จะให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง เหตุผล ความรู้สึก และการแสดงออกตามที่เป็นจริง เกิดการยอมรับซึ่งกันและ	ระบบและกลไกแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน

		กัน มีความรู้สึกที่ดีมีเมตตาต่อกัน เกิดพลังร่วมกัน และความรู้สึกเป็นเครือข่าย เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม I-Influence เป็นการใช้ประสบการณ์ /ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคนที่มีอยู่ มาช่วยกันกำหนดวิธีการ / ยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์/อุดมการณ์ร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีการถกเถียงด้วยเหตุผลทั้งในประเด็นที่เห็นด้วยและขัดแย้งจนได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกัน C-Control เป็นการนำยุทธศาสตร์/วิธีสำคัญ มากำหนดแผนปฏิบัติการโดยละเอียด สมาชิกจะเลือกว่าตนเองสามารถรับผิดชอบในเรื่องใดด้วยความสมัครใจ ทำให้เกิดพันธะสัญญาข้อผูกพัน (Commitment) แก่ตนเองเพื่อควบคุมตน (Control) ให้ปฏิบัติตามบรรลุผลตามเป้าหมายร่วมของกลุ่ม ๓. บันทึก และตรวจสอบ ๔. วิเคราะห์ข้อมูล ๕. สังเคราะห์ข้อมูล	
--	--	---	--

๔	การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion)	เป็นการปฏิบัติงานในขอบเขตที่เป็นการให้ข้อมูลเพิ่มขึ้น ด้วยการสร้างวิธีการวางแผนการอภิปรายอย่างเฉพาะเจาะจงให้ความใส่ใจโดยออกแบบให้สามารถรับทราบถึงข้อมูลในประเด็นที่ให้ความสนใจปรากฏจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ได้รับการอนุญาตให้เก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน ๑๐ คน	ผลการยืนยันผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ที่ต้องการสร้างแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา
---	---	---	---

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

๓) ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ การสนทนากลุ่มเป็นการรวมกันขององค์ประกอบระหว่างการสัมภาษณ์และการสังเกตจากการเป็นผู้ที่มีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างโอกาสให้มีการค้นหาที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิเคราะห์ของบุคคลผู้มีส่วนร่วมเหล่านั้น โดยพิจารณาควบคู่กับการตอบสนองทางความคิด อันเป็นการดำเนินการทบทวนหลักการปฏิบัติของการสนทนากลุ่ม จะมุ่งเน้นถึงการวิเคราะห์รูปแบบ องค์ความรู้ที่ได้รับโดยผ่านข้อมูลที่ปรากฏความลึกซึ้ง ประกอบด้วย ๓ ประเด็น คือ (๑) ความชัดเจนในความหมาย (Articulated) (๒) ความบ่งชี้ที่สืบเนื่อง (Attributional) และ (๓) สิ่งที่ปรากฏออกมา (Emergent) โดยทั้งสามประเด็นต่างแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและผลการดำเนินการจากการประเมินที่ที่ได้รับภายใต้กรอบของวิธีการในลักษณะของกลุ่ม เพื่อสร้างเป็นมาตรฐานเชิงคุณภาพของการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุและชุมชนในล้านนา มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุ (๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุ (๓) เพื่อเสนอแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุและชุมชนในล้านนา ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาวิจัย เป็นส่วน ๆ ดังนี้

- ๔.๑ องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุ
- ๔.๒ กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุ
- ๔.๓ แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุและชุมชนในล้านนา

๔.๑ องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุ

การจัดตั้งพิพิธภัณฑวัตถุในประเทศไทยปัจจุบันได้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยจัดตั้งเพื่อรวบรวมสิ่งของ เครื่องสักการบูชา เครื่องใช้ทั้งของพระสงฆ์ที่เป็นศรัทธาของประชาชนในชุมชน เครื่องใช้ประจำท้องถิ่น หลักฐานในการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ การเรียนรู้ของคนในท้องถิ่น เรียนรู้จากของที่จับต้องได้มองเห็นเป็นรูปธรรม และสามารถเรียนรู้องค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่มีส่วนผสมของความรู้ ความคิด สติปัญญาที่สั่งสม เรียนรู้สืบทอดกันมายาวนาน และผสมผสานกับการนำมาใช้ดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นภูมิปัญญาที่มีลักษณะที่เป็นนามธรรม อาทิเช่น หลักความเชื่อ หลักธรรมคำสั่งสอน ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรม อาทิเช่น เทคโนโลยีการประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แพทย์พื้นบ้านและการดูแลสุขภาพ การเกษตร ศิลปะ หัตถกรรม สถาปัตยกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นความรู้แบบองค์รวมที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้หรือกิจกรรม ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เป็นวิถีความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamics) เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โยอาคัยวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเองของแต่ละชุมชน

องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์สามารถเรียนรู้ได้จากพิพิธภัณฑวัตถุที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและสร้างสรรค์สังคมแห่งการเรียนรู้ ช่วยกระตุ้นให้เกิด การเรียนรู้ ทั้งการรู้จักตนเองและการรู้จักผู้อื่น ฝึกให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญต่อการ ดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ อีกทั้งเป็นแหล่งเชื่อมโยงทางกาลเวลา สร้างความรู้และความเข้าใจในการ พัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี ช่วยให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติใน ท้องถิ่นตนเอง สร้างความตระหนักถึงจริยธรรมและศีลธรรม วัฒนธรรมการดำรงชีวิตโดยการใช้ทรัพยากร ร่วมกันและการแลกเปลี่ยนกัน รวมถึงรับรู้ความเป็นมาของตนเอง การสำนึกในความเป็นชุมชน ก่อให้เกิดความรัก และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ ในปัจจุบัน จึงต้องจัดแสดงโดยสะท้อนสาระความรู้

เพื่อให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ แสวงหา ความรู้ได้อย่างผลิตเพลินและกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ โดยการตั้งคำถามและการค้นหาคำตอบ ไม่ใช่เพียงการจัดเก็บ การจัดแสดงวัตถุการตกแต่งให้สวยงาม หรือการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อการ นำเสนอหรือการสืบค้นสารสนเทศเท่านั้น แต่จะต้องเป็นการนำระบบดิจิทัลมาใช้ในการสะสมความรู้ ภายในพิพิธภัณฑ์และการจัดเก็บเรื่องราวให้เป็นระเบียบเกิดการส่งต่อความรู้ไปยังคนรุ่นถัดไปได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการดูแลหรือการอนุรักษ์วัตถุ ภายในพิพิธภัณฑ์ก็เป็นความรู้เฉพาะด้าน

ในการทำความเข้าใจเพื่อให้เข้าถึงองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนานั้น จะต้องพิจารณาให้เข้าใจเจตนารมณ์ของการจัดพิพิธภัณฑ์ได้อย่างชัดเจนโดย พิพิธภัณฑ์ดังกล่าวจะเป็นแหล่งสำหรับจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจ ก่อให้เกิดประโยชน์ให้ทั่วถึงแก่บุคคลต่าง ๆ ในชุมชนและสังคม และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานดังกล่าว พิพิธภัณฑ์ต้องมีกระบวนการพัฒนาการทำงานภายในพิพิธภัณฑ์ ด้วยการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ ปรับปรุงคุณภาพและพัฒนารูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะเป็นการใช้ระบบ Electronics มาบริหารจัดการ ในการจัดแสดงและจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ พัฒนาการผลิตสื่อที่เหมาะสม รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานกับหน่วยงานอื่นนอก พิพิธภัณฑ์ เช่น สถาบันการศึกษา วัฒนธรรมจังหวัด สถาบันการท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้มาใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์อย่างเต็มประสิทธิภาพ ทั้งในด้านความรู้และผลิตเพลินสมกับเป็นสถาบันที่มีคุณค่าสถาบันหนึ่งของสังคม

พิพิธภัณฑ์สถานเป็นคำที่ใช้เป็นครั้งแรกที่เมืองอเล็กซานเดรีย ประเทศอียิปต์^{๔๔} เมื่อประมาณ ๓๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล เป็นสถานที่สำหรับใช้เป็นทางการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักปราชญ์ ผู้สนใจในด้านต่าง ๆ ซึ่งเริ่มต้นเป็นสถานที่ที่เรียกว่า The Museum of Alexandria ประกอบไปด้วย การรวบรวมสิ่งต่าง ๆ และ ความรู้เกี่ยวกับสวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ ห้องสำหรับศึกษาวิชากายวิภาคศาสตร์ ดาราศาสตร์ รวมไปถึงงานศิลปกรรมของปโตเลมีอีกด้วย สำหรับพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยเป็นคำที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบัญญัติขึ้นหลังจากที่พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์ ในพระบรมมหาราชวัง และสถานที่แห่งนี้ถือได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑ์แห่งแรกในประเทศไทยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมศิลปโบราณ โบราณวัตถุ และใช้สำหรับเปิดให้ผู้ที่มาเยี่ยมเยือน หรือบุคคลสำคัญระดับชาติได้เข้าเยี่ยมชม

สำหรับพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยเริ่มเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงสนพระทัยวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างยิ่ง ในขณะที่ทรงผนวชอยู่นั้น พระองค์มีความสนพระทัยในการเก็บรวบรวมสิ่งของโบราณ ซึ่งทรงพบระหว่างที่เสด็จธุดงค์ตามสถานที่ต่าง ๆ โดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้นำมาเก็บรักษาไว้ในพระบรมมหาราชวัง ภายในพระที่นั่ง
ราชฤดี ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เซอร์จอห์น เบาริ่ง ได้เขียนบันทึกในครั้งนั้นไว้ว่า

^{๔๔} สุมาลี สังข์ศรี และคณะ,การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ์, กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา,๒๕๔๘.

“มีเครื่องประดับทุกชนิด หลายชนิดเกี่ยวกับธรรมชาติ เป็นต้นว่า นอแรด รูปร่างแปลกประหลาด งาช้าง ประติมากรรมหลายชิ้นจากทวีปยุโรป แจกัน กระเบื้องถ้วยจากประเทศจีน เครื่องทรงสมัยโบราณของพระมหากษัตริย์ที่ล่วงลับไปแล้ว งาช้างและไม้จำหลักอย่างงดงาม เครื่องประดับทองและเงินพร้อมเครื่องเพชรนิลจินดาเป็นจำนวนมาก พระพุทธรูปหลายองค์ และองค์หนึ่งก็เป็นทองแท้ทั้งองค์...”

การพัฒนาและการให้เห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ได้พัฒนามาตั้งแต่การสัมมนาเรื่องหน้าที่ทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถาน ซึ่ง UNESCO จัดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ที่ Rio de Janeiro Brazil ทำให้ความหมายขอบข่ายของพิพิธภัณฑ์มีการพัฒนามาโดยตลอด ความหมายที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ได้แก่ ความหมายที่สภาพการพิพิธภัณฑ์ระดับชาติ กำหนดไว้ในบทบัญญัติมาตรา ๓ และ ๔ โดยมีรายละเอียดดังนี้

มาตรา ๓ สถาบันถาวรใดก็ตามที่สร้างขึ้นโดยไม่หวังผลประโยชน์หากำไรจัดตั้งขึ้นเพื่อบริการรับใช้สังคมและเพื่อพัฒนาสังคม และเปิดให้สาธารณชนทั่วไปเข้าชมเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการอนุรักษ์ การค้นคว้าวิจัย การสื่อสารความรู้ความเข้าใจและจัดแสดงเผยแพร่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อการเล่าเรียนและเพื่อความบันเทิงต่อหลักฐานทางวัตถุอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เรา ถ้าสถาบันใดอยู่ในขอบข่ายนี้สถาบันนั้นถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน

มาตรา ๔ ยังได้กล่าวถึงคำจำกัดความว่าพิพิธภัณฑ์สถานยังรวมถึง

๑. สถาบันเพื่อการอนุรักษ์หรือสงวนรักษาและแกลเลอรีที่จัดแสดงและเปิดบริการอย่างถาวร เช่น หอสมุด หอจดหมายเหตุ
๒. โบราณสถานทางธรรมชาติวิทยาแหล่งทางโบราณคดี และแหล่งทางชาติพันธุ์วิทยา ตลอดจนโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ และแหล่งหรือสถานที่ที่ลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ในตัวเองโดยธรรมชาติ ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์และปลูกฝังความรู้ความเข้าใจ
๓. สถาบันที่จัดแสดงเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เช่น สวนพฤกษชาติ สวนสัตว์ สถานเลี้ยงสัตว์น้ำ บริเวณสงวนสิ่งมีชีวิต วนอุทยาน ฯลฯ
๔. สถานที่ธรรมชาติที่จัดไว้เป็นเขตสงวน
๕. ศูนย์วิทยาศาสตร์และหอดาราศาสตร์

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นพิพิธภัณฑ์ สถานที่ที่มีสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ นำมาเก็บรวบรวมไว้เพื่อชื่นชมและศึกษาหาความรู้ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น พิพิธภัณฑ์ จึงเป็นสถานที่ตั้งขึ้นอย่างเป็นถาวร ไม่มีเจตจำนงมุ่งหวังการค้ากำไร มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาหาความรู้ และสุนทรียภาพของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง เป็นสถานที่ดำเนินงานโดยคณะบุคคลมีอาชีพ ซึ่งทำหน้าที่แสวงหาวัตถุสิ่งของเข้ามาเป็นสมบัติของพิพิธภัณฑ์ ทำหน้าที่ดูแลบำรุงรักษา อนุรักษ์ ค้นคว้า วิจัย หารายละเอียดวัตถุสิ่งของเหล่านั้น และจัดแสดงเผยแพร่แก่สาธารณชนเป็นปกติวิสัย ในทำนองเดียวกันพิพิธภัณฑ์ชุมชน (Community Museum) หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (Local Museum) ที่ซึ่งเป็นสถานที่จัดแสดงวัตถุซึ่งนำเสนอสิ่งที่ทำให้คนในท้องถิ่นรู้จักตนเองว่าอยู่ที่ไหน มีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างไร มีหลักฐานความเก่าแก่

ในการตั้งถิ่นฐานและการปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างไร และในการปรับตัวดังกล่าวทำให้ต้องพัฒนาเทคโนโลยีอะไรขึ้นมาควบคุม เรื่อยลงมาถึงพัฒนาการทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่จะทำให้แลเห็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในปัจจุบันและอนาคตได้ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นอาจพิจารณาได้จากข้อมูลและหลักฐานที่นำมาแสดงโดยทั่วไป ประกอบด้วยหลักฐานทางโบราณคดี ที่เป็นที่มาของประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม และหลักฐานทางชาติพันธุ์ ซึ่งได้จากวัตถุสิ่งของและคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น เป็นที่มาของประวัติศาสตร์ทางสังคม นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับประยุกต์และเปลี่ยนแปลงจนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม มีปราชญ์ชาวบ้าน หรือบุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในชุมชนซึ่งอาจเกิดขึ้นจากชาวบ้านหรือคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันสร้างขึ้น หรือเกิดจากหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล อบต. วัด หรือโรงเรียน ซึ่งทำหน้าที่ดูแลอยู่ เป็นสถานที่เก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของประวัติความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชนนั้น ๆ นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือประวัติศาสตร์ทางสังคม ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกันที่อาจมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ก็ได้ แต่เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดียวกันตั้งแต่ ๒ - ๓ ชั่วคนสืบลงไป ก็เกิดสำนึกร่วมกันขึ้นเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และกติกาในทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน โดยมีพื้นฐานทางความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงนับเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนแต่ละท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าให้กับบุคคลอื่น ๆ อีกด้วย

จากการศึกษาเอกสาร และการพิจารณาจากสื่อต่าง ๆ พบว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีความสำคัญต่อชุมชนแต่ละท้องถิ่น จะเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชุมชน ให้ คนในชุมชนเกิดความรักในชุมชนท้องถิ่น ช่วยให้คนทุกเพศ ทุกวัยหันกลับมาทำกิจกรรมร่วมกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวหากทำได้ดีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอาจเป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยวภายในชุมชนได้ อันจะเป็นการพัฒนาต่อยอดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่รวบรวมองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ภายในชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ทั้งองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน นอกจากนี้อาจเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้คำตอบแก้ปัญหาบางประการที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว อาทิ ประวัติของชุมชนท้องถิ่น ประวัติการเกิดภัยพิบัติภายในชุมชน ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติความเป็นมาของวัดอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เป็นต้น องค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากจะมีประโยชน์ในการเสริมสร้างองค์ความรู้ให้กับคนยุคใหม่ ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหา ตลอดถึงทำให้ทราบถึงแนวปฏิบัติที่เหมาะสมให้กับคนยุคปัจจุบันได้อีกด้วย

สำหรับแนวทางการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พบว่า การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตน วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเนื้อหาหรือเรื่องราวที่จะนำมาจัดแสดงให้พิพิธภัณฑ์ชุมชนแต่ละแห่งนั้น จะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้อาจจะกำหนดออกเป็นหัวเรื่องการนำเสนอออกได้เป็น ๕ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง สภาพทั่วไป การปกครอง ทรัพยากร และข้อมูลทั่วไปของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

๒. ประวัติความเป็นมาและข้อมูลทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น

๓. ข้อมูลทางวัฒนธรรมของชุมชนในทุกด้าน อาทิ กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา การแต่งกาย อาหาร สันทนาการ ระบบครอบครัว เครือญาติ ประเพณีและจารีต ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรากฏการณ์ของชุมชน เป็นต้น

๔. เหตุการณ์สำคัญของชุมชนรวมทั้งบุคคลสำคัญของชุมชน

๕. สิ่งสำคัญต่าง ๆ ของชุมชน เช่น สถานที่สำคัญของชุมชน ทั้งสถานที่สำคัญทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางเกษตรกรรม เป็นต้น สินค้าพื้นเมืองที่โดดเด่น รวมทั้งกิจกรรมหรือประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น

การศึกษารวบรวมข้อมูลของชุมชนท้องถิ่นในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ แหล่งข้อมูลที่สำคัญก็คือคนในชุมชนนั่นเอง ข้อมูลที่ได้ถือว่าเป็นความรู้อันมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อนำมาประกอบกับการจัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และสิ่งของสะสมของชุมชนที่ได้ทำการแยกแยะและจัดแสดงพร้อมข้อมูลของวัตถุที่ถูกต้อง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งนั้นย่อมเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างแท้จริง

ในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น มีการนำเสนอผ่านการจัดนิทรรศการซึ่งกษพร หัสติน^{๔๕} ได้เสนอรูปแบบของนิทรรศการไว้ ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑. นิทรรศการที่มุ่งเน้นวัตถุ (Object-based Exhibition) เป็นนิทรรศการที่เน้นการจัดแสดงวัตถุเป็นหลักสำคัญ นิยมจัดในพิพิธภัณฑ์ศิลปะทั่วไป อาจเป็นการจัดแสดงวัตถุนั้นในลักษณะที่เป็นแสดงความงามและความสำคัญของวัตถุ หรือเป็นการจัดแสดงให้เห็นความเป็นมา ความสัมพันธ์ ความเกี่ยวข้องของวัตถุนั้นที่มีต่อปัจจัยภายนอก เช่น ศาสนา สังคม วัฒนธรรม หรือคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นต้น

๒. นิทรรศการที่มุ่งเน้นการปฏิสัมพันธ์กับผู้เข้าชม (Interactive Exhibition) ถือเป็นนิทรรศการที่ต้องการมีส่วนร่วมของผู้ชม อาจเป็นนิทรรศการที่อธิบายให้เห็นขั้นตอนของกิจกรรมต่าง ๆ โดยผู้ชมจะสามารถทราบขั้นตอนเหล่านั้นด้วยการทดลอง แตะต้อง สัมผัส และเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อที่จัดเตรียมไว้

๓. นิทรรศการที่มุ่งเน้นเนื้อหา (Topic Exhibition) เป็นนิทรรศการที่เดินเรื่องโดยอาศัยการถ่ายทอดเรื่องราวและเนื้อหาที่ต่อเนื่องกันในแต่ละส่วนผ่านการเขียนบท เช่นเดียวกับการเขียนบทภาพยนตร์ สารคดี หรือละครเวที เนื่องจากเนื้อหาที่เป็นนามธรรมไม่อาจแทนด้วยวัตถุ หรือสื่อ

^{๔๕} กรมศิลปากร, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ขาวนาไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๗), หน้า ๕๖.

ประเภทใดประเภทหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการบอกเล่าผ่านสื่อที่แตกต่างหลากหลาย เพื่อให้เห็นภาพรวมของเนื้อหาทั้งหมดในลักษณะที่เป็นหนึ่งเดียว

การจัดนิทรรศการทั้ง ๓ รูปแบบสามารถใช้ร่วมกันได้ โดยไม่จำเป็นต้องจัดเพียงรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง สำหรับการแบ่งประเภทของการจัดนิทรรศการนั้น จิรา จงกล^{๘๖} ได้แบ่งไว้ ๒ ประเภทสรุปได้ดังนี้

๑. การจัดแสดงถาวร (Permanent Exhibition) ได้แก่ การจัดห้องแสดงแต่ละห้องเป็นการถาวร หรือเป็นการตั้งแสดงไว้เป็นประจำ การจัดแสดงถาวรไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย แต่จะมีการแก้ไขปรับปรุงตกแต่งใหม่เป็นครั้งคราว แต่ละห้องจัดแสดงไม่ต่ำกว่า ๕ ปี จึงเปลี่ยนแปลงปรับปรุงใหม่ครั้งหนึ่ง

๒. การจัดแสดงชั่วคราว (Temporary Exhibition) หรือการจัดแสดงหมุนเวียน (Changing Exhibition) เป็นห้องจัดแสดงที่จัดไว้ชั่วคราว แต่ละเรื่องชั่วคราวเวลาสั้น ๆ แล้วเปลี่ยนเรื่องอื่นใหม่หมุนเวียนไป เพื่อชักจูงความสนใจแก่ชุมชนในกรณีที่พิพิธภัณฑ์ได้รวบรวมสิ่งของเข้าใหม่เป็นจำนวนมาก ก็นำออกจัดแสดงชั่วคราวเพื่อดึงดูดความสนใจและให้ความรู้ในเรื่องวัตถุที่ได้มาใหม่ระยะเวลาของการจัดแสดงชั่วคราวเป็นระยะเวลาสั้นประมาณ ๑ – ๒ เดือน

สำหรับบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ไว้เป็นหมวดใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้^{๘๗}

๑. การรวบรวมวัตถุ การรวบรวมเป็นหน้าที่ประการหนึ่งในจำนวนงานใหญ่ ๆ ในพิพิธภัณฑ์เพราะถ้าปราศจากงานชิ้นนี้แล้ว พิพิธภัณฑ์จะเกิดขึ้นไม่ได้โดยเด็ดขาด การรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ สามารถให้ความรู้อย่างกว้างขวางแก่ผู้ที่เข้ามาชม การรวบรวมสิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับเวลาสถานที่ และการเก็บรักษา และวัตถุที่เก็บรวบรวมในระยะแรกมักเกี่ยวกับจำพวกงานทางศิลปะและหลักฐานทางโบราณคดีเพื่อสนับสนุนอารยธรรมเบื้องต้น

๒. การจำแนกประเภทและศึกษาวิจัย คือ การจำแนกประเภทวัตถุให้ถูกต้องและแน่นอนตามลักษณะทางกายภาพ อายุ รูปแบบ สมัยที่มา แหล่งกำเนิด หากไม่สามารถตรวจสอบได้ อาจทำการค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติม โดยวิธีเปรียบเทียบและทดลองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้กับวัตถุนั้น ได้ศึกษาตัวอย่างของวัตถุแต่ละชิ้นที่ได้รับ นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ยังจะต้องให้บริหารแก่ประชาชนในเรื่องการตรวจสอบวัตถุและข้อเท็จจริงทางวิชาการอีกด้วย รวมทั้งเจ้าหน้าที่และนักวิชาการในพิพิธภัณฑ์จะต้องศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในเรื่องที่ตนสนใจ เพื่อยกระดับพิพิธภัณฑ์ของตนให้เสมือนสถาบันการศึกษาสถาบันหนึ่งที่สร้างสรรค์ความรู้ทางวิชาการ และเป็นที่เชื่อถือแก่ประชาชนทั่วไป

๓. การทำบันทึกหลักฐาน การจัดรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับหลักฐานวัตถุที่รวบรวมไว้แล้วจัดลงในป้ายหรือสลากใส่ลงบนวัตถุ ตู้ใส่วัตถุ และจำเป็นต้องบันทึกหลักฐานไว้ในทะเบียนใหญ่ ซึ่งจะแสดงถึงสิ่งที่รวบรวมมานั้นทั้งหมด ตามลำดับวัน เดือน ปี หรือบันทึกในเล่มสมุดเป็นชุด ๆ เช่นเดียวกับเรื่องราวที่ได้ลงทะเบียนและลงตามลำดับวัน เดือน ปี เช่นเดียวกัน และจะ

^{๘๖} จิรา จงกล, พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓.

^{๘๗} นิคม มูลสิกะคามะ อังใน สิริินยา จุฑาเทียบ, ๒๕๔๖.

ได้รับความสะดวก เมื่อมีสารบัญที่บันทึกตัวอย่างแต่ละชิ้นลงบนบัตรซึ่งมีเรื่องราวต่าง ๆ ของวัตถุในบัตรนั้น ซึ่งมีการนำไปเก็บไว้ที่ปลอดภัย

๔. การสงวนรักษา การเก็บรักษาวัตถุต่าง ๆ ต่อการทำลายทางฟิสิกส์หรือการเสื่อมทางเคมีหรือการคุกคามโดยพวกอินทรีย์สาร ซึ่งจะมีวิธีการเก็บรักษาวัตถุต่าง ๆ ตามแต่ลักษณะของวัตถุ นั้น ๆ รวมทั้งการซ่อมแซมเมื่อเกิดการชำรุดเสียหาย

๕. การรักษาความปลอดภัย การสงวนรักษาให้ปลอดภัยจากการเสื่อมชำรุดตามกาลเวลา และคุ้มครองความปลอดภัยจากโจรและอัคคีภัย โดยระบบรักษาความปลอดภัยที่เหมาะสมกับประเภทของพิพิธภัณฑ์และสภาพแวดล้อม ซึ่งรวบรวมไปถึงการบรรจุ การขนส่งวัตถุและการควบคุมจำนวนวัตถุให้เหมาะสมกับสถานที่ที่จัดแสดง

๖. การจัดแสดง การจัดแสดงเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างความสนใจให้แก่ผู้ชม ให้เกิดความคิดเปรียบเทียบกันระหว่างสิ่งใกล้เคียงและสร้างความนึกคิดของคนทั้งกลุ่ม การจัดนั้นจะต้องทำให้สะดุดตาของผู้ชมและผู้ผ่านไปมา รวมทั้งก่อให้เกิดความสนใจที่จะเข้ามาพิจารณาอย่างใกล้ชิด ๆ การจัดแสดงต้องใช้ความรู้ทางธรรมชาติและใช้จิตวิทยาในการออกแบบ ตลอดจนความชำนาญในการจัดวัตถุชนิดต่าง ๆ จุดมุ่งหมายของการจัดแสดงต้องใช้เทคนิคในการจัดห้องแสดง การใช้สีทางศิลปะประกอบด้วยเครื่องประดับและเครื่องตกแต่ง สามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้

การจัดนิทรรศการ ต้องมีวัตถุประสงค์ของการจัดแสดง คำนึงถึงเนื้อหา กิจกรรมทางการศึกษา และอาจใช้สื่อต่าง ๆ มาประกอบการจัดแสดงได้ เช่น สไลด์ วิดีทัศน์ เอกสาร ฟันหรือโมเดล และคำบรรยาย

๗. การบริหารทางการศึกษา สิ่งที่ผู้จัดแสดงจะต้องกระทำในการจัดแสดงงานต่าง ๆ คือ การเร้าความรู้สึกของผู้ชมให้เกิดความอยากเห็นต่อสิ่งที่จัดแสดง และความอยากรู้อยากเห็นนี้จะทำให้ได้รับคำตอบเป็นที่น่าพึงพอใจ ความอยากรู้อยากเห็นไม่ควรจำกัดเฉพาะตัวอย่างชิ้นเดียวต่อหน้าท่านผู้ชม แต่ควรจะมีมากกว่านั้น ซึ่งการสร้างความรู้ทางการศึกษาเหล่านี้สามารถนำไปใช้ได้ถึงปัญหาการรับรู้ของคนตามความรู้สึกในทางศิลปะ ความนึกคิด และอุดมคติ การจัดแสดงตัวอย่างวัตถุเป็นกลุ่มและมีคำอธิบายประกอบ เป็นการสอบผู้ชมถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิชาทางวิทยาศาสตร์และศิลปะ และนี่เป็นจุดมุ่งหมายของพิพิธภัณฑ์ที่จะให้ความรู้อย่างกว้างขวางแก่ผู้ชมจนถึงที่สุด

๘. การประชาสัมพันธ์ การบริการที่ทำให้เกิดความสะดวกสบายและความพึงพอใจแก่ผู้ชมรวมทั้งการสร้างภาพพจน์และความสัมพันธ์ระหว่างตัวพิพิธภัณฑ์กับประชาชนถือว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ทั้งสิ้น ซึ่งงานประชาสัมพันธ์ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ เช่น การจัดทำสมาชิกหรือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชม บริการให้ความสะดวกสบายแก่ผู้ชม ร้านค้า การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ฯลฯ โดยเฉพาะการโฆษณาประชาสัมพันธ์ จะทำได้โดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เทปโทรทัศน์ ฯลฯ การแสดงต่าง ๆ และการสารสนเทศเพื่อเข้าถึงผู้ชมทุกระดับได้ง่ายยิ่งขึ้น

๙. การประเมินผล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกระดับ จำเป็นต้องมีการประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาระบบบริหารและการจัดการ รวมทั้งสามารถตรวจสอบได้โดยการประกันคุณภาพภายในและในฐานที่พิพิธภัณฑ์ถือเป็นสถาบันการศึกษานอกระบบอย่างหนึ่ง จึง

ควรมีการนำระบบการประเมินผลมาใช้เพื่อพัฒนาความพร้อมของบุคลากร การบริหาร การปฏิบัติงานวิชาการ และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ คือ มีบทบาทหน้าที่ในการรวบรวมวัตถุ จำแนกประเภทและศึกษาวิจัย ทำบันทึกหลักฐาน สงวนรักษา รักษาความปลอดภัย จัดแสดง บริการ ศึกษา ประชาสัมพันธ์และประเมินผล ล้วนเป็นบทบาทที่สำคัญในการส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์เป็น สถานที่ศึกษานอกระบบ ที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนทุกระดับชั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ พิพิธภัณฑ์ในอนาคตจึงถือเป็นเสมือนแหล่งการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการปลูกฝังการใช้พิพิธภัณฑ์อย่างถูกต้องด้วยการให้บริการการศึกษาแก่เยาวชนอย่างถูกวิธี จะช่วยให้ พิพิธภัณฑ์เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการหาความรู้เพิ่มเติม ทั้งช่วยพัฒนาศักยภาพและทักษะด้านต่าง ๆ ของเยาวชนให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตได้

องค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์

บทบาทในการให้ความรู้แก่ประชาชนของพิพิธภัณฑ์ในช่วงก่อนคริสตวรรษที่ ๒๐ เป็นการ ให้ความรู้โดยผ่านวัตถุแสดงเป็นสำคัญ^{๘๘} ทั้งนี้ เพราะในอดีตพิพิธภัณฑ์ใช้วัตถุเป็นตัวนำและเป็น ศูนย์กลางในการดำเนินงาน คนมาพิพิธภัณฑ์เพื่อมาชมวัตถุ งานวิจัยในพิพิธภัณฑ์ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับ วัตถุเป็นรายชิ้น สิ่งพิมพ์ก็เป็นเรื่องวัตถุ บุคลากรที่ทำงานในพิพิธภัณฑ์ก็มักจะมีเพียงคนกลุ่มเดียว คือ ผู้เชี่ยวชาญที่มีความสามารถในการศึกษาวัตถุ ฉะนั้นความรู้ที่ผู้เข้าชมได้รับมักจะเป็นเรื่องราว เกี่ยวกับวัตถุนั้นเอง แม้แต่การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนในคริสต์วรรษที่ ๑๙ ก็ยังมีบทเรียนที่ เกี่ยวกับวัตถุ แต่ในปัจจุบันนี้ พิพิธภัณฑ์ได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ใหม่ โดยใช้ผู้เข้าชมเป็นแกนกลางในการ ดำเนินงานแทนวัตถุในการดำเนินงาน โดยวิธีใหม่นี้พิพิธภัณฑ์ทุ่มเทเวลาและงบประมาณส่วนหนึ่งเพื่อ ศึกษาว่า กลุ่มผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์คือใคร เมื่อทราบกลุ่มเป้าหมายแล้วจึงจัดนิทรรศการและกิจกรรมใน พิพิธภัณฑ์ได้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับ วัตถุก็ยังคงเป็นงานหลักของพิพิธภัณฑ์ แต่มีข้อแตกต่างคือ ในการศึกษาชั้นนี้ได้เน้นความเชื่อมโยงวัตถุ กับเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับคน ทั้งนี้ เพื่อสามารถสร้างความเข้าใจ ที่ครบถ้วนถ่องแท้เพื่อให้ความรู้และกระตุ้นความสนใจแก่ผู้ชม

วัตถุที่พิพิธภัณฑ์ได้รวบรวมอนุรักษ์และจัดแสดงนั้นเป็นหลักฐานสำคัญที่เชื่อมโยงไปถึง คนและบริบททางสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายที่รายล้อมอยู่โดยรอบ ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ หรือวัตถุพื้นบ้าน เป็นส่วนที่เกี่ยวพันกับมนุษย์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับวัตถุธรรมชาติก็ต้องมี ความเกี่ยวพันกับธรรมชาติและโลก ซึ่งเป็นภารกิจหลักของพิพิธภัณฑ์ที่จะต้องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ระหว่างวัตถุกับองค์ประกอบหรือบริบทรอบตัวให้ได้ จึงจะสามารถให้ความรู้ ความบันเทิง หรือ ความรู้ลึกอื่น ๆ ให้แก่ผู้เข้าชมได้อย่างถูกต้อง ดังที่ Gary Edson นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ท่านหนึ่งเสนอ ว่า หลักในการจัดการพิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้และให้การศึกษาแก่ผู้เข้าชมจะสัมฤทธิ์ผลได้

^{๘๘} Hooper Greenhill อ้างใน สิริญา จรูเทียบ, “การนำเสนอระบบจัดการพิพิธภัณฑ์ของดีเมือง กาฬสินธุ์เพื่อการศึกษาของชุมชน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร (สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา ภาควิชาโสตทัศน ศึกษา คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

ต่อเมื่อผู้จัดทำความเข้าใจว่า องค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์ไม่ใช่มีแต่วัตถุอันมีค่าแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีหลายส่วนประกอบด้วยกัน ดังนี้

๑. วัตถุ (Object) หมายถึง วัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ อดีตที่ผ่านมาพิพิธภัณฑ์ใช้วัตถุเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน แต่ปัจจุบันนี้พิพิธภัณฑ์ได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ใหม่ โดยใช้ผู้เข้าชมเป็นแกนกลางแทนวัตถุ

๒. สิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึง สิ่งแวดล้อม หรือบริบททางสังคม การจัดแสดงวัตถุในปัจจุบัน ควรเข้าใจวัตถุอย่างถ่องแท้และเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมที่ประกอบวัตถุให้ได้เพื่อนำมาใช้เป็นเนื้อหาขององค์ความรู้

๓. วัตถุประสงค์ (Objective) หมายถึง การกำหนดวัตถุประสงค์อันจะเป็นแนวทางด้านการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ โดยคำนึงถึงการเกิดผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนหรือผู้เข้าชม

๔. การบูรณาการ (Interdisciplinary) หมายถึง การบูรณาการ หรือสหวิทยาการ ที่ต้องดำเนินไปในพิพิธภัณฑ์โดยการผสมผสานองค์ความรู้ต่าง ๆ กับแนวคิดทางการศึกษาให้เกิดขึ้นและแผนแพร่ออกไปในรูปแบบที่เหมาะสม

๕. อักษรศาสตร์ (Humanistic) หมายถึง ความสัมพันธ์กับมนุษย์ คือ วัตถุหรือสิ่งที่พิพิธภัณฑ์ได้รวบรวมอนุรักษ์และจัดแสดงไว้เป็นหลักฐานสำคัญที่เชื่อมโยงไปถึงคนและบริบททางสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมอยู่โดยรอบ ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ หรือวัสดุพื้นบ้าน เป็นส่วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งสิ้น

๖. ความสนุกเพลิดเพลิน (Enjoyable) หมายถึง ความเพลิดเพลินเป็นสิ่งที่ต้องตระหนักเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงที่เน้นให้ความสำคัญที่วัตถุ เป็นการให้ผู้เข้าชมเป็นศูนย์กลาง จึงต้องคำนึงถึงความสนุกสนานเพลิดเพลินของผู้เข้าชมจากการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์

กล่าวโดยสรุปคือ พิพิธภัณฑ์จำเป็นต้องศึกษาวัตถุจนเข้าใจอย่างถ่องแท้และเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมที่ประกอบวัตถุให้ได้ เพื่อนำมาใช้เป็นเนื้อหาขององค์ความรู้ซึ่งนับเป็นความสำคัญอันดับแรกที่ต้องดำเนินการ ลำดับต่อไปคือต้องพิจารณาหาแนวความคิดทางการศึกษา ลำดับสุดท้ายคือ การหากลยุทธ์ผสมผสานองค์ความรู้กับแนวคิดทางการศึกษาและเผยแพร่ออกมาในรูปแบบที่เหมาะสมต่อไป

ปัจจุบันรูปแบบของการเผยแพร่องค์ความรู้ที่พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ รูปแบบใหญ่ ๆ^{๘๙} คือ

๑. การจัดนิทรรศการ แบบถาวรและแบบชั่วคราว

๒. การจัดกิจกรรมเสริม

กระบวนการบริหารจัดการอาจจำแนกในรูปแบบที่แตกต่างจากกัน กระบวนการบริหารจัดการแบ่งเป็น ๗ หน้าที่^{๙๐} ประกอบด้วยขั้นตอนที่เรียกกันย่อ ๆ ว่า POSDCORB คือ

^{๘๙} อภิญญา บัวสรวง อ่างใน สิริินยา จุฑาเทียบ, “การนำเสนอระบบจัดการพิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์เพื่อการศึกษาของชุมชน”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*, (สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา ภาควิชาโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๙๐} Gulick, Luther, and L. Urwick, *Papers on the Science of Administration*, (New York: Harper & Row, ๑๙๓๙), p ๑๓.

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนหรือวางโครงการอย่างกว้าง ๆ ว่ามีงานอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ พร้อมด้วยวางแผนวิธีปฏิบัติ ระบุวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ๆ ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒) การจัดองค์กร (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือของตำแหน่งต่าง ๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมด้วยกำหนดลักษณะและวิธีการติดต่อประสานสัมพันธ์กันตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นกันไป

๓) การจัดบุคลากร (Staffing) หมายถึง การบริหารงานบุคคลของหน่วยงาน ตั้งแต่การแสวงหา การบรรจุ แต่งตั้ง การฝึกอบรมและพัฒนา การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากตำแหน่งงานรวมทั้งการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานที่ดีให้มีอยู่ตลอดไป

๔) การสั่งการ (Directing) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการหลังจากที่ได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบแล้วรวมทั้งการติดตามและให้มีการปฏิบัติงานตามคำสั่งนั้น ๆ ในฐานะที่ผู้บริหารเป็นผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาของหน่วยงาน

๕) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานหรือสื่อสารสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่าง ๆ ภายในองค์กรให้เข้ากันได้ เพื่อให้งานเดินและเกิดประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน ทำให้ทุกหน่วยงานประสานกลมกลืนกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หลักขององค์กรร่วมกัน

๖) การรายงาน (Reporting) หมายถึง การเสนอรายงานให้ผู้บริหารที่รับผิดชอบต่าง ๆ ทราบความเคลื่อนไหว ความเป็นไปเป็นระยะ ๆ ทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาได้ทราบความก้าวหน้าของงานของตนอยู่เสมอ การเสนอรายงานจำเป็นต้องมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานมีการวิจัย การประเมินผล และมีการตรวจสอบเป็นระยะ ๆ เพื่อการปรับปรุงได้ทันทีหรือการปรับปรุงในอนาคต

๗) การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดทำงบประมาณการเงิน การวางแผนหรือโครงการใช้จ่ายเงิน การทำบัญชี และการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม โดยจะมีรูปแบบการบริหารงาน คือ ๑) การวางแผน (Planning) เป็นความพยายามที่จะให้การปฏิบัติงานตรงกับเป้าหมายที่ต้องการ จึงได้กำหนดงานที่จะต้องทำ วิธีที่จะทำและจุดมุ่งหมายของการทำงานแต่ละอย่างไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร ๒) การแบ่งสรร (Allocation) มีการจัดแบ่งทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรที่มีใช้มนุษย์ให้เป็นสัดส่วนพอที่จะดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิภาพ ๓) การเร้าใจ (Stimulation) เป็นการกระตุ้น เร้าใจและส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานให้ได้ผลดีทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ๔) การประสานงาน (Coordinating) เป็นการจัดให้มีการประสานงานระหว่างหัวหน้างานของหน่วยย่อยให้เกิดความเข้าใจกัน ประสานงานกันและขจัดข้อขัดแย้งให้ลดลงหรือหมดไป และ ๕) การประเมินผลงาน (Evaluation) เป็นการตรวจสอบการปฏิบัติงาน ตลอดจนการดำเนินการเพื่อการแก้ไขปัญหา และการวางแผนในช่วงระยะเวลาข้างหน้า โดยมุ่งประเมินสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้ง โดยกระบวนการจัดการ (The Management in ๓ - D) เป็นลักษณะ ๓ มิติ กล่าวคือในองค์กรหนึ่ง ๆ จะเริ่มต้นด้วยองค์ประกอบพื้นฐานสามประการ คือ ๑) ความคิด

(Ideas) ๒) สิ่งของ (Things) และ ๓) คน (People) ดังนั้นการจัดการองค์ประกอบพื้นฐานเหล่านี้ โดยประการแรก ผู้บริหารต้องมีมโนทัศน์ (Concept) หรือวิสัยทัศน์คือ การวางแผนองค์กรให้เจริญก้าวหน้า ประการที่ ๒ ผู้บริหารจะต้องบริหาร (Administration) งานที่เป็นสิ่งของ (Things) วัสดุครุภัณฑ์ อาคารสถานที่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร และประการสุดท้าย ผู้บริหารต้องใช้ภาวะผู้นำ (Leadership) สร้างแรงจูงใจให้คน (People) ในองค์กรร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นกระแสความคิดแนวใหม่ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย แม้ปัจจุบันจะมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตามจังหวัดต่าง ๆ แต่กระนั้นก็ยังเป็นส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนชุมชนและท้องถิ่นจำนวนมากในประเทศไทยที่ยังขาดแคลนคลังภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาหาความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และการพัฒนาท้องถิ่นของตน นอกจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ และร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่น สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่ต้องการขยายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแก่ชุมชน อันเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน

พิพิธภัณฑ์อันเป็นสถานที่เก็บรวบรวมและสงวนรักษาสิ่งของเพื่อการศึกษาและให้ความเพลิดเพลิน อย่างไรก็ตามพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากพิพิธภัณฑ์สถานทั่วไป ดังนี้

๑. ท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่มจัดทำ และดำเนินการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แท้จริงจะต้องเกิดจากความต้องการหรือเกิดจากการริเริ่มของชาวบ้าน บางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกมาร่วมช่วยเหลือบ้าง แต่ชาวบ้านจะทำหน้าที่ในการจัดการดูแลรักษา และดำเนินการเอง

๒. เนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นเรื่องราวของชุมชนในด้านต่าง ๆ อันได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นสำคัญ อาจมีการกล่าวถึงสังคมอื่นก็เฉพาะในส่วนที่ท้องถิ่นมีการติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมภายนอกเท่านั้น

๓. มีความหลากหลาย พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละที่จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ช่วยลดทอนการหลงตัวเอง และการดูถูกเหยียดหยาม อันนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันของสังคม

๔. เน้นความเรียบง่ายแต่มีความหมายต่อชุมชน สิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า อาจเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้ หรือศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น

ประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

๑. เป็นกลไกสำคัญเพื่อการศึกษาของระบบที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นในขณะการศึกษาในระบบหรือการศึกษาของรัฐศึกษาสิ่งที่อยู่ห่างไกลชีวิตประจำวัน การดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงช่วยให้เกิดความสมดุลทางการศึกษาอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ

๒. อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยช่วยอนุรักษ์สิ่งของที่มีความหมายทางวัฒนธรรมไม่ให้กระจัดกระจายหรือสูญหายเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้

๓. กระตุ้นให้เกิดปัญญาจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่สืบทอดและสั่งสมกันมา ตลอดจนความรู้ที่เกี่ยวกับชุมชน อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่คนในท้องถิ่นควรจะเรียนรู้ เพื่อรู้จักปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นหรือสังคม

๔. เปิดโอกาสให้เรียนรู้และทำความเข้าใจวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความเคารพในความแตกต่างภายในสังคม

๕. ปลุกจิตสำนึกในท้องถิ่น ความรักในมาตภูมิและปลูกฝังให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง รู้ว่าตนเองมีรากเหง้าเป็นมาอย่างไร ตลอดจนเชื่อมั่นในวัฒนธรรมของตน

๖. ก่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของวัฒนธรรม ที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยทำให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวัน คือ สิ่งที่จะต้องสงวนรักษา และนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์

๗. เกิดความร่วมมือและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน อันนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง มีศักยภาพที่จะดูแลตนเอง ดูแลรักษาสืบสาน โดยเฉพาะการร่วมกันดูแลและรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่สั่งสมของชุมชนไม่ให้ถูกทำลายหรือแตกสลาย อันเป็นความหมายของการอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๘. เป็นรากฐานของการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวถือเป็นเพียงผลพลอยได้ที่เกิดจากพิพิธภัณฑ์ ซึ่งจะช่วยชาวบ้านมีรายได้ อันเป็นการช่วยลดภาวะการย้ายถิ่นของชุมชน

ก่อนที่มนุษยชาติในโลกนี้มีพิพิธภัณฑ์นั้น ผู้คนในสังคมต่าง ๆ ก็ได้แสวงหาที่ทางสำหรับเก็บของมีค่ามานานแล้ว^{๓๑}สถานที่ที่ปลอดภัยที่สุดในการเก็บของมีค่าหลายประเทศในทวีปเอเชีย คือ วัดเช่นเดียวกับโบสถ์ ในทวีปยุโรปนั้น นอกจากจะเก็บของมีค่าแล้วยังเก็บของแปลก ๆ ไว้อีกหลายอย่างด้วย ฉะนั้น เมื่อเกิดพิพิธภัณฑ์ขึ้นพิพิธภัณฑ์ในระยะแรก ๆ จึงรับหน้าที่ในการเก็บของมีค่าหายากและของแปลก ๆ แทนศาสนสถานเหล่านั้นเรื่อยมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นในโลกนี้มากมาย แต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันในหลายแง่มุม มีตั้งแต่พิพิธภัณฑ์ใหญ่ เช่น Washington's Smithsonian Institution ถึงพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กในกระต๊อบเล็ก ๆ ในหมู่บ้านต่าง ๆ หลายแห่งในโลกนี้ นอกจากจะมีขนาดที่แตกต่างกันแล้ว ยังมีความแตกต่างกันในแง่ของวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานอีกด้วย บางแห่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้แต่ความบันเทิงแก่ผู้ชมเพียงอย่างเดียว บางแห่งเป็นสถานที่เก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ไว้อย่างลึกซึ้งเพื่อบริการในการศึกษาค้นคว้าวิจัย นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของวัตถุประสงค์ซึ่งมีตั้งแต่แมลงจนถึงเครื่องจักรกลในภาคอุตสาหกรรมแตกต่างกันที่ต้นสังกัด ผู้ดำเนินการและแตกต่างกันที่กลุ่มเป้าหมายของผู้ชม เป็นต้น แม้ว่าพิพิธภัณฑ์จะแตกต่างกันหลายแง่มุมตามที่กล่าวมาแล้ว แต่สิ่งที่เหมือนกันนั้น คือ บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ในอันที่จะเก็บ สงวนรักษา จัดแสดง และให้บริการด้านต่าง ๆ แก่สังคม

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา วงการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของนานาประเทศทั่วโลกต่างตื่นตัว และมีการปรับปรุงการดำเนินงานทุกด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน โดยคำนึงถึงการให้บริการแก่

^{๓๑} ศิรินทิรา ปัทมคม, “ความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, (ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

สังคมเป็นสำคัญ พิพิธภัณฑ์หลายแห่งในปัจจุบันนี้กลายเป็นสถานที่จัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ และเอื้อประโยชน์ให้ทั่วถึงแก่บุคคลต่าง ๆ ในสังคมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานดังกล่าว พิพิธภัณฑ์จึงต้องพัฒนาบทบาทของตนให้สมกับสถาบันที่มีคุณค่าสถาบันหนึ่งของสังคม

ในการพัฒนาบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น สิ่งทีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแทบทุกแห่งจะต้องตระหนักถึง คือ คุณประโยชน์ที่เป็นผลมาจากการพัฒนานั้น จะต้องตกอยู่กับคนในท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ เป็นสำคัญ บทบาทหน้าที่ทีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น^{๙๒} ควรปรับเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติมีดังนี้

๑. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม

ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาในสอดคล้องกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนต่าง ๆ ในสังคมอย่างมากมายเนื่องจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังไม่สัมพันธ์กับความเติบโตทางวัฒนธรรม ประกอบกับความเจริญทางการสื่อสาร ทำให้ท้องถิ่นได้รับข่าวสารจากทุกสื่อ แต่จะมีผลดี คือ ทำให้ชาวบ้านรู้ข่าวคราวความเจริญด้านต่าง ๆ แต่ในทางกลับกันความรู้ดีกว่า ด้อยกว่า ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อให้ชาวบ้านลดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เกิดความนิยมต่อสิ่งใหม่ที่ได้รับรู้ จึงทำให้ละเลยขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา และปรับวิธีการดำเนินชีวิตตามค่านิยมสมัยใหม่ สภาวะการณ์เช่นนี้จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปได้ในที่สุด

๒. บทบาททางเศรษฐกิจ

พิพิธภัณฑ์สามารถมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของชาติได้ทั้งในส่วนกลางและในท้องถิ่นต่าง ๆ แม้ว่าบทบาทด้านเศรษฐกิจจะไม่เด่นชัดเท่าบทบาททางสังคม แต่ในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี บทบาทที่พิพิธภัณฑ์น่าจะปรับให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น มีหลายอย่าง อาทิ (๑) บทบาทในการสร้างกิจกรรมเสริมภารกิจเดิม คือ การอนุรักษ์ โดยการสร้างห้องสมุดดี ๆ สร้างโรงหนังละคร และเวทีการแสดงต่าง ๆ เพื่อสอดคล้องความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสร้างกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นโอกาสที่จะขอความสนับสนุนจากองค์กรของรัฐและเอกชน (๒) บทบาทในการส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจประเภทต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับภารกิจของพิพิธภัณฑ์ (๓) บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น ด้วยการขยายอาชีพใหม่ เช่น การทำของที่ระลึก การแสดงกิจกรรมหลัก (๔) บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม นอกจากจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่พิพิธภัณฑ์แล้ว ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ตลอดในชุมชนก็พลอยได้เงินจากนักท่องเที่ยวด้วย (๕) บทบาทในการสร้างงานที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สำหรับเยาวชนและคนในท้องถิ่น และ (๖) บทบาททางการเมือง

สรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความรู้สึกละแวกท้องถิ่นนิยมให้แก่คนในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจถึงประวัติความเป็นมา พัฒนาการของสังคม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษาถึงรากเหง้าและเห็นคุณค่าของท้องถิ่น

^{๙๒} ศิริณทิตรา ปัทมคม, “ความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, (ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะสามารถปรับบทบาทของตนให้มีประสิทธิภาพต่อสังคม วัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจและการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับนโยบาย การบริหารจัดการ และการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง นอกจากนี้ยังต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนในท้องถิ่น และความสนับสนุนจากคนในองค์กรของรัฐและเอกชนด้วย

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น^{๙๓}

๑. ด้านบทบาทและหน้าที่เป็นข้อถกเถียงว่าควรเป็นเพียงบริการทางวิชาการหรือเพื่อผลประโยชน์ในการสอนให้ผู้ชมเกิดความรู้โดยตรงและเป็นการเสริมให้บุคคลเกิดความรู้สึกในหัวใจเป็นสำคัญ

๒. ปัญหาด้านการแข่งขันเพื่อเปลี่ยนแปลงตัวเองให้รองรับกับความต้องการที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว

๓. ความล้าสมัยด้านการบริหารจัดการจัดการซ้ำซากจำเจ การจัดกิจกรรมนิทรรศการหมุนเวียนมีน้อย เวลาที่เปิดและปิดไม่สะดวกแก่ผู้เข้าชม การให้ข้อมูลความรู้ชนิดที่ศึกษาได้ด้วยตัวเอมีน้อย ไม่เป็นอิสระ

๔. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ในยุคที่เศรษฐกิจตกต่ำในต่างประเทศ พิพิธภัณฑ์หลายแห่งต้องปิดตัวเอง หรือปลดพนักงาน ไม่มีเงินหาซื้อผลงานใหม่หรือสร้างกิจกรรมใหม่ ๆ ทำให้ซบเซาทั้ง ๆ ที่กิจการพิพิธภัณฑ์เป็นที่น่าสนใจ แต่มีปัญหาทางด้านการเงินจึงต้องงดไป และเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหลาย ๆ ประเทศรวมทั้งประเทศไทยก็เกิดขึ้นเช่นกัน

๕. มีโครงการและเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ ตั้งเป้าหมายไว้สูงแต่ไม่มีแผนการรองรับที่จะพัฒนาระบบข้อมูลในการให้บริการทางการศึกษาหรือวางแผนการจัดกิจกรรมทางการศึกษาอย่างชัดเจน

๖. ขาดแหล่งเงินทุนให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

๗. โดยเฉพาะในส่วนการจัดแสดงที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เมื่อเกิดการชำรุดเสียหายก็ขาดงบประมาณในการซ่อมบำรุง

๘. วัตถุที่เก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกของชาติ จึงมีการเก็บรักษาอย่างเข้มงวด ต้องผ่านระเบียบที่ซับซ้อน จนกลายเป็นทัศนคติไป แม้แนวคิดจะเปลี่ยนไปทัศนคติคงอยู่

๙. เนื้อหาและแนวทางในการจัดนิทรรศการ มักมีเวลาในการดำเนินการจำกัดด้วยเงื่อนไขในระบบการจัดสรรเงินตามปีงบประมาณ และปัญหาเสรีภาพในการนำเสนอเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ขาดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์อันเป็นประโยชน์ต่อกันอย่างจริงจัง มีบรรยากาศแห่งการแข่งขันมากกว่าความร่วมมือ

^{๙๓} ศิริทิรา ปัทมคม, “ความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์, (ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเริ่มได้รับการกล่าวถึงขึ้นมาอีกครั้งในช่วงกลางปี พ.ศ. ๒๕๓๐^{๙๔} โดยความเคลื่อนไหวงานด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในครั้งนี้ไม่ได้มาจากกลไกภาครัฐ แต่เป็นกลไกนอกภาครัฐ คือชาวบ้านและนักวิชาการ ปัญญาชนชั้นนำ กลุ่มของอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม และมูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์ ซึ่งเข้าไปมีส่วนกระตุ้นและช่วยเหลือชาวบ้านในการตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อให้คนในท้องถิ่นได้รู้จักตนเอง โดยมีแนวคิดที่ว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมิใช่เรื่องของอาคารสถานที่และบรรดาโบราณวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว หากจะต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาทั้งในด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่หรือท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งนี้ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคมและชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่หรือท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งนี้ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคมและชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นจะเป็นตัวตั้งหรือเป็นสิ่งที่กำหนดว่าจะนำโบราณวัตถุชนิดใดมาแสดงทิศทางและหัวข้อในการแสดง และเป็นสิ่งที่แสดงลักษณะเฉพาะที่มักเรียกว่า “เอกลักษณ์ท้องถิ่น” ซึ่งสิ่งนี้จะนำไปสู่การแลเห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม เมื่อมีการนำเอาเนื้อหาของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละแห่งมาเปรียบเทียบกับกัน โดยเนื้อหาจะเน้นองค์รวม คือ มองเห็นชุมชนเชื่อมโยงกันหลาย ๆ ส่วน กลายมาเป็นท้องถิ่น ซึ่งท้องถิ่นคืออาณาบริเวณแห่งหนึ่งที่มีมนุษย์ พืช สัตว์ ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวเองกับสภาพแวดล้อมเพื่อมีชีวิตอยู่ร่วมกัน กระบวนการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ทำให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมแตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่นที่มีสภาพแวดล้อมธรรมชาติแตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้ที่เข้าใจรูปแบบวัฒนธรรมดังกล่าวได้อย่างถูกต้องและลุ่มลึก คงไม่มีใครดีไปกว่าคนในท้องถิ่นนั้น การดำเนินการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในรูปแบบนี้ จึงยึดความต้องการจากคนในท้องถิ่นมาก่อน และการได้มาซึ่งเนื้อหาในเรื่องที่จะแสดงนั้นนับเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างชาวบ้านและนักวิชาการ

ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้มองวัฒนธรรมอย่างหยุดนิ่งว่าจะต้องอนุรักษ์ แต่มองในลักษณะเป็นการเคลื่อนไหว พิพิธภัณฑ์จะต้องเล่าเรื่องอดีต ปัจจุบัน และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วย เพื่อให้เห็นพัฒนาการของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร และในอนาคตจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แนวคิดดังกล่าวเป็นการหวนหาความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการตอบโต้ต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ที่พยายามเปลี่ยนให้โลกเป็นอันหนึ่งเดียวกันในทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับท้องถิ่นในการสร้างความมีตัวตนของตนเองขึ้นผ่านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งได้รับการตอบสนองจากชาวบ้านและนักวิชาการในท้องถิ่น ที่ต้องการแสดงอัตลักษณ์ของตน ที่แตกต่างไปจากภาพประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นฉบับทางการที่ผลิตมาจากศูนย์กลาง ตัวอย่างของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตามแนวคิดนี้ได้แก่ พิพิธภัณฑ์บ้านวัดม่วง จังหวัดราชบุรี ที่ก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยการสนับสนุนของมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นตัวอย่างแรก ๆ ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตามแนวคิดดังกล่าว และกลายเป็นแบบอย่างการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตามแนวคิดนี้ที่เกิดขึ้นตามมา อาทิ พิพิธภัณฑ์วัดจันเสน จังหวัดนครสวรรค์ (พ.ศ. ๒๕๓๘) พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม (พ.ศ. ๒๕๓๙) เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเวลานี้ยังไม่มีพื้นที่ที่จะเกิดขึ้นจากพระสงฆ์และวัด ในขณะที่

^{๙๔} ปรีตรดา เกลิมเผ่า กอนันตกุล และคณะ, “วิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๗).

สังคมมักเชื่อว่าวัดได้ถูกลดทอนบทบาทจากการเป็นศูนย์กลางในการสร้าง แลกเปลี่ยน และพัฒนาชีวิตทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากกว่าศตวรรษแล้ว

ในขณะเดียวกันการจัดประชุมสัมมนาเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของหน่วยงานต่าง ๆ ก็มีส่วนทำให้บรรยากาศของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเริ่มมีความคึกคักมากขึ้น อาทิ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ มีการจัดงานสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย” โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร และมีการจัด “สัมมนาเชิงปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” โดยมูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ มีการจัดสัมมนาเรื่อง “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน” โดยมูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ มีการจัดสัมมนาเรื่อง “พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่” โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรร่วมกับสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น การสัมมนาดังกล่าว ก่อให้เกิดบรรยากาศที่จะกระตุ้นให้นักวิชาการทั้งในส่วนกลาง นักวิชาการท้องถิ่น สถาบันการศึกษา รวมถึงชุมชนมีความตื่นตัวและสนใจงานด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมากขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทยมุ่งประเด็นไปที่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การแบ่งปันความรู้ การจัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ สร้างกระบวนการบริหารจัดการที่ดี เพื่อให้คนในท้องถิ่นเรียนรู้วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ในชุมชน รวมถึงการสร้างแนวทางพัฒนาทางสังคมเศรษฐกิจของท้องถิ่น การอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาทั้งโบราณวัตถุ โบราณสถาน เรื่องเล่าที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น ก่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมพัฒนาการต่อยอดวัฒนธรรมของตนเองให้เข้มแข็ง และการสร้างพื้นฐานของการเกิดสติปัญญา การสร้างแรงบันดาลใจในการสำนึกรักชุมชน และท้องถิ่นของตนเอง จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และ การสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละพื้นที่ของวัดที่เป็นพื้นที่การวิจัย ซึ่งเป็นพื้นที่วัดที่มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในวัด ได้แก่ วัดน้ำจำ ตำบลร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, วัดบ้านต้อม ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา และ วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่าทั้ง ๓ วัดในชุมชนมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการเรื่องราวของพิพิธภัณฑ์ในแต่ละแห่งแก่ชุมชนด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

๑. วัดน้ำจำ ตำบลร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าองค์ความรู้ของวัดน้ำจำ เป็นการรวบรวมการใช้ชีวิตที่สัมผัสวิถีชีวิตพื้นเมืองผ่านการพักที่โฮมสเตย์ชาวบ้านเพื่อร่วมทำกิจกรรมพื้นเมืองไปกับชุมชน เรียนรู้วัฒนธรรม อาทิ เช่น การเรียนตีกลองสะบัดชัย ตีกลองปู่จา ฟ้อนเจิง เรียนรู้มวยไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านน้ำจำ การทำงานฝีมือ เช่น กระเป๋าค่าม แกะสลักไม้ ทำอาหารพื้นเมือง ขนมพื้นบ้าน สัมผัสวิถีชีวิตชาวนา การเลี้ยงควาย ดำนา ปั่นจักรยานไปปลูกผักออแกนิก ทำผ้ามัดรวมถึงการท่องเที่ยวผ่านสะพานไม้ซิวตะคนยอง สถานที่ที่มีประติมากรรมหุ่นฟางยักษ์ใหญ่กลางทุ่งนาสีเขียวขจี และเรียนรู้ผ่านพิพิธภัณฑ์ “บ้านจ้างนักที่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการรวบรวมวัตถุของการจัดแสดงที่แสดงถึงวิถีชีวิตในชุมชน โดยเฉพาะเครื่องบริขารของครูบาแก้ว หรือ หลวงปู่พระครูแก้ว ชยเสน อติตเจ้าอาวาสวัดน้ำจำ ได้ชักชวนศรัทธาญาติโยมในการสร้างถาวรวัตถุไว้เพื่อให้ระลึกถึงพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในชุมชน^{๔๕} เป็นสิ่งของที่มีคุณค่า

^{๔๕} สัมภาษณ์พระครูพิศาลเจติยารักษ์, เจ้าอาวาสวัดน้ำจำ ตำบลร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

ต่ออารมณ์ ความทรงจำของชุมชนและผู้เข้าชม โดยที่ช่องใช้ของครุบาแก้วจะเป็นสื่อเพื่อเล่าถึงเรื่องราวการสร้างพลังศรัทธาในการพัฒนาชุมชน ในปี ๒๕๐๘ เมื่อท่านครุบาแก้วมรณภาพ ในปี ๒๕๕๓ พระครูพิศาลเจติยารักษ์ หลวงพ่อเจ้าอาวาส ได้ทำการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้พิพิธภัณฑสถาน เป็นอาคาร ๒ ชั้น เนื้อที่ ๑๖๐ ตารางเมตร เพื่อเป็นสถานที่จัดแสดงของเก่าแก่โบราณในแต่ละยุคสมัย ซึ่งจะมีทั้งของมีค่าและสิ่งของเครื่องใช้ทั่วไปของคนในชุมชน โดยวัตถุจัดแสดงบางส่วน เป็นของที่มีอยู่ในวัดและการรวบรวมมาจากศรัทธาญาติโยม พิพิธภัณฑสถานนั้นมีการต่อยอดมาจากการตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ที่พัฒนามาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ และโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และชมรมผู้สูงอายุในชุมชน^{๙๖}

ภาพที่ ๔.๑ พระครูพิศาลเจติยารักษ์
เจ้าอาวาสวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
ภาพโดย : คณะผู้วิจัย ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

^{๙๖} สัมภาษณ์พระน้อย นาคีบ, วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑ์วัดน้ำจำเกิดขึ้นมาจากการต้องการที่จะทำการพัฒนาคน^{๙๗} สร้างแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เรียนรู้พระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ ผ่านช่องทางของศูนย์เด็กเล็ก ชมรมผู้สูงอายุในชุมชน สร้างความเชื่อถือ ไว้วางใจกันในชุมชน^{๙๘} ด้วยการรวบรวมของใช้ที่ชุมชน ต้องการให้คนในชุมชนเรียนรู้ โดยการพัฒนาพิพิธภัณฑ์นั้น เน้นไปที่การเรียนรู้ การศึกษา การเรียนรู้ ของคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน

ภาพที่ ๔.๒ ข้าวของเครื่องใช้ วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพโดย : คณะผู้วิจัย ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

ภายในพิพิธภัณฑ์จะมีองค์ความรู้เกี่ยวกับ

๑. เครื่องดนตรี
๒. เครื่องทองเหลือง
๓. อาวุธ
๔. เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร
๕. คัมภีร์ใบลาน
๖. เครื่องปั้นดินเผา

^{๙๗} สัมภาษณ์พระครูพิศาลเจติยารักษ์, เจ้าอาวาสวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

^{๙๘} สัมภาษณ์พระครูพิศาลเจติยารักษ์, เจ้าอาวาสวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

๗. เครื่องใช้ในครัวเรือน

๘. พระเครื่องบูชา พระเหรียญ

ภาพที่ ๔.๓ เครื่องใช้ในครัวเรือน วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพโดย : คณะผู้วิจัย ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

จากที่กล่าวมาข้างต้นการจัดพิพิธภัณฑ์ของวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคน มุ่งประเด็นเรื่องการศึกษาสร้างองค์ความรู้ในชุมชน อันเป็นประเพณีภาคเหนือ เรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งามของภาคเหนือ ทั้งการวัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อ ภาษา การแต่งกาย การละเล่นพื้นบ้าน และอาหาร ฯลฯ นับเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างยาวนาน ภาคเหนือ หรือล้านนา ดินแดนแห่งความหลากหลายทางประเพณี และวัฒนธรรมที่มีความน่าสนใจไม่น้อยไปกว่าภาคอื่นของไทย เพราะเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยความร่ม รื่นชวนให้ชวนให้ชวนไปสัมผัสความงดงามเหล่านี้ ส่วนบรรดานักท่องเที่ยวที่ไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ และวิถี ชีวิตชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวประทับใจกับสถานที่ท่องเที่ยวมากมายและน้ำใจของชาวชุมชนวัดน้ำจำ กลุ่มวัฒนธรรมล้านนา โดยจะมีวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมเก่าแก่เป็นของตนเองมีเอกลักษณ์ เฉพาะตัว เฉพาะท้องถิ่น ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญอันมีความคล้ายคลึงกันอยู่มาก อาทิ สำเนียงการ

พูด การขับร้อง ฟ้อนรำ การดำรงชีวิตแบบเกษตรกร การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณของบรรพบุรุษ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท การแสดงออกของความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ โดยผ่านภาษาวรรณกรรม ดนตรี และงานฝีมือแม้กระทั่งการจัดงานฉลองสถานที่สำคัญที่มีมาแต่โบราณ ผ่านความศรัทธา การไว้น้ำใจ รวบรวมของใช้ชาวบ้าน และของบริจาคจากชาวบ้าน เพื่อแสดงสื่อถึงชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน รวมไปถึงการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยการจัดทำโฮมสเตย์ในชุมชนบ้านน้ำจ๋า เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนคนภาคเหนือแบบดั้งเดิม ทั้งด้านความเป็นอยู่หรืออาหารแบบพื้นเมือง กิจกรรมเรียนรู้การแกะสลักไม้ที่ถ่ายทอดองค์ความรู้โดยช่างที่มีฝีมือในชุมชน อีกทั้งยังมีการบรรยายข้อมูล และประวัติความเป็นมาของวัดและพิพิธภัณฑสถานน้ำจ๋าให้นักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาท่องเที่ยวเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชนอย่างสมบูรณ์

๒. วัดบ้านต๋อม ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

การจัดพิพิธภัณฑสถานของวัดบ้านต๋อม ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ผ่านองค์ความรู้ทางด้านผ้ายันต์ อันเป็นความเชื่อเรื่องผ้ายันต์ซึ่งเป็นวัตถุมงคลประเภทหนึ่ง ในกลุ่มของเครื่องรางของขลังของไทย ผ้ายันต์มีขนาดเล็กๆ เท่ากับผ้าเช็ดหน้าหรืออาจจะมีใหญ่กว่าเล็กน้อย ทำด้วยผ้าฝ้าย ผ้าลินิน มีสีประมาณสีขาว สีแดง และสีเหลือง โดยผ้ายันต์เป็นวัตถุมงคลที่มาจากสมัยโบราณ และสร้างขึ้นโดยพระเกจิอาจารย์ผู้มีอาคมเข้มขลัง คุณสมบัติของผ้ายันต์มีหลายประการ ได้แก่ ด้านคงกะพัน เมตตามหานิยม มหาเสน่ห์ การจัดทำผ้ายันต์จะไม่มีพิธีการ แต่พระเกจิอาจารย์ผู้จัดทำอาจจะเป็นผู้ทำการปลุกเสกด้วยตนเอง ลวดลายบนผ้ายันต์จะมีลวดลายและเขียนเป็นอักขระคาถาตามแบบของพระเกจิอาจารย์แต่ละท่าน ตามอัตลักษณ์และความศรัทธาของตนเอง ต่อมาผ้ายันต์มีการพัฒนามาเป็นการพิมพ์ลวดลายแทนการเขียนด้วยมือ เพราะอาจจะต้องการจำนวนมาก ยันต์พัฒนามาเป็นลวดลาย ซึ่งความเชื่อทางไสยศาสตร์ของผู้คนล้านนา ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษของชุมชนมาเป็นเวลานาน ผืนผ้าเขียนอักขระโบราณ และภาพสัญลักษณ์ต่างๆ กำกับลงคาถาอาคม ความเชื่อความศรัทธาอันเต็มเปี่ยมในผ้าผืนเล็กๆ เหล่านี้ คือสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนไว้ในด้านอิทธิฤทธิ์นานาประการ โดยประเภทของยันต์ที่พบจัดแบ่งได้เป็น ๙ ประเภท คือ

๑. ยันต์เมตตามหานิยม
๒. ยันต์มหาอำนาจ
๓. ยันต์ค้าขาย
๔. ยันต์มหาเสน่ห์
๕. ยันต์โชคชะตา
๖. ยันต์อยู่ยงคงกระพัน
๗. ยันต์ป้องกันภัย
๘. ยันต์สารพัดนึก
๙. ยันต์ฝ่าตัด

ในขณะที่วัดบ้านต๋อม ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการรวบรวมวัตถุของการจัดแสดงที่แสดงถึงวิถีชีวิตในชุมชน อันเป็นประเพณีที่เป็นระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือ ปฏิบัติสืบกันมา ลักษณะประเพณีใน

สังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสานกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีแตกต่างกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น แต่โดยมากย่อมมีจุดประสงค์และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนรายละเอียดที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับวัดบ้านต้อม จะมีความเชื่อเกี่ยวข้องกับความเชื่อในคติพระพุทธศาสนาและ พราหมณ์มาแต่โบราณ ในการสร้างวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม คนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบทอดกันมา วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่ใช้ แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้น การรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิม จึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพ ตามยุคสมัย มีการดูแลพิทักษ์โดยเจ้าอาวาสซึ่งเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเชื่อถือ^{๙๙} โดยสิ่งของที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถานเป็นของที่ศรัทธาประชาชนกว่า ๒๐๐ หลังคาเรือนในชุมชนนำมาถวายเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน อาทิเช่น ผ้ายันต์ยักษ์ มีความเก่าแก่ ๒๐๐ ปี โดยมีรายการบางอ้อ เคยมาทำการถ่ายทำ การออกสื่อผ่านหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และมีการสื่อองค์ความรู้ต่าง ๆ ผ่านสื่อต่าง ๆ^{๑๐๐} เช่น พะเยา Post , ชมรมชาวพะเยา ซึ่งเป็นการถ่ายทอดคติความเชื่อเรื่องจักรวาล โดยแนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูโดยเนื้อหาหลักของแนวคิดนี้เป็นคติในการสร้างความสมดุลระหว่างโลกมนุษย์กับ จักรวาลโดยเชื่อว่าหาก จักรวาลเล็กที่หมายถึงโลก เกิดความสมดุลกับจักรวาลใหญ่แล้ว จะเกิดความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขขึ้นในโลกมนุษย์ดังนั้นจึงออกแบบให้ผังวัดหรือศาสนสถานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส อันเป็นตัวแทนของความสมดุล และยังมีการรวบรวมเครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำเนินชีวิต สอดแทรกการการดำเนินวิถีชีวิตรักษาความเป็นล้านนา

^{๙๙} สัมภาษณ์พระอาจารย์สมศักดิ์ สิริมงคล, วัดต้อมกลาง ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา , ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์พระอธิการประหยัด วชิรมโน, เจ้าอาวาสวัดต้อมกลาง ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา , ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๔.๔ ผ้ายันต์ยักษ์ วัดบ้านต๋อม ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพโดย : คณะผู้วิจัย ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๕

โดย “ยันต์” มีการค้นหาความหมายที่ลึกลงไป ยันต์มีมาแต่โบราณในหลายๆ ลัทธิ หรือ ศาสนาของชนชาติต่างๆ ทว่าถ้ามองแคบลงมาในไทยและล้านนาก็พอจะมองเห็นความหมายที่ชัดเจน ขึ้นได้ โดยอาจารย์เปลื้อง ณ นคร บัญญัติว่า ยันต์ แปลว่า เร็ว คล่อง ง่าย ดังนั้นโบราณจารย์ต้องการ ให้คนนำข้อธรรมติดตัวไปปฏิบัติคล่องแคล่วและจำได้ง่ายๆ จึงใช้วิธีย่อโดยถอดเอาอักษรที่เป็นหลักใน ข้อความหนึ่งๆ ออกมาเขียนลงในแผ่นผ้าหรืออย่างอื่น ในขณะที่เขียนยันต์อาจารย์ก็บิกรรม ซึ่งเป็น พุทธวิธีในการนำข้อธรรมไปปฏิบัติ และ ขณะที่เขียนอาจารย์ก็บิกรรม ถ้ามีการบิกรรมจะหมายถึง ไสยวิธีด้วย เพราะบิกรรมเป็นการรำยมนต์หรือเสกคาถาซ้ำๆ หลายหนเพื่อให้เกิดความขลัง และคำ นิยามของคำว่า “ยันต์” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ว่า ยันต์หมายถึง ตารางหรือลายเส้น เป็นตัวเลข อักษรหรือรูปภาพที่เขียน สัก หรือแกะสลักลงบนแผ่นผ้า ผิวนั่ง ไม้ โลหะ เป็นต้น ถือว่า เป็นของขลัง เช่น ยันต์ตรีนิสิงเห ยันต์พระเจ้า ๕ พระองค์ เรียกเสื้อหรือผ้าเป็นต้นที่มีลวดลายเช่นนั้น ว่า เสื้อยันต์ ผ้ายันต์ เรียกกิจการที่ทำเช่นนั้นว่า ลงเลข ลงยันต์ โดยยันต์จึงมีความหมายโดยนัยทาง วัตถุประสงค์สองอย่างใหญ่ๆ คือเพื่อย่นย่อหัวข้อธรรมด้วยรหัสอักษรและตัวเลขลงในที่จำกัดสำหรับ ไปใช้ปฏิบัติ และเพื่อใช้เป็นเครื่องรางเฉพาะด้าน ในส่วนของวัดจะลงด้วยตัวเลขและอักษรขอมโดยมี ลักษณะปรากฏทั่วไปเป็นแผ่นยันต์ สำหรับยันต์ของวัดบ้านต๋อมจะลงด้วยตัวเลขและอักษรธรรม ล้านนา มีทั้งรูปลักษณะที่เป็นแผ่นยันต์และตะกรุด มีวัตถุประสงค์ในการใช้ส่วนใหญ่เป็นเครื่องรางซึ่ง อาจแบ่งเป็นประเภทให้ผลตามคุณสมบัติต่างๆ ประเภทให้ผลทางสิริมงคล เช่น ยันต์หัวเสา ยันต์โขง ชาติตา , ประเภทให้ผลทางโชคลาภ เช่น ยันต์จกกัม (จิ้งจก) สองหาง ยันต์สิวลี , ประเภทให้ผลทาง เมตตามหานิยม เช่น ยันต์พรหมสามหน้า ยันต์ม้าเสพนาง , ประเภทให้ผลทางด้านสะเดาะเคราะห์ เช่น ยันต์คลาดแคล้ว ยันต์โพธิสัตว์หลักเคราะห์ , ประเภทให้ผลทางป้องกันผี เช่น ยันต์ปฐิสาทกนิผี ยันต์เวสสุวรรณ , ประเภทให้ผลทางป้องกันอาวุธ เช่น ยันต์เสือโคร่ง ยันต์หรมาน , ประเภทให้ผลทาง ป้องกันภัย เช่น ยันต์กั๊ก่า ยันต์นกขุ้ม , ประเภทให้ผลทางป้องกันพิษผลและสัตว์เลื้อย เช่น ยันต์รอก (โปงแขวนคอ) ยันต์นะโมตาบอด , ประเภทใช้ไปกระทำกับผู้อื่น เช่น ยันต์ผ่าจัน ยันต์หนีบ เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๕ ยุงข้าว วัดบ้านต้อม ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพโดย : คณะผู้วิจัย ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๕

ในส่วนของการสร้างสถานที่สำหรับรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ของชุมชนนั้น ได้มาจากความศรัทธาของพุทธบริษัท^{๑๑๑} เป็นจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท และเกิดจากการสร้างวัดถุ่มงคลเพื่อจำหน่าย นำรายได้มาปรับปรุงสถานที่ อันเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างวัดและชุมชน อาทิเช่น การดูแลการออกแบบทางวิศวกรรมหล่อข้าวของคนโบราณ ทั้งการออกแบบโครงสร้าง ที่จะใช้เสาไม้ขนาดใหญ่ทั้งต้นเพื่อให้เกิดความแข็งแรงสามารถรองรับน้ำหนักของข้าวที่จะจัดเก็บในยุ้ง ที่น่าสนใจคือ การตั้งเสาจะไม่ตั้งเสาตรงเช่นการสร้างอาคารโรงเรียนทั่วไป แต่จะตั้งเสาคู่สองแถวในลักษณะสอส่วนบนเข้าหากัน เหมือนเรือนฝาปะกนของภาคกลาง โครงสร้างของหล่องข้าว จะคล้ายกับเรือนกาแล คือมี เสา แวง ตง ส่วนเครื่องบน ประกอบด้วย ช่อ แป หั่ว เสา ออกไก่ และอื่น ๆ เช่นเรือนกาแล ซึ่งผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ได้ให้รายละเอียดว่าการตั้งเสาลักษณะเช่นนี้เพื่อให้เกิดความมั่นคงเสมือนร่างกายของคนเราถ้ายืนตรง และถูกผลักจะเคลื่อนตามแรงผลักได้ง่าย แต่ถ้ายืนกางเท้าออกเมื่อถูกผลักไม่ว่า ด้านซ้าย หรือขวา ก็จะไม่ล้มง่าย รวมไปถึงโครงหลังคาของหล่องข้าวโบราณ จึงมีลักษณะทั้งที่เป็นทรงจั่วหลังคาลาดคลุม ตัวยุ้งต่ำ จั่วมีขนาดเล็ก และหลังคาทรงคล้ายเรือนกาแล อาจมีกาแลหรือไม่มีกาแลประดับชั้นลม โดยทั้งสองแบบจะเน้นระบายอากาศและมีชายคายาวคลุมระเบียง เพื่อกันแดดฝน เกล็ดลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของหล่องข้าวโบราณล้านนาคือ จะนิยมทำระเบียงล้อมรอบ จึงอาจมีเสารับระเบียงควบคู่กันไปด้วย เสาระเบียงจะปักลงดินเช่นกัน แต่มี

^{๑๑๑} สัมภาษณ์นายบุญสิทธิ์ หิรัญสารพงศ์ ,มัคทายกวัดต้อมกลาง ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ,๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

ขนาดเล็กกว่า บริเวณรอบนอกของระเบียงอาจปล่อยโล่ง หรือมีไม้ฉลุเป็นแผ่น ๆ ติดโดยรอบ ทำให้ดูสวยงาม และระเบียงโดยรอบห้องเก็บข้าวนี้ จะใช้เป็นพื้นที่เพื่อจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวสำหรับเพาะปลูกในปีต่อไป และเก็บเมล็ดพันธุ์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งครัวเรือนจะมีการคัดเลือกและจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพดีเพื่อการเพาะปลูกในฤดูกาลต่อไป รวมไปถึงชาว้านนาโบราณจะมีหลองพราง หรือหลองเข้าดวนไว้บนยุ้งข้าวด้วย สำหรับหลองข้าวขนาดใหญ่อาจใช้วิธีการกั้นห้องกลาง หรืออาจใช้กระบุง หรือภาชนะสานขนาดใหญ่ ยาด้วยมูลวัว มูลควายสำหรับบรรจุข้าวเปลือกสำรองไว้ใช้เมื่อยามข้าวสารหมดโดยไม่ติดขัดฤกษ์วัน หรือใช้สำหรับการแบ่งข้าวมาเพื่อบริโภคจากห้องเก็บข้าวเปลือกใหญ่ ดังนั้นเมื่อถึงวันที่ควรนำข้าวออกจากยุ้ง ชาวบ้านก็จะนิยมตักข้าวเปลือก ออกมาพักไว้ที่หลองพราง หรือหลองข้าวดวนนี้ เมื่อข้าวสารขาดมือลง ก็จะมาตักไปจากยุ้งสำรองเพื่อการบริโภคได้โดยไม่ติดขัด มากไปกว่านั้นยุ้งข้าวล้านนาโบราณ จะไม่การสร้างบันไดถาวร หากแต่จะใช้กระไดพาตสำหรับปีนขึ้นยุ้งข้าวเป็นครั้งคราวโดยเหตุผลป้องกันการลักขโมยข้าวเปลือก

๓. **วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน** มีการจัดพิธีกรรมผ่านองค์ความรู้ด้านวัตถุมงคลด้านพระพุทธรูป ซึ่งวัตถุมงคลเป็นเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธาในวัตถุที่สร้างขึ้นมีความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา ที่มีลักษณะเป็นวัตถุมงคลที่สร้างขึ้นมาอย่างต่อเนื่องสะสมกันมาเป็นเวลานาน วัตถุมงคลในชุมชนวัดบ้านก้อง มีประเภทพระเครื่อง, พระกริ่งที่เป็นสิ่งที่มีมาตั้งสมัยโบราณโดยถูกรวบรวมจากครูบาเสาร์ โดยเชื่อกันว่าพระพุทธรูปจะสามารถ ปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายต่าง ๆ ให้ได้ รวมทั้งในเรื่องของโชคลาภ ความโชคดี วัตถุมงคลและเครื่องรางของขลัง จึงนับเป็นองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์อย่างหนึ่งที่มีอยู่คู่กับมนุษย์ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน วัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง ที่เป็นที่นิยมและมีความเชื่อถือ โดยความเชื่อในเรื่อง เครื่องราง ของคน ไทย มีมาแต่ครั้งโบราณ ดังจะเห็นได้ในวรรณกรรมที่มีการกล่าวถึงอยู่เสมอ ๆ โดยเฉพาะ เครื่องรางที่นักต่อสู้ใช้ติดตัวในยามออกรบในศึกสงคราม โดยใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กล้าแกร่ง มีที่พึ่งทางใจ โดยเชื่อกันว่าพระพุทธรูปและเครื่องรางที่สร้างขึ้นด้วยสมาธิขั้นสูงของพระเกจิอาจารย์ผู้มีบารมีทรงพลังจะสามารถป้องกันคุ้มครองภัยรอบตัวได้เป็นอย่างดี

พิธีกรรมที่วัดบ้านก้องมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการรวบรวมวัตถุ โดยสิ่งของที่อยู่ในพิธีกรรมเป็นการรวบรวมของครูบาเสาร์ ทั้งพระพุทธรูป หีบธรรม คัมภีร์โบราณ^{๓๐๒} โดยพระพุทธรูปที่วัดเป็นพระพุทธรูปที่ขุดได้ที่เวียงภาคกลาง มีประชาชนถิ่บจกรยานมาเช่าขาย เป็นพระพุทธรูปที่เป็นองค์สีดำ เนื้อทองสัมฤทธิ์ และครูบาเสาร์มีความหวังแทนที่จะรักษาพระพุทธรูปนี้ไว้เป็นของคู่บ้านคู่เมืองในวัดบ้านก้อง ถึงขนาดที่ยอมสละสมณศักดิ์เพื่อแลกกับการดูแลพระพุทธรูปนี้ และในทุก ๆ วันที่ ๒๐ เมษายนของทุกปี จะมีประเพณีการสรงน้ำพระในชุมชนวัดบ้านก้อง ซึ่งครอบคลุมไปถึง ๓ ตำบล มากกว่า ๑,๐๐๐ หลังคาเรือน ปัจจุบันมีการดูแลบริหารจัดการโดยเจ้า

^{๓๐๒} สัมภาษณ์พระครูโกวิทธรรมวาทิ,ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ,๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

อาวาสพระครูโกวิทธรธวาที ผศ.ดร. ผู้ซึ่งเริ่มมาเป็นเจ้าอาวาสได้ไม่นาน และมีเป้าหมายให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะบวร ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาท้องถิ่นโดยมีพื้นฐานที่การพัฒนาคน โดยมีฐานคิดว่าการเรียนรู้พื้นฐานชีวิตเกิดจากบ้านได้แก่คนในครอบครัว ในชุมชน ท้องถิ่นจากวัดคือพระสงฆ์ เป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดเป็นภูมิปัญญาอาชีพ ส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สร้างจิตสำนึกความดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข มีการประกอบสัมมาอาชีพ อย่างเป็นสุข มีความมั่นคงยั่งยืน สืบทอดยาวนาน อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงนวัตกรรมชีวิตคนไทยเปลี่ยนไป สัมพันธภาพระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน กลายเป็นสิ่งจำเป็น ก่อให้เกิดการเกื้อกูล เอื้ออาทรระหว่างกัน เป็นการให้ชุมชนท้องถิ่นและทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดระบบชุมชน โดยถือว่าวัดเป็นหน่วยงานหนึ่งของสังคม สร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมสร้างวิถัจจรการบริหารการพัฒนาคน ให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่า บ้านและวัดเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญเช่นเดียวกับโรงเรียนที่มุ่งพัฒนาคน เกิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในสังคม โดยมีส่วนร่วมสูงสุด (Maximum Participation) ในการพัฒนาคนไปอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ ๔.๖ พระพุทธรูป วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ภาพโดย : คณะผู้วิจัย ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๕

จากที่กล่าวมาข้างต้นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ของคนท้องถิ่นในชุมชน สิ่งที่น่าสนใจจัดแสดงเป็นเนื้อหาที่เป็นชีวิตวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น อันเนื่องมาจากพระภิกษุสงฆ์รวบรวม

สิ่งของไว้ จัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ขึ้น นำสิ่งของที่สะสมไว้มาจัดแสดง พิพิธภัณฑ์ดังกล่าวเป็นเพียงแต่นำวัตถุที่เก็บไว้มาจัดแสดงเท่านั้น ยังไม่เป็นการสื่อไปถึงที่มาที่ไป หรือประวัติศาสตร์ของแต่ละชิ้นซึ่งเป็นการแสดงถึงความหมายและเนื้อหาของสังคมวัฒนธรรม อาศัยเพียงคนท้องถิ่นจะเป็นเจ้าของ จัดตั้งเจ้าหน้าที่ดูแลกันเองรวมไปถึงการอธิบายและการนำชมพิพิธภัณฑ์ของวัดในชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยมีความเห็นว่าองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาในด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนต่างๆ ในพื้นที่หรือท้องถิ่นเดียวกัน ซึ่งเป็นการแสดงถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นเป็นตัวหลัก เพื่อที่จะกำหนดหาอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งจะนำไปสู่การพิจารณาถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ดังตารางแสดงองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในลำนานา ดังนี้

องค์ความรู้	วัดน้ำจำ	วัดบ้านต้อม	วัดบ้านก้อง
วัตถุที่ทำการอนุรักษ์	บริขารครูบาแก้ว คัมภีร์ เหรียญ ธนบัตร เครื่องใช้ประจำวัน อุปกรณ์ดำเนินชีวิต	ยันต์ เครื่องใช้ประจำวัน	พระพุทธรูป หีบธรรม คัมภีร์โบราณ
การได้มาของวัตถุ	๑.การบริจาค	๑.การรวบรวมของเจ้า อาวาส ๒.การบริจาค	๑.การรวบรวมของเจ้า อาวาส ๒.การบริจาค
การออกแบบทางสถาปัตยกรรม	จัดพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์เป็นสัดส่วน		

ตารางที่ ๑ องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในลำนานา
ที่มา : คณะผู้วิจัย , ๒๕๖๕

องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาพิพิธภัณฑ์ทั้ง ๓ แห่ง พบว่า พิพิธภัณฑ์ทั้ง ๓ แห่ง มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ทั้งองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และองค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน จากการลงพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูลวิจัย พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง ๓ แห่ง เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ วิถีชีวิต ความเชื่อของคนในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งถือว่าการสร้างและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ จึงเป็นการจัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต โดยการกระจายโอกาสทางการเรียนรู้ให้ทั่วถึงภายใต้สิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบ ๆ ตัว ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต อันเป็นกระบวนการพัฒนาคนที่มี

ประโยชน์ของคนเป็นหลักเน้นกระบวนการคิดและปฏิบัติจริงโดยเรียนรู้องค์ความรู้ต่าง ๆ ผ่านผู้รู้ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสอดคล้องตามความสามารถ ความถนัดและตามความสนใจของคนนั้น ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้คนมีความสุขและสามารถนำสิ่งเรียนรู้ที่ได้ ไปใช้ประโยชน์ได้ในทางสร้างสรรค์ เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ อันเป็นลักษณะของหน่วยงานหรือชุมชนที่ดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องพร้อม ๆ กันเกี่ยวกับเรื่องอนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ปกป้อง คุ้มครอง พิทักษ์ ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่และปลูกจิตสำนึกให้แก่สมาชิกได้เรียนรู้ด้วยวิธีการผ่านผู้รู้ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและจากองค์ความรู้ต่าง ๆ ซึ่งทำให้สมาชิกสามารถสร้างความรู้ สร้างทักษะและมีระบบการจัดการความรู้ที่ดี รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกัน ทั้งภายในและนอกกลุ่มสมาชิก ตลอดจนสามารถใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจแก้ปัญหา เพื่อพัฒนา การดำเนินชีวิตให้ มีความเหมาะสมกับสภาพของหน่วยงานหรือชุมชนนั้น ๆ

องค์ความรู้การจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชน ให้เป็นสถานที่เก็บ รวบรวม นำเสนอ เผยแพร่ ถ่ายทอด และส่งเสริมการเรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และเรื่องราว ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังหมายถึง เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เป็นศูนย์ฯของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชนที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

๔.๒ กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในวัด จะมีกระบวนการจัดการผ่านการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลการกระทำของคนในชุมชนนั้น ๆ เนื่องด้วยโดยส่วนใหญ่จัดขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนในท้องถิ่นรู้จักตนเอง รู้จักท้องถิ่น เพื่อความเข้าใจในวัฒนธรรม รวบรวมหลักฐานในการตั้งถิ่นฐานวิถีชีวิต การประกอบอาชีพการปรับตัวของตนเองไปต่อยอดความรู้ในการปรับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น รวมไปถึงการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในวัด เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาวัตถุโบราณสถาน โบราณคดีที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น นับว่าเป็นพื้นฐานในการสังคมแห่งการเรียนรู้ พัฒนาการเกิดสติปัญญาการสร้างแรงจูงใจในการได้เรียนรู้จากสิ่งของที่เป็นรูปธรรม จำต้องได้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละพื้นที่ของวัดที่เป็นพื้นที่การวิจัย ซึ่งเป็นพื้นที่วัดที่มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในวัด ได้แก่ วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, วัดบ้านต้อม ตำบลบ้านต้อม อำเภอมือง จังหวัด

พะเยา และวัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่าทั้ง ๓ วัดในชุมชนมีการจัดการกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑสถานในแต่ละแห่งในชุมชนด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

๑. วัดน้ำจ้ำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

การจัดการพิพิธภัณฑสถานวัดในชุมชนมีการจัดการพิพิธภัณฑสถานด้วยการมีกระบวนการดังนี้

ปัจจัยนำเข้า Input	กระบวนการ Process	ผลลัพธ์ output
การรับบริจาคสิ่งของที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์	การจัดเก็บของชุมชน อาทิเช่น เครื่องใช้ เครื่องครัวในชุมชน	สร้างเป็นแนวทางให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ความเชื่อ ความศรัทธา ผ่านวิถีชีวิตของพระสงฆ์ และคนในชุมชน
บริหารครุบาแก้ว	วัดได้มีการรวบรวม ซึ่งเป็นข้าวของเครื่องใช้ของครุบาฯ ในขณะที่มีชีวิต	
วิธีการดำรงชีวิตในชุมชน	ทำการจำลอง Model ต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตในชุมชน อาทิเช่น การทำครัว การไปทำนา ทำไร่ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ	
คัมภีร์ต่าง ๆ	การรวบรวม ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ จัดเก็บอย่างเป็นหมวดหมู่	คนรุ่นหลังมาค้นคว้าหาความรู้ และอนุรักษ์
การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	วัดได้มีกับชุมชนในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยการนำนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานโดยมีการเรียกเก็บค่าใช้จ่าย	เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่ากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑสถานของวัดน้ำจ้ำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีกระบวนการจัดการแบบการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยวิธีการการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยการสร้างการจัดการ ผ่านการท่องเที่ยว การมีศูนย์ Homestay โดยมีชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ วิธีการจัดการ มีผู้จัดการดูแล คนในชุมชน กระตุ้นนักท่องเที่ยวชาวจีน ญี่ปุ่น คนในชุมชนเล่าเรื่องได้ Story telling วัดเกิดรายได้จากการท่องเที่ยว ในขณะที่การจัดการพิพิธภัณฑสถานนั้นได้มีการจัดระบบ ระเบียบ โดยหน่วยงานทางการศึกษาพัฒนาาร่วมกัน เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มาเรียบเรียงจัดหมวดหมู่ในบางหมวดหมู่ของสิ่งของในพิพิธภัณฑ

ในสิ่งของที่เป็นของใช้พื้นบ้าน การจำลองวิถีชีวิต วิถีชีวิตชุมชนเสริมการพัฒนาจิตใจ สนับสนุนผู้ด้อยโอกาส เพื่อสร้างให้เด็กเรียนรู้และดูแลชุมชน อาศัยสื่อในพิพิธภัณฑ์ และวิถีชีวิตจำลองแบบล้านนา

จากที่กล่าวมาข้างต้นคณะผู้วิจัยจึงทำการสำรวจภายในพิพิธภัณฑ์เพื่อค้นหาสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และยังไม่มีมีการเก็บรักษาให้เป็นระบบ เพื่อมาจัดทำเป็นการจัดการความรู้ต่อไป โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสร้างกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ในส่วนของอภิวชิการของครุบาแก้ว ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจ และความศรัทธาในชุมชน ให้ระลึกถึงความเมตตาของท่านเป็นเครื่องเตือนใจในการดำเนินชีวิตสืบต่อไป โดยการจัดทำหมวดหมู่การเก็บสิ่งของแต่ละชิ้นให้เป็นข้อมูลเชิงเอกสาร และเชิงอิเล็กทรอนิกส์ด้วยการจัดทำ Barcode เพื่อสามารถเข้าถึงรายละเอียดได้อย่างชัดเจนด้วยการรวบรวมข้อมูลเชิงลึกผ่านการพิจารณาถึงลักษณะสิ่งของแต่ละชิ้น ตามภาพดังนี้

ภาพที่ ๔.๗ การจัดระบบทะเบียนเครื่องบริวารของครุบาแก้ว

วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพโดย : คณะผู้วิจัย ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

โดยข้อมูลและรายละเอียดทั้งหมดจะนำมาบันทึกในรายละเอียดตามโครงสร้างการจัดทำรายละเอียดข้อมูลตามลักษณะดังนี้

บัตรทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์

ตราสัญลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ (ถ้ามี)	พิพิธภัณฑ์วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๐๐๐
-----------------------------------	--

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อวัตถุ :	
เลขลำดับ :	
หมวดหมู่ :	ประเภท :
สภาพ :	แบบสมัย/อายุ :
ลักษณะทางกายภาพ :	

ส่วนที่ ๒ การบันทึกข้อมูล

	ผู้บันทึกข้อมูล :
	วันที่บันทึกข้อมูล :
	ผู้บันทึกภาพ :
	รหัสภาพถ่าย :
	สถานที่จัดเก็บวัตถุ :

ส่วนที่ ๓ คำอธิบายวัตถุ

คำอธิบายวัตถุ :	
แหล่งที่มาของข้อมูล :	ผู้เรียบเรียงข้อมูล :
	วันที่เรียบเรียงข้อมูล :

ตารางที่ ๒ บัตรทะเบียนวัดคุณภาพิพิธภัณฑ

ที่มา : คณะผู้วิจัย

๒. วัดบ้านต๋อม ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดในชุมชนมีการจัดกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑด้วยการจัดการสร้างอาคารเพื่อมารวบรวมสิ่งของต่าง ๆ โดยเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรเท่านั้น ไม่มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยมีกระบวนการดังนี้

ปัจจัยนำเข้า Input	กระบวนการ Process	ผลลัพธ์ output
ผ้ายันต์	การรวบรวมผ่านการส่งต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น และเกิดจากการเขียนในเชิงศิลปะของช่างฝีมือในหมู่บ้าน	คนรุ่นหลัง ผู้ที่ต้องการค้นคว้าและนักท่องเที่ยว มาค้นหาข้อมูลความรู้ และอนุรักษ์จัดเก็บอย่างเป็นหมวดหมู่
เครื่องมือทำมาหากินของชาวบ้านในชุมชน	การรวบรวมเครื่องมือทำมาหากินต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์	

จากตารางจะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑวัดในชุมชนวัดบ้านต๋อมมีการจัดกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑในชุมชนด้วยวิธีการการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยการสร้างการจัดการ ผ่านประเพณีความเชื่อในชุมชนในงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ส่วนกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนนั้น เจ้าอาวาสจะเป็นผู้บริหารจัดการอย่างเป็นเอกเทศ มีความพยายามที่จะสร้างการเรียนรู้ให้เยาวชนด้วยการสร้างมัคคุเทศก์น้อยเพื่อร่วมกันเผยแพร่องค์ความรู้ในวัด แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากวัดมีความละเอียดสูง มีขั้นตอน มีความซับซ้อนในการดำเนินงาน ในทำนองเดียวกันการแต่งตั้งคณะกรรมการการบริหารพิพิธภัณฑจะดำเนินการและการอำนวยความสะดวกจากเจ้าอาวาสด้วยกัน และจะมีคณะศรัทธา ผู้นำชุมชนมาเป็นพลังในการสนับสนุนวัด รวมไปถึงการที่วัดจะดำเนินการจัดพิธีในผ้ายันต์ยักษ์ที่บรรจุด้วยอักษรล้านนา ขอม ในช่วงเวลาถัดไป โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมรายละเอียดในรูปแบบตารางรายละเอียดดังนี้

๑. เลขทะเบียนวัด

๒. ชื่อวัด

๓. หมวดหมู่

๔. ประเภท

๕. ขนาด

- ๖. สภาพ
- ๗. แบบสมัย/อายุ
- ๘. ภาพถ่าย
- ๙. หมายเหตุ

ภาพที่ ๔.๘ การจัดระบบทะเบียนผ้ายันต์
วัดบ้านต้อม ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ภาพโดย : คณะผู้วิจัย ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๕

ในขณะที่ประเด็นการบันทึกข้อมูลรวบรวมองค์ความรู้^{๑๐๓}นั้น พิพิธภัณฑวัดบ้านต้อม ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีเพียงการรวบรวมสิ่งของที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑมาจัดเป็นหมวดหมู่ ยังไม่มีการบันทึกและขึ้นทะเบียนเป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องด้วยยังไม่ได้กำหนดบุคลากรในการดูแล และยังไม่ได้คิดค้นหาเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ในการบริหารจัดการในการสืบสานให้ใช้เทคโนโลยีมาช่วยเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ สอดแทรกการเรียนรู้ในชุมชนโยมมุ่งรักษาประเพณีความเป็นล้านนาไว้^{๑๐๓} ในการพิจารณาประเด็นงบประมาณนั้น พิพิธภัณฑได้จัดสรรงบประมาณเป็นของ

^{๑๐๓} สัมภาษณ์นายบุญสิทธิ์ หิรัญสารพงศ์ ,มัคทายกวัดต้อมกลาง ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ,๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

วัดในการดูแลตนเองผ่านศรัทธาญาติโยม ชุมชนในการเกื้อกูลกันที่จะสร้างวัดให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ
ต้องได้ ยังไม่มีหน่วยงานภาครัฐมาสนับสนุน^{๑๐๔}

๓. วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุในชุมชนมีการจัดกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุด้วย
การจัดการสร้างอาคารเพื่อมารวบรวมสิ่งของต่าง ๆ โดย พิพิธภัณฑวัตถุในชุมชนมีการจัดกระบวนการ
จัดการพิพิธภัณฑวัตถุในชุมชนด้วยวิธีการการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยการสร้างการจัดการ
รวบรวม จัดระบบแบ่งพื้นที่ในการจัดเก็บพระพุทธรูป หีบธรรม โดยเจ้าอาวาส และพระสงฆ์ แต่ยังไม่
พบการบันทึกประวัติของพระพุทธรูปต่าง ๆ มีเพียงการฟังจากการเล่าเรื่องผ่านมุขปาฐะของพ่อกำนัน
พ่อหลวง ผู้ใหญ่ที่เป็นคนเก่าแก่ในชุมชน ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑวัตถุมีความต้องการให้ชุมชนเข้า
มามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุให้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของ
ชุมชนผ่านกระบวนการของพลังบวร^{๑๐๕} คือบ้าน วัด ราชการและโรงเรียน ซึ่งปัจจุบันมีเพียงการ
ปฏิบัติการจัดการพิพิธภัณฑวัตถุเพื่อเป็นแนวทางการจัดการให้ชุมชนเห็นเป็นต้นแบบ ผ่านกระบวนการ
ดังนี้

ปัจจัยนำเข้า Input	กระบวนการ Process	ผลลัพธ์ output
พระพุทธรูป และสิ่งของที่มี คุณค่า	๑.การรวบรวม รับบริจาค สิ่งของที่มีค่าที่จะนำมาเป็น ความรู้ของวิถีชุมชน มาจัดเก็บ อย่างเป็นหมวดหมู่ ๒.การประชุมร่วมกันในการ บริหารจัดการ	คนรุ่นหลังมาค้นคว้าหาความรู้ และอนุรักษ์
การสร้างเครือข่ายการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๑.การสรรหาคูคณาที่มีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอด องค์ความรู้ในชุมชนให้แก่คน รุ่นหลัง และผู้ที่มาเยี่ยมชม	เกิดองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ เยาวชน ผู้ที่มาเยี่ยมชมและคน รุ่นหลัง

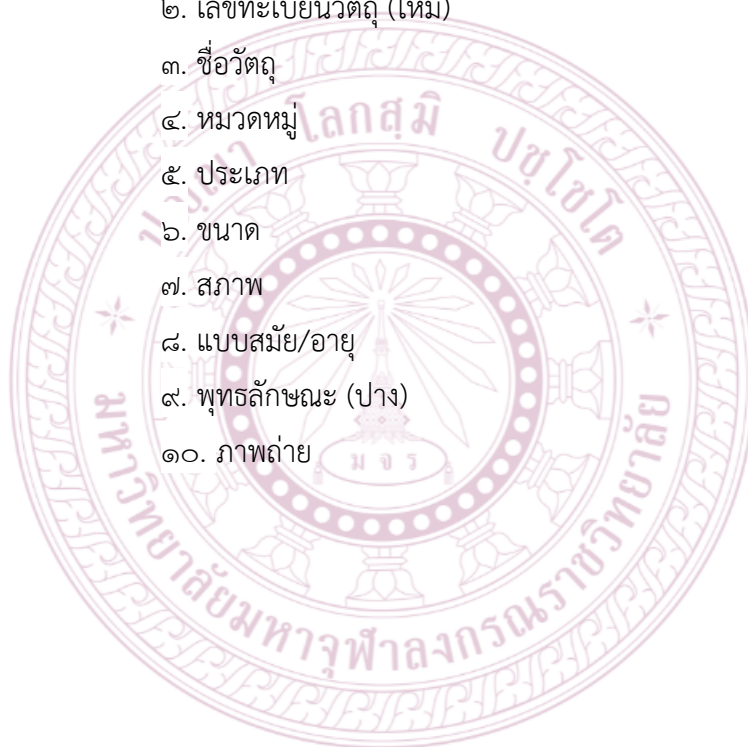
^{๑๐๔} สัมภาษณ์พระอธิการประหยัด วชิรธมโม, เจ้าอาวาสวัดด้อมกลาง ตำบลบ้านด้อม อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์พระครูโกวิทธรรมวาทิ, ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง
จังหวัดลำพูน, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

	๒.การจัดตารางให้สามเณร ดูแลพิพิธภัณฑสถานเมื่อมีผู้คนมา เยี่ยมชม	
--	---	--

หลังจากกระบวนการการจัดพิพิธภัณฑสถานดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยยังมีการได้จัดข้อมูลการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ในลักษณะทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑสถานที่มีรายละเอียดดังนี้

๑. เลขทะเบียนวัตถุ (เดิม)
๒. เลขทะเบียนวัตถุ (ใหม่)
๓. ชื่อวัตถุ
๔. หมวดหมู่
๕. ประเภท
๖. ขนาด
๗. สภาพ
๘. แบบสมัย/อายุ
๙. พุทธลักษณะ (ปาง)
๑๐. ภาพถ่าย

ภาพที่ ๔.๙ การจัดระบบทะเบียนพระพุทธรูป
วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ภาพโดย : คณะผู้วิจัย ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

จากที่กล่าวมาข้างต้นพิพิธภัณฑวัดในชุมชนจะมีองค์ประกอบด้วยหลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม และหลักฐานทางชาติพันธุ์ในการที่จะสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม ลักษณะของการบริหารจัดการพิพิธภัณฑวัดในชุมชน จะประกอบไปด้วย

๑. มิติเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

พิพิธภัณฑวัดในชุมชน เป็นสถานที่รวบรวมหรือจัดแสดงหลักฐานทางโบราณวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ วัตถุทางวัฒนธรรม รวมทั้งความรู้ภูมิปัญญา เรื่องราวประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรม ชุมชนท้องถิ่นที่มีอยู่หรือเคยมีอยู่ในชุมชน หรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสถานที่ บ้านเรือน สิ่งก่อสร้างสมัยโบราณที่อายุ รูปแบบทางศิลปะ สถาปัตยกรรมหรือประวัติความเป็นมาที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของชุมชนนั้นๆ ที่เรียกโดยรวมว่า โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี หรืออาคารสถานที่อื่นใดที่แสดงถึงนัยสำคัญทางวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นให้คนในชุมชนและคนนอกชุมชนรับรู้และเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ โดยพิพิธภัณฑประเภทนี้เป็นพิพิธภัณฑที่เกิดขึ้นจากคนในท้องถิ่นจัดตั้งขึ้น โดยใช้ของที่มีอยู่ในท้องถิ่น งบประมาณของท้องถิ่น เป็นคลังสะสมองค์ความรู้ที่ คนเก่าแก่ได้สร้างสรรค์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยมีเป้าหมายให้คนในท้องถิ่นได้รู้จักตนเองเป็นสำคัญ ดังนั้น

พิพิธภัณฑวัด เป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑพื้นบ้าน ซึ่งวัดได้มีบทบาท ในการบริหารจัดการ จัดตั้งขึ้น และจัดแสดงวัตถุในบริเวณวัด พิพิธภัณฑวัดหลายแห่งได้เกิดขึ้นจากพระสงฆ์และคนในท้องถิ่น ที่ต้องการเล่าถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่แตกต่างจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่เน้นด้านโบราณวัตถุ พิพิธภัณฑวัดบางแห่งก็ตั้งขึ้นเพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบได้ในบริเวณใกล้เคียง^{๑๐๖}

ปัจจุบันพิพิธภัณฑวัดในประเทศไทยมีจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่สามารถจัดกลุ่มตาม ประเภทประเด็นการนำเสนอได้เป็นสองกลุ่ม คือ พิพิธภัณฑวัด ประเภทที่นำเสนอประเด็นเนื้อหาเป็น เรื่องราว เช่น เรื่องศาสนา คัมภีร์ ชีวประวัติของพระภิกษุสงฆ์ หรือเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เป็นต้น ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ พิพิธภัณฑที่เน้นการรวบรวมวัตถุต่างๆ แล้วมาแบ่งแยกเพื่อจัดแสดง ซึ่งจะพบพิพิธภัณฑประเภทนี้อยู่จำนวนมาก แต่ทั้งนี้ พิพิธภัณฑวัดโดยมากจะจัดตั้งขึ้นเพื่อแสดงวัตถุ ประเภทต่างๆ ที่ทางวัดได้เก็บสะสมครอบครองดูแล และอีกส่วนได้รับการบริจาคจากประชาชน ซึ่ง พิพิธภัณฑวัดไม่มีความจำเป็นในการนำเสนอเรื่องราวหรือจัดแสดงวัตถุที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือวัด เสมอไป บางแห่งจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ ในการประกอบอาชีพ และวัตถุที่เกี่ยวข้องกับ ชีวิตประจำวันของชาวบ้าน พิพิธภัณฑวัดส่วนใหญ่ มักเริ่มขึ้นจากการระดมเก็บรวบรวมวัตถุต่างๆและ ทำการแบ่งประเภทวัตถุเพื่อนำเสนอ เนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑที่ชาวบ้านจัดแสดงเอง ทำให้เป็น พิพิธภัณฑที่มุ่งไปยังเน้นวัตถุมากกว่าความรู้ที่สมควรจะได้รับ ยังไม่พบวิธีการนำเสนอและการถ่ายทอด ข้อมูลที่ดี วัตถุส่วนใหญ่จัดแสดงในพิพิธภัณฑวัด นอกเหนือจาก ศาสนวัตถุหรือวัตถุที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีวัตถุที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตประจำวันในอดีต ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเด่น แตกต่างกันไปตามภูมิภาค^{๑๐๗}

๒. มิติทางเครือข่ายทางสังคม

ในการดำเนินการจัดพิพิธภัณฑวัดในชุมชนมุ่งที่จะจัดแสดงวัตถุที่เป็นการรวบรวมจาก พลังศรัทธาของประชาชน โดยเนื้อหาเป็นการสร้างสิ่งที่ปลุกจิตสำนึกคนในชุมชนให้ตื่น ให้ภาคภูมิใจใน ตัวเองและชุมชนอย่างต่อเนื่อง หากวัด ชุมชน หน่วยงานภาครัฐร่วมมือกันในลักษณะเสมอภาค ศึกษา ริเริ่มมาจากความต้องการภายในชุมชน โดยเริ่มทำความเข้าใจในเนื้อหา อัตลักษณ์ของสังคมและ วัฒนธรรมท้องถิ่น ในการดำเนินการเก็บข้อมูลจึงต้องอาศัยการออกไปสำรวจศึกษาตามชุมชนต่างๆ ของท้องถิ่น นอกเหนือไปจากชุมชนที่จะเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑท้องถิ่นนั้น โดยทั่วไปและตามความเป็น จริง ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการ ตลอดจนเทคนิคในการจัดพิพิธภัณฑ นั้นไม่ใช่คนจากภายใน หากเป็นคนภายนอกที่เป็นนักวิชาการ การวางแผน การกำหนดวิธีการ รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล จึงเป็นเรื่องของคนจากภายนอกในการที่จะเข้าไปบริหารจัดการ พิพิธภัณฑท้องถิ่นร่วมกัน วัดและชุมชนเป็นผู้จัดและทำให้เกิดขึ้นโดยเกิดจากความต้องการของคนใน

^{๑๐๖} ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๖๑). *พิพิธภัณฑและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. หน้า ๒๔

^{๑๐๗} ต่อจรัส พงษ์สาลี. (๒๕๔๗). *พิพิธภัณฑท้องถิ่นในประเทศไทย: รายงานการวิจัย*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ชุมชนท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนต่อไป โดยการดำเนินการ คนในท้องถิ่นต้องเป็นคนในการดำเนินการคือ เป็นผู้อยู่ในแหล่งกำเนิดพิพิธภัณฑสถานมีความสัมพันธ์ในด้านเนื้อหา ระหว่างทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชน ดังนั้นการจัดพิพิธภัณฑสถาน จะเป็นการแสดงสิ่งของบรรดา โบราณวัตถุ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในการเล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ทางสังคม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่มียุทธศาสตร์ตามชุมชนต่างๆ ในท้องถิ่น

ในขณะที่ความร่วมมือของคนในท้องถิ่น การประสานงานร่วมกัน การให้ความร่วมมือกัน ทั้งชุมชน ภาครัฐและเอกชนที่อยู่ในท้องถิ่น ให้มีการจัดการแหล่งเรียนรู้ สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่คนในท้องถิ่นที่จะได้รับประโยชน์เป็นหลัก เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้าง ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการจัดการแหล่งเรียนรู้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของมนุษย์เกิดขึ้นตลอดชีวิต โดยพิพิธภัณฑสถานส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการ จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทุกรูปแบบ ได้แก่ พิพิธภัณฑสถาน หอศิลป์ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้กันอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพโดยพิพิธภัณฑสถานวัดในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานที่ดำเนินการโดยท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของที่เกิดขึ้นในชุมชนจะเห็นได้จาก การให้ความสำคัญการเรียนรู้ตลอดชีวิตการสร้างค่านิยมของคนในประเทศ เพื่อส่งเสริมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทรัพยากรของชุมชนให้มีความรู้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และ การสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละพื้นที่ พบว่าลักษณะของพิพิธภัณฑสถานวัดในชุมชน จะมีกระบวนการจัดการดังนี้

๑. วัดและ/หรือคนในชุมชน จะเป็นผู้บริจาค รวบรวมสิ่งของที่มีค่า สิ่งที่มีคุณค่า ข้าวของเครื่องใช้ที่ทรงคุณค่าต่อคนในท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดจากความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืน

๒. วัดและ/หรือคนในชุมชน เป็นผู้ดำเนินการเนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ในแหล่งกำเนิดของสิ่งของในพิพิธภัณฑสถาน มีความสัมพันธ์ในด้านรายละเอียดสิ่งของ เนื้อหา เรื่องราวในด้านประวัติศาสตร์ และสังคม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น นั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่าการจัดพิพิธภัณฑสถาน เป็นการ จัดแสดงบรรดาโบราณวัตถุ รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับเนื้อหาในการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชน วัฒนธรรม สังคม และชีวิตวัฒนธรรมของบุคคลที่อยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ในท้องถิ่น หรือพื้นที่เป็นต้นกำเนิดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ

๓. วัดและ/หรือคนในชุมชนในบางแห่ง เช่น วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการสร้างความร่วมมือของคนในท้องถิ่น ทั้ง ๓ แห่งไม่ได้รับการประสานความร่วมมือจากหลายส่วนงานทั้ง ชุมชน ภาครัฐและเอกชนที่อยู่ในท้องถิ่น ในการร่วมกันเพื่อที่จะร่วมกัน ให้มีการจัดการแหล่งเรียนรู้ ในขณะที่แต่ละวัดได้มีการดำเนินการได้หลายรูปแบบเรียบง่าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่คนในท้องถิ่นที่จะได้รับประโยชน์เป็นหลัก

๔.๓ แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และ การสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละพื้นที่ พบว่าลักษณะของพิพิธภัณฑวัดในชุมชน ๓ ได้แก่

๑. วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
๒. วัดบ้านต๋อม ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
๓. วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

มีการสร้างแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑเป็นอย่างอย่างดีในการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด ในขณะที่มีข้อจำกัดในการให้ความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ^{๑๐๘} ซึ่งผู้วิจัยได้ร่วมกันสร้างแนวทางในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่คนในชุมชนดังนี้

แนวทางที่ ๑ คือ การให้ความรู้ความเข้าใจการจัดการพิพิธภัณฑในระบบอิเล็กทรอนิกส์แก่คนในชุมชน

พิพิธภัณฑวัดในชุมชนทั้ง ๓ แห่ง สร้างแนวทางการจัดการองค์ความรู้ผ่านการจัดเสวนากลุ่มย่อย การจัดเก็บข้อมูลของสิ่งของต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑให้มีระเบียบ เป็นระบบ ด้วยการบันทึกรายละเอียดของโบราณวัตถุ สิ่งของมีค่า ข้าวของเครื่องใช้ ด้วยการบันทึก เลขทะเบียนวัตถุ ชื่อวัตถุ หมวดหมู่ ประเภทวัสดุ ขนาดของโบราณวัตถุ ปีพุทธศักราชที่สร้างผลงานชิ้นนั้น และภาพถ่าย ผ่านการสัมภาษณ์ การให้ความรู้แก่คนในชุมชน การนำเยาวชนของโรงเรียนต่าง ๆ มาทัศนศึกษา และขอความร่วมมือสถาบันการศึกษาจัดทำระบบและกลไกให้ครบวงจรของการจัดการความรู้^{๑๐๙}

แนวทางที่ ๒ คือ การจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑท้องถิ่น

พิพิธภัณฑวัดในชุมชนทั้ง ๓ แห่ง สร้างแนวทางการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑวัดในชุมชน ด้วยการบันทึกข้อมูลสิ่งของแต่ละชิ้น สร้างหมวดหมู่ในการจัดการระบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑท้องถิ่นในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อความเป็นระบบและกลไกของการบริหารจัดการ^{๑๑๐} สะดวกในการค้นคว้าข้อมูลและการธำรงรักษาโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑวัดในชุมชน โดยจัดหมวดหมู่ตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑ แบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธรูป หมวดข้าวของใช้ หมวดการดำรงวิถีชีวิต โดยสร้างรหัสวัตถุสิ่งของ ใน Application โดยใส่ข้อมูลดังนี้

๑. สถานที่ตั้งของวัด
๒. ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ
๓. สิ่งสำคัญที่อยู่ในพิพิธภัณฑวัด

^{๑๐๘} สัมภาษณ์พระอธิการประหยัด วชิรธมโม, เจ้าอาวาสวัดต๋อมกลาง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์พระครูพิศาลเจติยารักษ์, เจ้าอาวาสวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์พระครูโกวิทธรรมภาณี, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

๔. โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑวัดในชุมชน เรียงตามรหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ และการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application

แนวทางที่ ๓ คือ แนวทางการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑท้องถิ่นในระบบอิเล็กทรอนิกส์

พิพิธภัณฑวัดในชุมชนทั้ง ๓ แห่ง มีการขึ้นทะเบียนวัตถุของพิพิธภัณฑท้องถิ่น ในระบบอิเล็กทรอนิกส์จะมีส่วนประกอบโดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ส่วนต้น บัตรทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ และที่ตั้ง
๒. ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป ประกอบไปด้วย ชื่อวัตถุ เลขลำดับ หมวดหมู่ ประเภท ลักษณะทางกายภาพ
๓. ส่วนที่ ๒ การบันทึกข้อมูล ประกอบไปด้วย ผู้บันทึกข้อมูล วันที่บันทึกข้อมูล ผู้บันทึกภาพ รหัสภาพถ่าย สถานที่จัดเก็บวัตถุ
๔. ส่วนที่ ๓ คำอธิบายวัตถุ ประกอบไปด้วย แหล่งที่มาของข้อมูล ผู้เรียบเรียงข้อมูล วันที่เรียบเรียงข้อมูล

กระบวนการตามข้างต้นก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนสร้างและการแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นกระบวนการสร้างกติกา ระเบียบข้อบังคับ เป็นสร้างกฎระเบียบ หรือข้อบังคับในการเข้าชมพิพิธภัณฑให้แก่กลุ่มผู้ดูแล และนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นอีกช่องทางในการช่วยพิพิธภัณฑในเรื่องการดูแลรักษาโบราณวัตถุไม่ให้ชำรุดเสียหาย อันเป็นการอนุรักษ์โบราณของพิพิธภัณฑชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ทั้ง ๓ แนวทางดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางในการสร้างองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในลำนานา ที่พัฒนาไปควบคู่กับกระบวนการทางเทคโนโลยี อันเป็นขั้นตอนในการสร้างวิธีการพัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในลำนานา ซึ่งมีกระบวนการและระบบกลไกในทางเทคโนโลยี ๓ ขั้นตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การกำหนดปัญหาหรือความต้องการ

พิพิธภัณฑวัดและชุมชนในลำนานาต้องมีการกำหนดเป้าหมายของพิพิธภัณฑในการสร้างอัตลักษณ์ และพิจารณาเอกลักษณ์ของชุมชน ในการจัดแสดงในชุมชน สร้างระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑชุมชนเข้ามาช่วยส่งเสริมพิพิธภัณฑในรูปแบบต่าง ๆ^{๑๑๑} มีคำอธิบายอย่างชัดเจนถึงประวัติความเป็นมาของสิ่งของที่นำมาแสดง

๒. การรวบรวมข้อมูล

พิพิธภัณฑวัดและชุมชนในลำนานาจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ถูกต้องประวัติของสิ่งของ ที่จะมีการรวบรวมแสดงในพิพิธภัณฑ โดยมีการจัดตั้งบุคลากรเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ

๓. นโยบายในการจัดการ

^{๑๑๑} นายต้นตะวัน สุวรรณศรี, นักพัฒนาระบบการขึ้นทะเบียนอิเล็กทรอนิกส์, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนาจัดตั้งคณะกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำในชุมชน หรือผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้ต้องมีการจัดตั้งทีมงานเพื่อรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ อาทิ การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ผ่านการท่องเที่ยว การเรียนรู้ชุมชนผ่านวิถีชีวิต^{๑๑๒} ด้วยการจัดการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้มาให้อ่านเข้าใจสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ได้อย่างชัดเจน ด้วยการรวบรวม เรียบเรียงข้อมูล และจัดทำข้อมูลให้ออกมาในรูปแบบที่เป็นการเผยแพร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนานั้น องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืน ควรพัฒนาชุมชนแต่ละแห่งให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีองค์ความรู้ภายในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดีด้วยการสร้างเครือข่ายชุมชน บูรณาการพลังสังคมภายใต้พลังบวร มีสร้างชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ด้วยการใช้องค์ความรู้ของชุมชนผ่านการท่องเที่ยว การเรียนรู้วิถีชีวิต สร้างชุมชนที่สุขสงบอันจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนให้มีความมั่นคงและยั่งยืนสืบต่อไป

^{๑๑๒} สัมภาษณ์นายบุญสิทธิ์ หิรัญสารพงศ์, มัคคทายกวัดต๋อมกลาง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา” ผู้วิจัยได้จัดลำดับการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งแบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น

ตอนที่ ๒ กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น

ตอนที่ ๓ แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน จะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ (Analytic Induction) ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในสถานที่ โดยศึกษาจากองค์การศึกษาที่มีการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ต่อการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนและพึ่งพาตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นจำนวน ๑๖ รูปหรือคน

จากการศึกษาในเรื่องศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา ผู้วิจัยจะแบ่งการอภิปรายผลการวิจัยไว้ ดังนี้

ตอนที่ ๑ องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น

จากการวิจัยพบว่าองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น เป็นพิพิธภัณฑชุมชน ที่รวมไปถึงพิพิธภัณฑวัดด้วย อันเป็นสถานที่จัดแสดงวัตถุที่เป็นคุณค่าของชุมชนที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นการรวบรวมสิ่งของ เครื่องรางของขลังที่สร้างพลังทางจิตใจ เครื่องใช้ของบุคคลที่ชุมชนศรัทธา พิพิธภัณฑท้องถิ่นในวัดจะสร้างองค์ความรู้ของแต่ละแห่งด้วยการรวบรวมข้อมูลหลักฐานที่นำมาแสดงโดยทั่วไป ประกอบด้วย หลักฐานทางโบราณคดี ที่เป็นที่มาของประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมและหลักฐานทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ซึ่งได้จากวัตถุสิ่งของและคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น เป็นที่มาของประวัติศาสตร์ทางสังคม รวมไปถึงการเป็นแหล่งรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่ง

รวบรวมความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และการปรับตัวในความเป็นอยู่ของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับประยุกต์และเปลี่ยนแปลงจนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม มีปราชญ์ชาวบ้าน หรือบุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

พิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัดจึงเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในชุมชนซึ่งอาจเกิดขึ้นจากชาวบ้านหรือคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันสร้างขึ้น หรือเกิดจากหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล อบต. วัด หรือโรงเรียน ซึ่งทำหน้าที่ดูแลอยู่ เป็นสถานที่เก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของประวัติความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชนนั้น ๆ นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัดยังสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือประวัติศาสตร์ทางสังคม ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกันที่อาจมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมก็เป็นได้ และเมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ก็เกิดสำนึกร่วมกันขึ้นเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และกติกาในทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน โดยมีพื้นฐานทางความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงนับเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนแต่ละท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าให้กับบุคคลอื่น ๆ อีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่รวบรวมองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ภายในชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ทั้งองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน นอกจากนี้อาจเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้คำตอบแก่ปัญหาบางประการที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว อาทิ ประวัติของชุมชนท้องถิ่น ประวัติการเกิดภัยพิบัติภายในชุมชน ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติความเป็นมาของวัดอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เป็นต้น องค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากจะมีประโยชน์ในการเสริมสร้างองค์ความรู้ให้กับคนยุคใหม่ ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหา ตลอดจนทำให้ทราบถึงแนวปฏิบัติที่เหมาะสมให้กับคนยุคปัจจุบันได้อีกด้วย

จากการศึกษา พบว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัดมีความสำคัญต่อชุมชนแต่ละท้องถิ่น ในการก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่น ช่วยให้คนทุกเพศ ทุกวัยหันกลับมาทำกิจกรรมร่วมกัน มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม สามารถช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวหากทำได้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอาจเป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยวภายในชุมชนได้ เนื่องจากเป็นแหล่งเรียนรู้ที่รวบรวมองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ภายในชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ทั้งองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน นอกจากนี้ อาจเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้คำตอบแก่ปัญหาบางประการที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว อาทิ ประวัติของชุมชนท้องถิ่น ประวัติการเกิดภัยพิบัติภายในชุมชน ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติความเป็นมาของวัดอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เป็นต้น องค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากจะมีประโยชน์ในการเสริมสร้างองค์ความรู้ให้กับคนยุคใหม่ ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหา ตลอดจนทำให้ทราบถึงแนวปฏิบัติที่เหมาะสมให้กับคนยุคปัจจุบันได้อีกด้วย สอดคล้องกับ**ไกรสิทธิ์**

วิไลเลิศ^{๑๑๓} ที่ศึกษาเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑวัด เขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งการเรียนรู้ เพื่อศึกษาความต้องการรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑภายในวัด , เพื่อจัดเรียงลำดับความต้องการจัดการพิพิธภัณฑภายในวัด เขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี และเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งการเรียนรู้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร การสำรวจใช้แบบสอบถาม แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูล นำ ผลที่ได้มาวิเคราะห์หารูปแบบการจัดการและกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการผลการศึกษพบว่าพิพิธภัณฑในวัดนั้นมีทรัพยากรอยู่ครบ ทั้งสภาพแวดล้อมที่สวยงามแหล่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาพื้นบ้าน ในส่วนของการจัดการงาน ด้านพิพิธภัณฑ นั้น พบว่าการแสดงวัตถุดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี สำหรับความต้องการในด้านต่างๆ นั้น พบว่า นักท่องเที่ยวเห็นว่าการพัฒนาในรูปแบบการจัดการบุคลากรภายในพิพิธภัณฑ อยู่ในระดับมาก ควรมีการปรับปรุงแก้ไขในด้านการให้ ผู้เข้าชมมีส่วนร่วมในการจัดการให้มากขึ้นเพื่อความเหมาะสมและตรงกับความต้องการอย่างแท้จริงของผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ ด้านการเงินและพัสดุในการจัดการพิพิธภัณฑราคาของที่ระลึกในส่วนการจัดการแสดงอาจจะมีการปรับราคาให้มีความเหมาะสมจูงใจให้ผู้เข้าชมซื้อหากลับบ้านให้มากขึ้นกว่านี้ เพื่อจะได้นำงบประมาณในส่วนนี้ไปพัฒนา งานด้านพิพิธภัณฑต่อไป ด้านการจัดการภายในอาคารพิพิธภัณฑการจัดพื้นที่ในส่วนต่าง ๆ ภายในอาคาร อาจจะมีการปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมต่อความต้องการของผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ เพื่อพัฒนาและจัดทำพิพิธภัณฑต่อไป จากการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น พบว่า พิพิธภัณฑท้องถิ่น ๓ แห่ง จากวัดทั้ง ๓ วัด จาก ๓ จังหวัดในภาคเหนือ ซึ่งเป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งรวบรวมโบราณวัตถุที่เก่าแก่ และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่ ๑. วัดน้ำจ๋า ตำบลร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ๒. วัดต่อมกลาง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และ ๓. วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็น พิพิธภัณฑท้องถิ่นชุมชนในวัดของจังหวัดในภาคเหนือ มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง มีการแสดงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ทั้งองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และองค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้เกิดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างยั่งยืนภายใต้สังคมแห่งการเรียนรู้

ตอนที่ ๒ กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น

จากการศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่น สรุปได้ว่า พิพิธภัณฑท้องถิ่นในวัด ๓ แห่ง จาก ๓ จังหวัดในภาคเหนือ ซึ่งเป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งรวบรวมโบราณวัตถุที่เก่าแก่ และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่ ๑. วัดน้ำจ๋า ตำบลร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ๒. วัดต่อมกลาง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และ ๓. วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นพิพิธภัณฑท้องถิ่นชุมชนในวัดของจังหวัดในภาคเหนือ มีการรวบรวม

^{๑๑๓} ไกรสิทธิ์ วิไลเลิศ (๒๕๕๖) ศึกษาเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑวัด เขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งการเรียนรู้, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา , บทความย่อ

องค์ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ได้มีกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นด้วยกระบวนการอนุรักษ์วัตถุโบราณ ด้วยการนำมาเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ และมีกระบวนการสร้างทะเบียน และเก็บรายละเอียด โดยผ่านกระบวนการที่อาศัยสถาบันการศึกษามาจัดระบบ ๑ แห่ง ได้แก่วัดน้ำจำ จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนที่เหลืออีก ๒ แห่ง มีกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นระบบ แต่ยังไม่มีการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุในระบบอิเล็กทรอนิกส์ และการจัดการจะเป็นไปตามการพิจารณาของเจ้าอาวาส ยังไม่มีการมีส่วนร่วมหรือการสร้างเครือข่าย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้จัดให้มีอบรมให้ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้กับผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ในแต่ละวัด เพื่อให้เป็นการเตรียมการสำหรับการมีเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กลับไปพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัดต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ **ปราชญ์ คำภักดี^{๓๔}** (๒๕๖๑) ที่ศึกษาการจัดการพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน บ้านค้อ ตำบลลำห้วยหลวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการพิพิธภัณฑ์อีสาน วัดกลางโสมน และ ๒) เสนอแนวทางการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน งานวิจัยนี้เป็นการศึกษา วิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนบ้านค้อ ตำบลลำห้วยหลวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การลงพื้นที่สำรวจพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านค้อ หมู่ที่ ๔ และหมู่ที่ ๑๐ การสัมภาษณ์แกนนำชาวบ้านที่ได้รับการแต่งตั้งจากชาวบ้านจำนวน ๑๐ คน การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านค้อ การถอดบทเรียนจะมีผู้ถอดบทเรียนทั้งหมด ๙ คน เป็นผู้ร่วมกันถอดบทเรียน และผู้ถอดบทเรียนทั้ง ๙ คนจะเป็นผู้ทดลองปฏิบัติการ ในการจัดการพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน ผลการศึกษาพบว่าสภาพปัญหาของการจัดการพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน หลังจากที่ พระครูขันติธรรมสมรณภาพ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๙ พิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน ประสบปัญหา ๓ ประการ ประกอบด้วย ๑) ชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์ ๒) ชาวบ้านขาดความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ ๓) เจ้าอาวาสองค์ใหม่ไม่ได้สนใจและสนับสนุนพิพิธภัณฑ์อย่างจริงจัง แนวทางการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมนหลังจากนำแนวคิดการถอดบทเรียนโดยใช้ กระบวนการแบบ AAR ทำให้ได้แนวทางการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย ๑) นำคนนอกเข้ามา ทำความสะอาดพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านสำนึกรักและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ พิพิธภัณฑ์ ๒) เชิญนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมาให้ความรู้ ๓) นิมนต์เจ้าอาวาสไปเยี่ยม ชมพิพิธภัณฑ์วัดที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจหันกลับมาสนใจและฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์อีสาน วัดกลางโสมน

ตอนที่ ๓ แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในลำนนา

จากการศึกษาวิจัยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง ๓ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในวัด ๓ แห่ง จาก ๓ จังหวัดในภาคเหนือ ซึ่งเป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งรวบรวมโบราณวัตถุที่เก่าแก่ และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่ ๑. วัดน้ำจำ ตำบลร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

^{๓๔} ปราชญ์ คำภักดี (๒๕๖๑) , การจัดการพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน บ้านค้อ ตำบลลำห้วยหลวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ,ACADEMIC JOURNAL BANGKOKTHONBURI UNIVERSITY Vol.๗ No.๑ January - June ๒๐๑๘, หน้า ๔๔-๕๕.

๒. วัดต่อมกลาง ตำบลบ้านต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และ ๓. วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนพบว่า ร่วมกันสร้างแนวทางในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่คนในชุมชนดังนี้

แนวทางที่ ๑ คือ การให้ความรู้ความเข้าใจการจัดการพิพิธภัณฑสถานในระบบอิเล็กทรอนิกส์แก่คนในชุมชน

พิพิธภัณฑสถานวัดในชุมชนทั้ง ๓ แห่ง สร้างแนวทางการจัดการองค์ความรู้ผ่านการจัดเสวนากลุ่มย่อย การจัดเก็บข้อมูลของสิ่งของต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑสถานให้มีระเบียบ

แนวทางที่ ๒ คือ การจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

พิพิธภัณฑสถานวัดในชุมชนทั้ง ๓ แห่ง สร้างแนวทางการจัดหมวดหมู่ของพิพิธภัณฑสถานวัดในชุมชน ด้วยการบันทึกข้อมูลสิ่งของแต่ละชิ้น สร้างหมวดหมู่ในการจัดการระบบทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อความเป็นระบบและกลไกของการบริหารจัดการสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลและการธำรงรักษาโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑสถานวัดในชุมชน โดยจัดหมวดหมู่ตามประเภทของสิ่งของที่อยู่ภายในพิพิธภัณฑสถาน แบ่งตามประเภทของวัตถุ เช่น หมวดพระพุทธรูป หมวดข้าวของใช้ หมวดการดำรงวิถีชีวิต โดยสร้างเลขรหัสวัตถุสิ่งของ ใน Application โดยใส่ข้อมูลสถานที่ตั้งของวัด ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑสถาน สิ่งสำคัญที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัด และ โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานวัดในชุมชน เรียงตามรหัสที่จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถาน และทำการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ และมีการสร้าง QR Code และ Application

แนวทางที่ ๓ คือ แนวทางการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในระบบอิเล็กทรอนิกส์

พิพิธภัณฑสถานวัดในชุมชนทั้ง ๓ แห่ง มีการขึ้นทะเบียนวัตถุของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ในระบบอิเล็กทรอนิกส์จะมีส่วนประกอบโดยมีรายละเอียดที่บรรจุในบัตรทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑสถาน และที่ทำการบันทึกข้อมูล จะระบุ ผู้บันทึกข้อมูล วันที่บันทึกข้อมูล ผู้บันทึกภาพ รหัสภาพถ่าย สถานที่จัดเก็บวัตถุ แหล่งที่มาของข้อมูล ผู้เรียบเรียงข้อมูล วันที่เรียบเรียงข้อมูล ทั้ง ๓ แนวทางจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดเกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนสร้างและการแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นกระบวนการสร้างกติกา ระเบียบข้อบังคับ เป็นสร้างกฎระเบียบ หรือข้อบังคับในการเข้าชมพิพิธภัณฑสถานให้แก่กลุ่มผู้ดูแลและนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นอีกช่องทางในการช่วยพิพิธภัณฑสถานในเรื่องการดูแลรักษาโบราณวัตถุไม่ให้ชำรุดเสียหาย อันเป็นการอนุรักษ์โบราณของพิพิธภัณฑสถานชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนเป็นแนวทางในการสร้างองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑสถานวัดและชุมชนในล้านนา ที่พัฒนาไปควบคู่กับกระบวนการทางเทคโนโลยี อันเป็นขั้นตอนในการสร้างวิธีการพัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานวัดและชุมชนในล้านนา ซึ่งสอดคล้องกับ **คามะร่า เจาหาวัง^{๓๑๕}** (๒๕๖๓) ศึกษาเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขุนละหาร เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขุนละหารใน

^{๓๑๕} คามะร่า เจาหาวัง (๒๕๖๓) การจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขุนละหาร , หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : บทคัดย่อ.

ฐานะพิพิธภัณฑ์เอกชน อีกทั้งศึกษาบทบาทในการช่วยส่งเสริมพัฒนาชุมชนของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนละหาร เพื่อวิเคราะห์ถึงความสามารถของพิพิธภัณฑ์ในการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงมิติการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนที่ได้จากการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนละหาร พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่ได้เป็นเพียงแค่สถานที่เก็บรักษาโบราณวัตถุ ตั้งโกดังเก็บของของชุมชนท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีค่าให้แก่ชุมชนได้เพื่อให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้สะดวกมากขึ้น รวมไปถึงศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา และรากเหง้าสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนของตนเอง อีกทั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังสามารถเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เป็นพื้นที่ที่จะเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังสามารถช่วยส่งเสริมพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้อีกด้วย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในลำนานัน องค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืน กระบวนการตามข้างต้นก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนดังนี้ E- education เป็นกระบวนการให้ การสร้างและการแลกเปลี่ยนความรู้ , E- engineering กระบวนการอนุรักษ์ การสร้างสรรค์ การสืบทอด และ E- enforcement กระบวนการสร้างกติกา ระเบียบข้อบังคับ เป็นสร้างกฎระเบียบ หรือข้อบังคับในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ให้แก่กลุ่มผู้ดูแล และนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นอีกช่องทางในการช่วยพิพิธภัณฑ์ในเรื่องการดูแลรักษาโบราณวัตถุไม่ให้ชำรุดเสียหาย และควรพัฒนาชุมชนแต่ละแห่งให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เมืององค์ความรู้ภายในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดีด้วยการสร้างเครือข่ายชุมชน บูรณาการพลังสังคมภายใต้พลังบวร มีสร้างชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ด้วยการใช้องค์ความรู้ของชุมชนผ่านการท่องเที่ยว การเรียนรู้วิถีชีวิต สร้างชุมชนที่สุขสงบอันจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนให้มีความมั่นคงและยั่งยืนสืบต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้

๑. การสร้างองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัด ควรนำไปสร้างนโยบายร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มาพิจารณาร่วมกันวางแผนการทำงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงในการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน

๒. การสร้างองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัด ควรสร้างบุคคลเพื่อดูแลบริหารจัดการ และสร้างแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ให้เข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

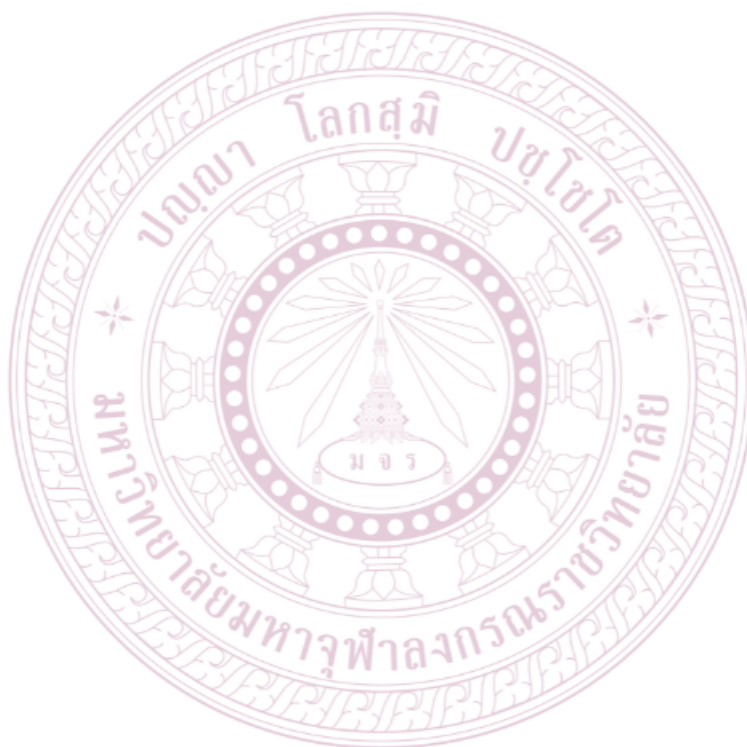
๓. การสร้างองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัด ควรมีจัดการระบบข้อมูลของวัตถุโบราณในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พร้อมทั้งให้ข้อมูลที่บรรจุนิทานของนักท่องเที่ยวที่นิยมเข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการวิจัยการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงานพัฒนาและบูรณาการพิพิธภัณฑสถานทั้งประเทศไทย

๒. ควรมีการวิจัยการบูรณาการความรู้ด้านพิพิธภัณฑสถานชุมชนในวัด เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของหน่วยงานราชการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ด้วยการสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้

๓. ควรมีการวิจัยเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นให้มีความเป็นระบบสากลโดยใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนช่วยในการสร้างองค์ความรู้และสร้างระบบกลไกในการบริหารจัดการที่เป็นสากล

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

๑.๒.๑ หนังสือ

กมล รอดคล้าย. คู่มือการบริหารวัด. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, ๒๕๕๒.

กรมศิลปากร. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ชวนาไทย. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๗.

กิตติมา ปรีดีดีล. ทฤษฎีบริหารองค์การ. กรุงเทพมหานคร: ธนะการพิมพ์, ๒๕๕๖.

โกวิทย์ พวงงาม. คู่มือมิติใหม่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: ผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจาก การเลือกตั้ง
โดยตรงของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๔๗.

จิรา จงกล. พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๕.

ดิน ปรัชญพฤกษ์. ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมพฤติกรรมในองค์การหน่วยที่ ๒. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

ถวิล เกื้อกลาง. การบริหารสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๕๒.

ถวิลวดี บุรีกุล. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีต จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
ไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์
จำกัด, ๒๕๕๒.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษา
นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

ธัญพร วณิชฤทธา. การจัดการความรู้ในชุมชน : กรณีศึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดย
ชุมชนมีส่วนร่วม จังหวัดสมุทรสงคราม

นิคม มูลิกะคามะ. วิชาการพิพิธภัณฑ์. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน.
กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสการพิมพ์, ๒๕๓๑.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. ทฤษฎีและหลักการพัฒนากลุ่มชุมชน. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

แผนยุทธศาสตร์ ๒๐ ปีด้านวัฒนธรรม ช่วงที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) "คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗.

พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี. คนสำราญงานสำเร็จ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับ
ลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์. การบริหารการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.

ภิญโญ สาร. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๕๒), หน้า ๔๗.

วชิรวัชร งามละม่อม, **ทฤษฎีการมีส่วนร่วม**. ปทุมธานี : สถาบันวิชาการไทยวิจัยพัฒนาการจัดการ TRDM, ๒๕๕๘.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **สังคมและวัฒนธรรมชุมชนคนยี่สาร**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๔๕.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **พิพิธภัณฑสถานและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน** (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, ๒๕๖๑.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ**, กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, ๒๕๔๕.

ศุภวัตร พลายน้อย, **นันทวิธีวิทยาการถอดบทเรียนและการสังเคราะห์องค์ความรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : พีเออีฟวิง, ๒๕๕๖.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. **เอกสารการสัมมนาวิชาการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๓๙.

สงศรี ประพัฒน์ทอง, **พระมหากษัตริย์ไทยกับการพิพิธภัณฑสถาน**, กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี, ๒๕๔๑.

สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ เอส พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓.

สมลักษณ์ เจริญพจน์ และคณะ. **คู่มือพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : กราฟิคฟอร์แมท ไทยแลนด์, ๒๕๔๗.

สะอาด ปายะนันท์. **การจัดการพิพิธภัณฑสถาน**. พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๑.

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. **การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑสถาน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘.

สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. **คู่มือพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, **หน่วยที่ ๗ ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา**. ในประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาปัญหาและแนวโน้มทางการบริหารการศึกษา, นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒.

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก. **การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บุคพอยท์, ๒๕๔๒.

เหมือนพิมพ์ สุวรรณภาศ. **ประสบการณ์พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, ๒๕๕๒.

อรรถัย กักพล. **คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒.

อศิน รพีพัฒน์. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและ วัฒนธรรมไทย**, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์นโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

อาภรณ์ พันธุ์ จันทร์สว่าง. **การพัฒนาบุคคล กลุ่มและชุมชน**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔.

๑.๒.๒ บทความในวารสาร

- ปราโมทย์ เหลาลาภะ (๒๕๕๕) , การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาเชิงสร้างสรรค์: พิพิธภัณฑ์วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม, วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย ปีที่๔ ฉบับที่๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕).
- ปรีดา พูลสิน. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส , วารสารวิจัยและพัฒนา ปีที่ ๔ Vol. ๔ ๒๐๑๒, ๒๕๕๕.
- อัญชลี สารสุวรรณ, ประยูร อัมสวาสดี และ ณัฐกฤตา งามมีฤทธิ์. รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มรดกพื้นบ้านประเพณีของโรงเรียนชุมชนวัดตะเคียนงาม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรีเขต ๒. วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๔.

๑.๒.๓ รายงานวิจัย

- ไกรสิทธิ์ วิไลเลิศ. ศึกษาเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์วัด เขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งการเรียนรู้. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ๒๕๕๖.
- คาเมร่า เจริญหวั่ง. การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร. หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๖๓.
- ชาญชัย ศิลปะอวยชัย และคณะ. ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่. รายงานการวิจัย, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒.
- ต่อจรัส พงษ์สาลี. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๗.
- ปรัชญา เวสารัชช์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อชุมชน. รายงานวิจัย, กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘.
- ปริตรตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล และคณะ. วิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗.

๑.๒.๓ รายงานการประชุมทางวิชาการ

- ปราชญ์ คำภักดี, การจัดการพิพิธภัณฑ์อีสานวัดกลางโสมน บ้านค้อ ตำบลลำห้วยหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดกาฬสินธุ์ ,ACADEMIC JOURNAL BANGKOKTHONBURI UNIVERSITY Vol.๗ No.๑ January - June ๒๐๑๘, (๒๕๖๑) หน้า ๔๔-๕๕.

๑.๒.๔ วิทยานิพนธ์

เนตินา โพธิ์ประสระ, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมและความผูกพันต่อองค์การของพนักงาน :

ศึกษาเฉพาะกรณี บริษัท สหิทธิผล ๑๙๑๙ . วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
จิตวิทยาอุตสาหกรรม, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ทศพล กฤตยพิสิฐ. การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีโครงการ / กิจกรรมการ
พัฒนาตามแนวทาง บวร และบรม เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง.

วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

ศิรินทรา ปัทมคม. ความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียนและ
ครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับการเรียน
การสอนวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต,
(ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

อภิญา บัวสรวง อ่างใน สิริินยา จุฑาเทียบ, การนำเสนอระบบจัดการพิพิธภัณฑสถานของดีเมืองกาฬสินธุ์
เพื่อการศึกษาของชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา
ภาควิชาโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

Creighton (เจมส์ แอล เครตัน), คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจของ
ชุมชน, แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, นนทบุรี: ศูนย์สันติวิธีเพื่อการพัฒนา
ประชาธิปไตย, ๒๕๔๓.

Hooper Greenhill อ่างใน สิริินยา จุฑาเทียบ. การนำเสนอระบบจัดการพิพิธภัณฑสถานของดีเมือง
กาฬสินธุ์เพื่อการศึกษาของชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา
ภาควิชาโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

๑.๒.๕ สัมภาษณ์

สัมภาษณ์นายต้นตะวัน สุวรรณศรี, นักพัฒนาระบบการขึ้นทะเบียนอิเล็กทรอนิกส์, ๑๕ กุมภาพันธ์
๒๕๖๕.

สัมภาษณ์นายบุญสิทธิ์ หิรัญสารพงศ์, มัคคทายกวัดต่อมกลาง ตำบลบ้านต่อม อำเภอมะนัง จังหวัด
ยะลา, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

สัมภาษณ์พระครูโกวิทธรรมวาทิ, ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง
จังหวัดลำพูน, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

สัมภาษณ์พระครูพิศาลเจติยารักษ์,เจ้าอาวาสวัดน้ำจ้ำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัด
เชียงใหม่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

สัมภาษณ์พระน้อย นาต๊ะ, วัดน้ำจ้ำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๕
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

สัมภาษณ์พระอธิการประหยัด วชิรมโม, เจ้าอาวาสวัดต่อมกลาง ตำบลบ้านต่อม อำเภอมะนัง
จังหวัดยะลา, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

สัมภาษณ์พระอาจารย์สมศักดิ์ สิริมงคล, วัดต๋อมกลาง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

๑.๒.๖ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

<http://aseanwatch.org>
<http://lannaholymonks.blogspot.com>
<https://vietnamtimes.org.vn>
<https://www.kroobannok.com>
<https://www.lovethailand.org>
<https://www.tracetogether.gov.sg>

๒. ภาษาอังกฤษ:

๒.๑ SECONDARY SOURCES:

๒.๑.๑ Books

- Cohen, J.M., and Uphoff , N.T.. Rural Development Participation: Concepts and Measures for Project design , Implementation and Evaluation. New York: the Rural Development Committee, Center for International Studies, Cornell University, ๑๙๗๗ P.๖.
- Gulick, Luther, and L. Urwick, Papers on the Science of Administration, (New York: Harper & Row, ๑๙๓๙), p ๑๓.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (๑๙๘๘) . The Action Research Planner (๓rd ed.). Geelong, Australia: Deakin University Press, p.๑๑
- Mogalakwe, M. (๒๐๐๖). The use of documentary research methods in social research African sociological review. ๑๐ (๑): p. ๒๒๑-๒๓๐.
- Oakley , P. Approaches To Participation In Rural Development. Geneva : International Office, ๑๙๘๔. p.๑๘
- Richard Pettinger, Mastering Organisational Behaviour, (Macmillan Education UK, ๒๐๐๐), p. ๑๕๗.
- United Nation Organization. United Nation Department of International Economic and Social Affairs. Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development.(Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert.) New York: United Nation, ๑๙๘๑, p.๕.

ภาคผนวก ก
เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย
ศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑวัดและชุมชนในล้านนา

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ชื่อ- นามสกุล.....
 สถานที่ให้การสัมภาษณ์.....
 วัน/เดือน/ปี.....

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

คำถามข้อที่ ๑

ในชุมชนของท่านมีการถ่ายทอดเรื่องราวของพิพิธภัณฑแห่งนี้แก่ชุมชนด้วยวิธีอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

คำถามข้อที่ ๒

ท่านมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการ ๑) รวมคน ๒) ร่วมคิด ๓) ร่วมทำ ๔) ร่วมสรุปบทเรียน ๕) ร่วมรับผลการกระทำ ในการจัดการพิพิธภัณฑในชุมชนของท่านในลักษณะใดบ้าง
 มิติเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....

.....

.....

.....

.....

มิติทางเครือข่ายทางสังคม

.....

.....

.....

.....

มิติด้านเทคโนโลยี

คำถามข้อที่ ๓

ในชุมชนของท่านมีรูปแบบของการจัดการพิพาทกันชน เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการ หรือมีผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นเข้ามาร่วมในการวางแผนจัดการพิพาทกันชนหรือไม่ อย่างไร

คำถามข้อที่ ๔

ในชุมชนของท่านได้ส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑ์หรือไม่
อย่างไร

คำถามข้อที่ ๕

ในชุมชนของท่านได้เข้าร่วมกับเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในจังหวัดของท่านหรือไม่ อย่างไร

คำถามข้อที่ ๖

ท่านคิดว่าปัจจุบันสภาพทั่วไปของการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นอย่างไร โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบของจุดแข็งและจุดอ่อนตามสภาพตามปัจจัยภายใน โอกาสและอุปสรรคจากภายนอกองค์กรที่มีต่อการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

คำถามข้อที่ ๗

บทบาทที่สำคัญของผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ ชาวบ้าน วัด ราชการ โรงเรียน ที่เป็นแรงขับเคลื่อนหลักของการสร้างองค์ความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นลักษณะเช่นใดบ้าง และมีกระบวนการบริหารจัดการและกลไกเป็นไปในลักษณะใด

คำถามข้อที่ ๘

ปัจจัยในการสร้างกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดศึกษาองค์ความรู้ และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งในด้านการพัฒนาความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ทศนคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Behaviour) ของคนในชุมชน มีลักษณะใดบ้าง

คำถามข้อที่ ๙

ท่านคิดว่าแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชน ควรเป็นการสร้างแนวทางปฏิบัติร่วมกันรูปแบบใด จึงจะสามารถขับเคลื่อนชุมชนให้ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้

(๑) ด้านบ้าน ชุมชน

.....

.....

.....

(๒) ด้านวัด

.....

.....

.....

.....

.....

(๓) ด้านโรงเรียน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(๔) ด้านราชการ

.....

.....

.....

(๕) ด้านอื่น ๆ

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับการอนุเคราะห์ข้อมูล
คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ข
บันทึกข้อความขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลวิจัย
และรายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก

ที่ อว ๘๐๔๔/๖ ๐๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.ac.th

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์ลงพื้นที่และเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

กราบเรียน พระครูโกวิทธรรมเวที, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ร่วมกับทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ในการทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ เรื่อง “การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา ๒) เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา ๓) เพื่อสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา โดยมีคณะผู้วิจัยประจำแผนงาน ประกอบด้วย

- ๑) พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.
- ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร
- ๓) นางสาวณณีย์ ศรีสุข

ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก ลงพื้นที่เชิงปฏิบัติการ เพื่อนำข้อมูลมาสร้างรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุ และพัฒนาระบบกลไกในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนของท่านลงในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะวิจัยเห็นว่าพิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัดของท่านมีวัตถุโบราณที่สำคัญ ควรค่าแก่การทำนุบำรุงรักษา และควรจัดบันทึกข้อมูลลงในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าสำหรับบุคคลที่สนใจ ดังนั้น จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์ท่านอนุญาตให้คณะนักวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในวันอังคารที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. และขอนิมนต์/เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลพิพิธภัณฑ์ชุมชนเข้าร่วม ๕ รูป/คน เพื่อจะได้นำข้อมูลมาเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าจักได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณาให้ความเมตตาอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ผู้ประสานงาน : นางสาวณณีย์ ศรีสุข

โทร. ๐๘ ๕๔๔๔ ๓๖๕๐

ที่ อว ๘๐๔๔/ว ๐๑๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.ac.th

๕

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์ลงพื้นที่และเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระครูพิศาลเจติยารักษ์ เจ้าอาวาสวัดน้ำจ้ำ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ร่วมกับทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ในการทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ เรื่อง “การจัดการพิธีกรรมวัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิธีกรรมวัดและชุมชนในล้านนา ๒) เพื่อพัฒนาพิธีกรรมวัดและชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา ๓) เพื่อสร้างต้นแบบพิธีกรรมวัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา โดยมีคณะผู้วิจัยประจำแผนงาน ประกอบด้วย

- ๑) พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.
- ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร
- ๓) นางสาวณณีย์ ศรีสุข

ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก ลงพื้นที่เชิงปฏิบัติการ เพื่อนำข้อมูลมาสร้างรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุ และพัฒนาระบบกลไกในการบริหารจัดการพิธีกรรมวัดและชุมชนของท่านลงในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะวิจัยเห็นว่าพิธีกรรมวัดและชุมชนในวัดของท่านมีวัตถุโบราณที่สำคัญ ควรค่าแก่การทำการบำรุงรักษา และควรจัดบันทึกข้อมูลลงในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าสำหรับบุคคลที่สนใจ ดังนั้น จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์ท่านอนุญาตให้คณะนักวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในวันอังคารที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. และขออนุมัติ/เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลพิธีกรรมวัดและชุมชนเข้าร่วม ๕ รูป/คน เพื่อจะได้นำข้อมูลมาเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าจักได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณาให้ความเมตตาอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ผู้ประสานงาน : นางสาวณณีย์ ศรีสุข

โทร. ๐๘ ๕๔๔๔ ๓๖๕๐

ที่ ฮว ๘๐๔๔/

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะลา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๑๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๕๔๕๔-๕
www.mculampang.com

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความเมตตาอนุญาตให้ลงพื้นที่และเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

กราบเรียน เจ้าอาวาสวัดบ้านต๋อม

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ร่วมกับทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ในการทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ เรื่อง “การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา ๒) เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา ๓) เพื่อสร้างต้นแบบพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา โดยมีคณะผู้วิจัยประจำแผนงาน ประกอบด้วย

- ๑) พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.
- ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร
- ๓) นางสาวณณณีย์ ศรีสุข

ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก ลงพื้นที่เชิงปฏิบัติการ เพื่อนำข้อมูลมาสร้างรูปแบบทะเบียนโบราณวัตถุ และพัฒนาระบบกลไกในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนของท่านลงในระบบอิเล็กทรอนิกส์ คณะวิจัยเห็นว่าพิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัดของท่านมีวัตถุโบราณที่สำคัญ ควรค่าแก่การหาคำบำรุงรักษา และควรจัดบันทึกข้อมูลลงในระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าสำหรับบุคคลที่สนใจ ดังนั้น จึงขอความเมตตาอนุญาตให้คณะนักวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในวันอังคารที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ – ๑๖.๐๐ น. และขออนุญาต/เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลพิพิธภัณฑ์ชุมชนเข้าร่วม ๕ รูป/คน เพื่อจะได้นำข้อมูลมาเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าจักได้รับความเมตตาอนุญาตจากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณาให้ความเมตตาอนุญาต

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ผู้ประสานงาน : นางสาวณณณีย์ ศรีสุข

โทร. ๐๘ ๕๔๔๔ ๓๖๕๐

ภาคผนวก ง
หนังสือการรับรองการนำไปใช้ประโยชน์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....๓๐ กันยายน ๒๕๖๕.....

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า.....พระครูพิศาลเจติยารักษ์..... ตำแหน่ง.....เจ้าอาวาสวัดน้ำจำ.....

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....

ที่อยู่.....วัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่.....

โทรศัพท์.....๐๘๙-๙๕๐-๑๔๐๖.....โทรสาร.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา.....

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ๑) พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ. ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร
๓) นางสาวณณณีย์ ศรีสุข.

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่.....1 ตุลาคม 2565.....จนถึง.....ซึ่ง

การนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- ๑ ได้รับองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา
 - ๒ ได้พัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา
 - ๓ ได้ต้นแบบพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา
 - ๔ วัดและชุมชนเกิดการเรียนรู้ เพิ่มศักยภาพในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์
- ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อพระครูพิศาลเจติยารักษ์.....

(.....พระครูพิศาลเจติยารักษ์.....)

ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดน้ำจำ.....

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๔.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....๓๐ กันยายน ๒๕๖๕.....

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า.....พระครูโกวิทอรธาทิ, ผศ.ดร..... ตำแหน่ง.....เจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง.....
 ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....
 ที่อยู่.....วัดบ้านก้อง ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.....
 โทรศัพท์.....๐๖-๓๙๙๒-๙๙๓๒..... โทรสาร.....
 ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา.....
 ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ๑) พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ. ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร
 ๓) นางสาวณณณีย์ ศรีสุข.

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่.....1 ตุลาคม 2565.....จนถึง.....ซึ่ง

การนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- ๑ ได้รับองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา
- ๒ ได้พัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา
- ๓ ได้ต้นแบบพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา
- ๔ วัดและชุมชนเกิดการเรียนรู้ เพิ่มศักยภาพในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(.....พระครูโกวิทอรธาทิ, ผศ.ดร.....)

ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านก้อง.....

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....๓๐ กันยายน ๒๕๖๕.....

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า.....พระอธิการประหยัด วชิรธมโม..... ตำแหน่ง.....เจ้าอาวาสวัดต่อมกลาง.....
 ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....
 ที่อยู่.....วัดต่อมกลาง ตำบลบ้านต่อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา.....
 โทรศัพท์.....๐๘๙-๙๕๐-๑๔๐๖..... โทรสาร.....
 ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา.....
 ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ๑) พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ. ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร
 ๓) นางสาวณณณีย์ ศรีสุข.
 โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาแบบการเรียนการสอน
☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่...1 ตุลาคม 2565.....จนถึง.....ซึ่ง
 การนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- ๑ ได้รับองค์ความรู้และกระบวนการสร้างการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในล้านนา
 - ๒ ได้พัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา
 - ๓ ได้ต้นแบบพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา
 - ๔ วัดและชุมชนเกิดการเรียนรู้ เพิ่มศักยภาพในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์
- ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....พระอธิการประหยัด วชิรธมโม.....

(.....พระอธิการประหยัด วชิรธมโม.....)

ตำแหน่ง.....เจ้าอาวาสวัดต่อมกลาง.....

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก จ
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย
(Output/Outcome/Impact)

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัยที่สอดคล้องกับ OKR
(Output/Outcome/Impact)

ผลผลิต (Output)

ผลผลิต		จำนวน	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่งผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
องค์ความรู้	องค์ความรู้ ใหม่	2	1. ได้องค์ความรู้ จากการ พัฒนารูปแบบ ปัญหา และอุปสรรค จาก ศักยภาพของการสร้าง เครื่องค่ายภูมิปัญญาและ หัตถกรรมท้องถิ่น 2. ได้นวัตกรรมการ เครือข่ายความร่วมมือ บริหารจัดการภูมิปัญญา และหัตถกรรมท้องถิ่นสู่ การพัฒนาชีวิตเชิงพุทธ	2565	✓	
การพัฒนา กำลังคน	นศ.ระดับ อาชีวศึกษา					
	นศ.ระดับ ปริญญาตรี	20	ได้พัฒนานักศึกษาให้ ฝึกประสบการณ์เป็น นักวิจัยและร่วม พัฒนาการจัดการ พิพิธภัณฑ์วัดและ ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ของชุมชนใน ล้านนา	2565	✓	
	นศ.ระดับ บัณฑิตศึกษา					
	นักวิจัยเชิง ปฏิบัติการ (พื้นฐาน, R&D)	5	ได้ฝึกฝนประสบการณ์ การทำงานวิจัยและ ร่วมพัฒนาการจัดการ พิพิธภัณฑ์วัดและ	2565	✓	

ผลผลิต		จำนวน	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่งผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
			ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ทรอนิกส์ของชุมชนใน ล้านนา			
	นักวิจัยชุมชน ท้องถิ่น	8	ได้พัฒนานักวิจัย เครือข่ายที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการ พิพิธภัณฑ์วัดและ ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ทรอนิกส์ของชุมชนใน ล้านนา	2565	✓	
	นักวิจัย ภาคเอกชน					
	นักวิชาการ อิสระ					
ผลงานตีพิมพ์	ระดับชาติ (ระบุ ฐานข้อมูลที่ ตีพิมพ์)	3	ได้เผยแพร่ผลงานการวิจัย โครงการย่อย จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ โครงการวิจัยย่อยที่ 1 ศึกษาองค์ความรู้และ กระบวนการสร้างการ จัดการพิพิธภัณฑ์วัดและ ชุมชนในล้านนา โครงการวิจัยย่อยที่ 2 การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ วัดและชุมชนด้วย ระบบอิเล็กทรอนิกส์ ของชุมชนในล้านนา โครงการวิจัยย่อยที่ 3 การสร้างต้นแบบ พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชน	2565	✓	

ผลผลิต		จำนวน	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่งผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
			ในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ของชุมชนในล้านนา			
	นานาชาติ (ระบุ ฐานข้อมูลที่ ตีพิมพ์)					
หนังสือ	Book chapter ระดับชาติ	1	ได้จัดทำหนังสือ ผลงานวิจัย เรื่อง การ จัดการพิพิธภัณฑ์วัดและ ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ของชุมชนในล้านนา	2565	✓	
	Book chapter ระดับ นานาชาติ					
	หนังสือเล่ม ระดับชาติ					
	หนังสือเล่ม ระดับ นานาชาติ					
การประชุม เผยแพร่ผลงาน/ สัมมนาระดับชาติ	นำเสนอแบบ ปากเปล่า	1	ได้นำเสนอผลงานวิจัย เรื่อง การจัดการ พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชน ในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของ ชุมชนในล้านนา	2565	✓	
	นำเสนอแบบ โปสเตอร์					
การประชุม เผยแพร่ผลงาน/ สัมมนาระดับ นานาชาติ	นำเสนอแบบ ปากเปล่า					
	นำเสนอแบบ โปสเตอร์					

ผลผลิต		จำนวน	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่งผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
ต้นแบบผลิตภัณฑ์	ระดับ ห้องปฏิบัติการ					
	ระดับ ภาคสนาม	1	ได้คู่มือรูปแบบพิพิธภัณฑ์ ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ ทรอนิกส์ คณะสงฆ์และ ภาครัฐ ที่มีความ สอดคล้องกับการจัดการ มรดกทางวัฒนธรรมแบบ มีส่วนร่วม และ วัดและ ชุมชนทั้ง 3 แห่ง ใน จังหวัดลำนานา ได้องค์ ความรู้และฝึกปฏิบัติ กระบวนการสร้างการ จัดการพิพิธภัณฑ์วัดและ ชุมชนในลำนานาให้เป็นไป ตามมาตรฐานสากลของ การจัดการพิพิธภัณฑ์ ได้การ พัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและ ชุมชนที่ตั้งอยู่กับที่ใน สถานที่ตั้ง บ้านที่กลองใน ระบบอิเล็กทรอนิกส์ และได้ต้นแบบพิพิธภัณฑ์ วัดและชุมชน จำนวน 3 แห่งๆ ละ 30 ชิ้น รวม ทั้งหมด 90 ชิ้นในรูปแบบ เว็บไซต์, QR Code , แอปพลิเคชัน	2565	✓	
	ระดับ อุตสาหกรรม					
ต้นแบบเทคโนโลยี	ระดับ ห้องปฏิบัติการ					
	ระดับ ภาคสนาม					

ผลผลิต		จำนวน	รายละเอียดของ ผลผลิต	ปีที่น่าส่งผลผลิต (dropdown)	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
โครงสร้างพื้นฐาน	ระดับ อุตสาหกรรม					
	ห้องปฏิบัติการ / หน่วยวิจัย					
	ศูนย์วิจัยและ พัฒนา					
	โรงงาน ต้นแบบ					
กระบวนการใหม่	ระดับ ห้องปฏิบัติการ					
	ระดับ ภาคสนาม					
	ระดับ อุตสาหกรรม					
ทรัพย์สินทาง ปัญญา	อนุสิทธิบัตร					
	สิทธิบัตร					
	ลิขสิทธิ์					
	เครื่องหมาย ทางการค้า					
	ความลับ ทางการค้า					
	พันธุ์พืช/พันธุ์ สัตว์					

ผลลัพธ์ (Expected Outcomes) และผลกระทบ (Expected Impacts) ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

ผลลัพธ์	จำนวน	รายละเอียดของ ผลลัพธ์	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	ปีที่น่าส่ง ผลลัพธ์	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
ผลงานตีพิมพ์ (Publications)	3	ได้เผยแพร่ผลงานการ วิจัยโครงการย่อย จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ โครงการวิจัยย่อยที่ 1 ศึกษาองค์ความรู้และ กระบวนการสร้างการ จัดการพิพิธภัณฑ์วัด และชุมชนในลำนานา โครงการวิจัยย่อย ที่ 2 การพัฒนา พิพิธภัณฑ์วัดและ ชุมชนด้วยระบบ อิเล็กทรอนิกส์ของ ชุมชนในลำนานา โครงการวิจัยย่อยที่ 3 การสร้างต้นแบบ พิพิธภัณฑ์วัดและ ชุมชนในระบบ อิเล็กทรอนิกส์ของ ชุมชนในลำนานา	นักวิจัย, สาธารณชน	2565	✓	
การอ้างอิง (Citations)						
เครื่องมือและระเบียบ วิธีการวิจัย (Research tools and methods)						
ฐานข้อมูลและแบบจำลอง วิจัย (Research databases and models)						
ความก้าวหน้าในวิชาชีพ ของบุคลากรด้าน						

ผลลัพธ์	จำนวน	รายละเอียดของ ผลลัพธ์	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	ปีที่น่าส่ง ผลลัพธ์	น่าส่ง KR ตรง	น่าส่ง KR โดย อ้อม
วิทยาศาสตร์วิจัยและ นวัตกรรม (Next destination)						
รางวัลและการยอมรับ (Awards and recognition)						
การใช้ประโยชน์จาก เครื่องมือ อุปกรณ์ ห้องวิจัย และโครงสร้างพื้นฐาน (Use of facilities and resources)						
ทรัพย์สินทางปัญญาและ การอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Intellectual property and licensing)						
การจัดตั้งบริษัท (Spin-off Companies)						
ผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Products)	240	ได้บันทึกข้อภาพและ ข้อมูลวัตถุโบราณใน พิพิธภัณฑ์วัดและ ชุมชนในรูปแบบ อิเล็กทรอนิกส์ จำนวน 90 ชิ้น	วัดและชุมชน ผู้ ร่วมวิจัย	2565	✓	
ทุนวิจัยต่อยอด (Further funding)		สามารถนำผลงานวิจัย ที่ได้ของโครงการวิจัย เดิมมาเขียนเป็น ข้อเสนอโครงการเพื่อ ขอรับทุนวิจัยต่อยอด ในโครงการใหม่เพื่อ สร้างเครือข่าย พิพิธภัณฑ์ของวัดและ ชุมชนทั่วประเทศ	เครือข่าย พิพิธภัณฑ์ของ วัดและชุมชน	2566		✓

ผลลัพธ์	จำนวน	รายละเอียดของ ผลลัพธ์	ผู้ได้รับ ผลกระทบ	ปีที่น่าส่ง ผลลัพธ์	นำส่ง KR ตรง	นำส่ง KR โดย อ้อม
ความร่วมมือหรือหุ้นส่วน ความร่วมมือ (Collaborations and partnerships)						
การผลักดันนโยบาย แนว ปฏิบัติ แผนและ กฎระเบียบ (Influence on policy, practice, plan and regulations)						
กิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วม (Engagement activities)	1	ทีมวิจัย ได้นำเสนอ ผลงานด้านวิจัย กับ กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อขับเคลื่อนให้เกิด การนำผลงานวิจัยไปใช้ ประโยชน์ และเป็น เส้นทางที่ส่งผลให้ เกิดผลกระทบในวง กว้างต่อไป	ทีมวิจัย /กลุ่ม ผู้เข้าร่วม กิจกรรม	2565	✓	

ผลกระทบ Expected Impacts

ผลกระทบ	คุณค่าที่จะส่งมอบ(value preposition) ในด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เมืองงาน ววน. สิ้นสุดลงและถูก นำไปใช้ในวงกว้าง	หน่วยงาน / ผู้ได้รับ ประโยชน์ หรือผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียจากการนำ ผลงาน ววน. ไปใช้ ประโยชน์	พื้นที่ที่น่าผลงาน ววน. ไปใช้ประโยชน์
ด้านเศรษฐกิจ	ได้ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก วัดและ ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการใช้องค์ ความรู้ใหม่จากผลการวิจัย มาจัดการ พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนให้มีระบบ	มหาวิทยาลัยร่วมวิจัย/ชุมชน ร่วมวิจัย/วัฒนธรรมจังหวัด ลำปาง	พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนที่ ร่วมวิจัย 3 แห่งได้แก่ 1. จ.เชียงใหม่ 2. จ.ลำพูน 3. จ.พะเยา

ผลกระทบ	คุณค่าที่จะส่งมอบ(value proposition) ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม เมื่องาน ววน. ลื่นสุดลงและถูกนำไปใช้ในวงกว้าง	หน่วยงาน / ผู้ได้รับประโยชน์ หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการนำผลงาน ววน. ไปใช้ประโยชน์	พื้นที่ที่นำผลงานววน. ไปใช้ประโยชน์
	ระเบียบ ถูกหลักเกณฑ์การจัด พิพิธภัณฑ์สากล จนเป็นพิพิธภัณฑ์วัด และชุมชนที่ก่อให้เกิดการส่งเสริมการ ท่องเที่ยว สร้างมูลค่าเพิ่ม และ ก่อให้เกิดรายได้ในชุมชน		
ด้านสังคม	นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยและ นวัตกรรม ไปสร้างให้เกิดการ เปลี่ยนแปลง การเสริมพลัง ในการ พัฒนาชุมชนในพื้นที่ มีส่วนร่วมและ สามารถพึ่งพาตัวเองได้ โดยใช้วัตถุ โบราณในพิพิธภัณฑ์อันเป็นอัตลักษณ์ ของวัดและชุมชนของตนเองมาพัฒนา เผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบ อิเล็กทรอนิกส์ การพิพิธภัณฑ์ของวัด และชุมชนอันไปสู่สาธารณชน หรือ ผลักดันไปสู่นโยบายที่ก่อให้เกิด ผลกระทบในวงกว้าง และสร้าง ผลตอบแทนทางสังคมที่เกิดขึ้นจาก การลงทุนวิจัยและนวัตกรรมเชิงมูลค่า และชุมชนเกิดความรักและเห็นคุณค่า ในวัตถุโบราณที่บรรพบุรุษได้สืบทอด ต่อกันมาสู่อนุชนให้อนุรักษ์ต่อไป	มหาวิทยาลัยร่วมวิจัย/ชุมชน ร่วมวิจัย/วัฒนธรรมจังหวัด ลำปาง/ผู้เข้าร่วมวิจัย	พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนที่ ร่วมวิจัย 3 แห่งได้แก่ 1. จ.เชียงใหม่ 2. จ.ลำพูน 3. จ.พะเยา
ด้านสิ่งแวดล้อม	นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไป สร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ สภาวะแวดล้อมที่ดีขึ้น เพิ่มคุณภาพ ชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น และ นำไปสู่ความยั่งยืน	มหาวิทยาลัยร่วมวิจัย/ชุมชน ร่วมวิจัย/วัฒนธรรมจังหวัด ลำปาง/ผู้เข้าร่วมวิจัย	พิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนที่ ร่วมวิจัย 3 แห่งได้แก่ 1. จ.เชียงใหม่ 2. จ.ลำพูน 3. จ.พะเยา

ประวัติผู้วิจัย

๑. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ นามสกุล	บุษกร วัฒนบุตร
วัน เดือน ปีเกิด	๑๐ มีนาคม ๒๕๑๖
ที่อยู่	๘๗๘/๑๗๙ หมู่บ้านมณฑนารังสิต ๒ ตำบลประชาธิปัตย์ อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๓๐
โทรศัพท์	๐๘๑-๘๔๖๒๒๘๘
E-mail	busaaiey๒๕๑๖@gmail.com
สถานที่เกิด	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๗	ศิลปศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ ๒ (ปรัชญาและศาสนา) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๔๐	พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)
พ.ศ. ๒๕๔๘	นิติศาสตรบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. ๒๕๕๕	รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
พ.ศ. ๒๕๖๐	Ph.D (Buddhist Studies) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๐	รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. ๒๕๔๐	อาจารย์ประจำแผนกบุคคล โรงเรียนเทคโนโลยีสยาม (ข้างกลสยาม)
พ.ศ. ๒๕๔๑	คณะทำงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนผู้แทนราษฎร สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๔๒	หัวหน้างานแผนกบุคคล/วิทยากรฝึกอบรมพนักงาน บริษัท อาปิโก ไฮเทค จำกัด (มหาชน)
พ.ศ. ๒๕๔๘	ผู้เชี่ยวชาญงานบุคคล/วิทยากรฝึกอบรมพนักงาน บริษัท ไอทีวี จำกัด (มหาชน)
พ.ศ. ๒๕๕๑	ผู้จัดการฝ่ายทรัพยากรบุคคลและธุรการ/วิทยากรฝึกอบรมพนักงาน บริษัท วาย เอ็ม เอฟ อินเตอร์เนชั่นแนลไทย จำกัด
พ.ศ. ๒๕๕๔	อาจารย์พิเศษ ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๕๕	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์ประจำ และเลขานุการประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๐	ผู้ช่วยคณบดี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
พ.ศ. ๒๕๖๑	ผู้อำนวยการหลักสูตรการพัฒนาธุรกิจและทุนมนุษย์
- ปัจจุบัน	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

ผลงานทางวิชาการ

งานวิจัย

๑. พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ., ดร.อนุกุล ศิริพันธ์, ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร, นางสาวณณณีย์ ศรีสุข. (๒๕๖๓). การจัดการพิพิธภัณฑสถานในระบอบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๒. พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ., ดร.อนุกุล ศิริพันธ์, ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร, นางสาวณณณีย์ ศรีสุข. (๒๕๖๓). การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปาง. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๓. สุทธญาณ โอบอ้อม, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, บุษกร วัฒนบุตร, อานนท์ เมธีวรฉัตร (๒๕๖๓). การเสริมสร้างจิตพฤติกรรมความเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตยของนักเรียนในจังหวัดนครปฐม. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๔. บุษกร วัฒนบุตร. (๒๕๖๒). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา Soft skills ของเยาวชนไทยในศตวรรษที่ ๒๑. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ , กรุงเทพฯ.

๕. บุษกร วัฒนบุตร. (๒๕๖๑). ศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์โดยภาคเอกชน เพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในศตวรรษที่ ๒๑. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ , กรุงเทพฯ.

๖. บุษกร วัฒนบุตร. (๒๕๖๐). การสร้างตัวแบบการพัฒนาจริยธรรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

๗. บุษกร วัฒนบุตร(๒๕๖๑). กลยุทธ์การปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนของสถาบันการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๘. บุษกร วัฒนบุตร, บุญทัน ดอกไธสง, พระมหาภุชญา กิตติโสภณ (แช่หลี่), พระปลัดระพิน พุทธิสาร (ด้วงลอย), อภิรมย์ สีดาคำ, สุรพล สุยะพรหม, สุวิน ทองปั้น และ กุหลาบ รัตนสังธรรม. (๒๕๖๐). แผนงาน กลไกการขับเคลื่อนศักยภาพขีดความสามารถของผู้สูงอายุโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

๙. บุษกร วัฒนบุตร, สุรพล สุษะพรหม และ พระอุดมสิทธินายก. (๒๕๖๐). โครงการสร้าง การชี้วัดและผลสัมฤทธิ์ทางการพัฒนาสุขภาวะอย่างยั่งยืน ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

๑๐. บุษกร วัฒนบุตร, สุรพล สุษะพรหม, พงศ์พัฒน์ จิตตานรักษ์ และ รุจ กสิวุฒิ. (๒๕๖๐). การติดตามและการประเมินผลโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนว พระพุทธศาสนา. พระนครศรีอยุธยา : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

๑๑. บุษกร วัฒนบุตร, สุรพล สุษะพรหม, พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และ พระครูสังฆรักษ์ เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ (สุขเหลือ้ง). (๒๕๖๐). การสำรวจความต้องการในการศึกษา หลักสูตรปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา. หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๑๒. พระมหากำพล คุณงกโร,ดร. และ ดร.บุษกร วัฒนบุตร. (๒๕๕๙). การบริหารจัดการ องค์กรเพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้บนฐานแห่งพุทธิปัญญา. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๑๓. ดร.บุษกร วัฒนบุตร. (๒๕๕๗). การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในการบริหารองค์กรเพื่อ รองรับประชาคมอาเซียน. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๔. ผศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม, พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ (สุขเหลือ้ง), ดร. บุษกร วัฒนบุตร (๒๕๕๗) . การบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ของสังคมไทย.สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.). พระนครศรีอยุธยา

วารสารทางวิชาการที่อยู่ในกลุ่ม Scopus

๑. Busakorn Wattahanabut , Asst.Prof.Dr. From HR ๔.๐ to Better Supply Chain Flexibility: Role of Talent On-Boarding and Development in Thailand, **International Journal of Supply Chain Management (IJSM)** London : United Kingdom , Vol ๘, No ๕ (๒๐๑๙) , September ๒๐๑๙ , p. ๘๐๔ – ๘๑๕.

๒. Busakorn Wattahanabut , Asst.Prof.Dr. Knowledge exchange and transformational leadership style for team improvement. **Utopía y Praxis Latinoamericana. Revista Internacional de Filosofía Iberoamericana y Teoría Social / Centro de Estudios Sociológicos y Antropológicos (CESA) / Facultad de Ciencias Económicas y Sociales / Universidad del Zulia-Venezuela** : Q๒ SJR, Vol ๒๔, (๒๐๑๙) , December ๒๐๑๙ , p. ๒๐๗ – ๒๑๔.

๓. Phrakhuropatnontakitti , Asst.Prof.Dr. , Busakorn Wattahanabut , Asst.Prof.Dr. , Kittisak Jemsittiprasert ,Dr. Energy consumption, Economic Growth and Environmental Degradation in ๔ Asian

countries: Malaysia, Myanmar, Vietnam and Thailand (MMVT). **International Journal of Energy Economics and Policy (ISSN ๒๑๔๖-๔๕๕๓)**, Vol.๑, Issue.๒, February ๒๐๒๐, p. ๕๒๙ – ๕๓๙.

๔. Phrakhuopatnontakitti, Asst. Prof. Dr., Busakorn Wattahanabut, Asst. Prof. Dr., Kittisak Jemsittiprasert, Dr. Does CO₂ emission have any link with the Change democratic conditions in ASEAN Countries? . **International Journal of Energy Economics and Policy (ISSN ๒๑๔๖-๔๕๕๓)**, Vol.๑๐, No.๓, March ๒๐๒๐., p.๑๙๖-๒๐๓

วารสารทางวิชาการที่อยู่ในฐานที่เป็นที่ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ

๑. Busakorn Wattahanabut, Asst. Prof. Dr. “The Human Capital development in Buddhist way for preparing of Southeast ASEAN Nations Community” **Asian Political science Review (ISSN ๒๓๕๑-๐๘๖๒)**, Vol.๔, No.๑, June ๒๐๑๗.

๒. Busakorn Wattahanabut, Asst. Prof. Dr. “Reconciliation Management according by Five Precepts” **PSAKU International Journal of interdisciplinary (ISSN ๒๒๘๖-๙๕๙๙)**, Vol.๖, No.๑, June ๒๐๑๗.

๓. Busakorn Wattahanabut, Asst. Prof. Dr., Phrakhrudhammathorn Satthaporn Manasabutr. **Happy workplace according to Buddhist way” RSU International Journal of College of Government (ISSN ๒๓๕๑-๐๘๕๔)**, Vol.๔, No.๑, June ๒๐๑๗.

๔. Busakorn Wattahanabut, Asst. Prof. Dr. The Corporate Social Responsibility according to Kant Moral’s Philosophy. **Asian Political science Review (ISSN ๒๓๕๑-๐๘๖๒)**, Vol.๑, No.๒, December ๒๐๑๗.

๕. บุญทัน ดอกไธสง, บุษกร วัฒนบุตร, พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ (แซ่หลี่) พระปลัดระพิน พุทธิสารโร (ด้วงลอย). (๒๕๖๒). แผนงานกลไกการขับเคลื่อนศักยภาพขีดความสามารถของผู้สูงอายุโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม. **วารสารสหวิทยาการวิจัย : ฉบับบัณฑิตศึกษา (Journal of Interdisciplinary Research Graduate Studies)**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม -มิถุนายน ๒๕๖๒) : ๒๖-๓๒.

วารสารทางวิชาการที่อยู่ในฐาน TCI

๑. พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ., ดร.อนุกุล ศิริพันธ์, ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร, นางสาวณณณีย์ ศรีสุข. การจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนในระบบอิเล็กทรอนิกส์ของจังหวัดลำปาง. **วารสารปัญญา ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔).** (TCI ๒)

๒. พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ., ดร.อนุกุล ศิริพันธ์, ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร, นางสาวณณณีย์ ศรีสุข. การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ในจังหวัดลำปาง. **วารสารวิจัยวิชาการ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๖๔).** (TCI ๒)

๓. บุษกร วัฒนบุตร, ผศ.ดร. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา Soft skills ของเยาวชนไทยในศตวรรษที่ ๒๑”. **วารสารวิจัยวิชาการ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑, มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๔ (๒๕๖๔) : ๘๗-๙๔ (TCI ๒)**

๔. สุทธยาณัฏ โอบอ้อม, เกียรติศักดิ์ สุขเหลืออง, บุษกร วัฒนบุตร, อานนท์ เมธีวรฉัตร “การเสริมสร้างจิตพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตยของนักเรียนในจังหวัดนครปฐม” **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒, พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๓ : ๖๕-๗๗. (TCI ๒)**

๕. บุษกร วัฒนบุตร,ผศ.ดร. “ศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์โดยภาคเอกชน เพื่อสร้างนวัตกรรม การเรียนรู้สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในศตวรรษที่ ๒๑”. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ , ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒ (๒๕๖๒) : ๑๙๑-๒๐๐.(TCI ๑)

๖. บุษกร วัฒนบุตร,ผศ.ดร. “การสร้างตัวแบบการพัฒนาจริยธรรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพทุน มนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑” . วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ , มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๑ (๒๕๖๑) : ๒๖๕-๒๗๓ (TCI ๑)

๗. บุษกร วัฒนบุตร,ผศ.ดร. กลยุทธ์การปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมสู่การพัฒนา คุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนของสถาบันการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ , มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๑ (๒๕๖๑) : ๒๖๕-๒๗๓.(TCI ๑)

๘. Busakorn Watthanabut , Trakul Chitwattanakorn. Disrupting Human Resource Development by Digital Literacy. *Journal of International Buddhist Studies*. Vol ๑๐ , No ๑ , January – June ๒๐๑๙ (๒๐๑๙) (TCI ๒)

๙. พระมหากำพล คุณงกโร,ดร. และบุษกร วัฒนบุตร,ดร. “การบริหารจัดการองค์กรเพื่อ การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้บนฐานแห่งพุทธปัญญา” . วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปี ที่ ๔ ฉบับที่ ๒ , พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๙ (๒๕๕๙) : ๒๐๙-๒๒๓..(TCI ๑)

๑๐. บุษกร วัฒนบุตร,ดร. “การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในการบริหารองค์กรเพื่อรองรับ ประชาคมอาเซียน”. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑.(เมษายน ๒๕๕๘) : ๒๔-๓๘.(TCI ๒)

๑๑. ผศ.ดร.สุรพล สุธะพรหม , พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา (สุขเหลือ) ,ดร. บุษกร วัฒนบุตร (๒๕๕๗) . การบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ของสังคมไทย.สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).วารสาร พระนคร.(TCI ๒)

บทความทางวิชาการ

๑. บุษกร วัฒนบุตร . (๒๕๕๕) . การนำพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) และตัวแบบการ บริหารจัดการความรู้ ทักษะ (KSM) เพื่อการสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรมหาชน. วารสาร สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เดือน กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕. กรุงเทพฯ มหานคร: , มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

๒.บุษกร วัฒนบุตร และวินัย ชุ่มชื่น . (๒๕๕๖) . การทุจริตการสอบของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง . วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.ราชบุรี. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๕.

๓.บุษกร วัฒนบุตร . (๒๕๕๖) .การบริหารงานสร้างสรรค์ . สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปี ๒๕๕๖ (เอกสารงานรับปริญญาบัตร. ๑๒ พ.ค. ๒๕๕๖).

๔.บุษกร วัฒนบุตร. (๒๕๕๖) . องค์กรสี่ขาว . วารสารวิชาการ สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๕.

๕.บุษกร วัฒนบุตร. (๒๕๕๖) . จริต ๖ . วารสารวิชาการ สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๕.

๖.บุษกร วัฒนบุตร. (๒๕๕๗) . พุทธบูรณาการเพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์แบบคนเก่งคนดีภายใต้สังคมอาเซียน . วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑ พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม. ๒๓- ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๒. ผู้ร่วมวิจัยคนที่ ๑

ชื่อ นามสกุล

ผศ.ดร.ตระกุล จิตวัฒนากร

วัน เดือน ปีเกิด

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

ที่อยู่

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

ต.ประชาธิปไตย อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี

โทรศัพท์

0839123123

E-mail

trakul.ch@northbkk.ac.th

สถานที่เกิด

สุโขทัย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๙

วท.บ. (เศรษฐศาสตร์เกษตร) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๔๒

บธ.ม. (การจัดการ) มหาวิทยาลัยนเรศวร

พ.ศ. ๒๕๕๕

บธ.ด. (การพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมและทรัพยากรมนุษย์)

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

ผลงานทางวิชาการ (งานวิจัย/บทความทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา)

๑. ตระกุล จิตวัฒนากร. (๒๕๕๘). การเตรียมความพร้อมของนักศึกษาในจังหวัดปทุมธานีเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย, ๕(๓). (๒๖๑-๒๖๙).

๒. ตระกุล จิตวัฒนากร. (๒๕๕๘). สภาพและปัญหาการสร้างสรรค์งานวิจัยในชั้นเรียนของครูโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต ๒. การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี ครั้งที่ ๑.

๓. ตระกูล จิตวัฒนากร. (๒๕๕๘). การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะการทำงานของ พนักงาน บริษัท เอ.เค.พี.เทคโนโลยี จำกัด. การประชุมวิชาการเบญจมิตรวิชาการ ครั้งที่ ๖ ณ มหาวิทยาลัย ฟาร์อีสเทิร์น จังหวัดเชียงใหม่.

๔. ตระกูล จิตวัฒนากร. (๒๕๖๐). สมรรถนะการทำงานของ บริษัท ไทยซูซูกิมอเตอร์ จำกัด. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ๗(๒). หน้า (๘๐-๘๖).

๕. ตระกูล จิตวัฒนากร, เกียรติ บุญโย และ ฤทธิพล ไชยบุรี. (๒๕๖๒). ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันในองค์กรของพนักงานบริษัท เอ.เค.พี เทคโนโลยี จำกัด. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๑(๑).

เอกสารประกอบการสอน

ตระกูล จิตวัฒนากร. (๒๕๖๐). การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

๓. ผู้ร่วมวิจัยคนที่ ๒

ชื่อ นามสกุล

ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ

วัน เดือน ปีเกิด

๑๓ กันยายน ๒๕๒๖

ที่อยู่

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

โทรศัพท์

๐๙๓๕๒๔๖๕๑๔

E-mail

wirote.mu@northbkk.ac.th

สถานที่เกิด

กรุงเทพมหานคร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๘	ศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาเกษตรและสิ่งแวดล้อมศึกษา (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๕๒	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๖๐	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิจัย วัดผลและสถิติการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา

ผลงานทางวิชาการ (งานวิจัย/บทความทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา)

งานวิจัย

พ.ศ. 2555 ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ การพัฒนารูปแบบการรับรองปริญญาทางการศึกษา
เพื่อการประกอบวิชาชีพ (นักวิจัย) ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคุรุสภา

พ.ศ. 2556 ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ การเตรียมความพร้อมของนักศึกษาในเขตจังหวัดปทุมธานีเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน(ผู้วิจัยร่วม)ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

พ.ศ. 2556 ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ ความต้องการพัฒนาศักยภาพตนเองของนักศึกษาระดับปริญญาตรี

ในเขตจังหวัดปทุมธานี เพื่อเข้าสู่การแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน(หัวหน้าโครงการวิจัย)ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

พ.ศ. 2557 ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันในองค์กรของครูโรงเรียนเอกชน

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีเขต 2
(หัวหน้าโครงการวิจัย)ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

พ.ศ. 2558 ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ (หัวหน้าโครงการวิจัย)ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

พ.ศ. 2561 ดร.วิโรจน์ หมั่นเทพ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผลิตผลงานวิจัยของครูโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพและปริมณฑล (หัวหน้าโครงการวิจัย) ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

พ.ศ. 2562 การประเมินความต้องการจำเป็นทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ (หัวหน้าโครงการวิจัย)

พ.ศ. 2563 แนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในยุคความเป็นปกติใหม่ : กรณีศึกษาโรงเรียนเอกชนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีเขต 2 (หัวหน้าโครงการวิจัย)

การนำเสนอบทความวิจัย :

วิโรจน์ หมั่นเทพ. (2556). ความต้องการพัฒนาศักยภาพตนเองของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในเขตจังหวัดปทุมธานี เพื่อเข้าสู่การแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน. วารสารวิทยาลัยการฝึกหัดครู, 1(1).

ตระกูล จิตวัฒนากรและวิโรจน์ หมั่นเทพ. (2557). การเตรียมความพร้อมของนักศึกษาในเขตจังหวัดปทุมธานีเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 4(2).

Wirote Muenthep. (2016). Needs Assessment in Development of Research

Competencies for Lecturer of North Bangkok University. In the 6th Benjamitra Network National and International Conference on May 26th , 2016 at The Far Eastern University.

วิโรจน์ หมั่นเทพและเสาวนีย์ สิกขาบัณฑิต. (2558). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันในองค์กรของครูโรงเรียนเอกชน

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีเขต 2. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ

และนำเสนอผลงานวิจัย ประจำปี พ.ศ.2558 ณ มหาวิทยาลัยปทุมธานี.

วิโรจน์ หมั่นเทพ. (2561). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผลิตผลงานวิจัยของครูโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพและ

ปริมณฑล. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2563) : 278-292.

วิโรจน์ หมั่นเทพและณัฐพงศ์ วิชัยดิษฐ์. (2562). การประเมินความต้องการจำเป็นทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมใน

ศตวรรษที่ 21ของนักศึกษามหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และ

สังคมศาสตร์. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563) : 165-176.

การนำเสนอบทความวิชาการ:

วิโรจน์ หมั่นเทพ. (2564). มุมมองใหม่เรียนรู้วิจัยอย่างมีความสุข. วารสารวิจัยวิชาการ. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-

มีนาคม 2564) : 223-232.

๑. วิโรจน์ หมั่นเทพ. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผลิตผลงานวิจัยของครูโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพและปริมณฑล. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม –มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๒๗๘-๒๙๒. (TCI ๒)

๒. วิโรจน์ หมั่นเทพ และณัฐพงศ์ วิชัยดิษฐ์. (๒๕๖๒). การประเมินความต้องการจำเป็นทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมในศตวรรษที่ ๒๑ของนักศึกษามหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๓) : ๑๖๕-๑๗๖. (TCI ๒)

๔. ผู้ร่วมวิจัยคนที่ ๓

ชื่อ นามสกุล ดร. เกียรติ บุญโย
 วัน เดือน ปีเกิด ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖
 ที่อยู่ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
 ต.ประชาธิปัตย์ อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี

โทรศัพท์ ๐๘๑๑๗๑๕๕๖๘

E-mail kiat.bu@northbkk.ac.th

สถานที่เกิด

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๐ วศ.บ. (สื่อสารและคอมพิวเตอร์) สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
 พระนครเหนือ
 พ.ศ. ๒๕๔๙ บธ.ม. (การจัดการ) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 พ.ศ. ๒๕๕๖ บธ.ด. (การพัฒนารัฐวิสาหกิจอุตสาหกรรมและทรัพยากรมนุษย์)
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

ผลงานทางวิชาการ (งานวิจัย/บทความทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา)

๑. เกียรติ บุญโย. (๒๕๖๒). ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันในองค์กรของพนักงานบริษัท
 เอ.เค.พี เทคโนโลยี จำกัด. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์,
 ๒๑(๑).

๒. เกียรติ บุญโย. (๒๕๖๒). การสร้างแรงจูงใจในพนักงานเพื่อความพึงพอใจใน
 องค์กร. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘(๑).

๓. เกียรติ บุญโย, ตระกูล จิตวัฒนากร และ ฤทธิพล ไชยบุรี. (๒๕๖๒). ปัจจัยที่มี
 ผลต่อความผูกพันในองค์กรของพนักงานบริษัท เอ.เค.พี เทคโนโลยี จำกัด. วารสารมนุษยศาสตร์และ
 สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ราชภัฏสุรินทร์, ๒๑(๑).